

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСПОРТУ**

Кафедра «Економіка підприємств»

М. В. Макаренко, О. Р. Приймук, О. В. Пацьора

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ

**Методичні вказівки до вивчення курсу
для студентів напрямку підготовки 6.030504 «Економіка підприємства»
денної та заочної форм навчання**

Київ 2013

УДК 330.5(075.8)

Економічний аналіз: Методичні вказівки до вивчення курсу для студентів напряму підготовки 6.030504 «Економіка підприємства» денної та заочної форм навчання / М. В. Макаренко, О. Р. Приймук, О. В. Пацьора – К.: Вид-во ДЕТУТ, 2013. – 121 с.

В методичних вказівках за кожною темою викладено методичні поради щодо вивчення теоретичного матеріалу. Для формування у студентів досвіду подані контрольні питання, приклади розв'язування типових задач, самостійна робота, тести.

Методичні вказівки до вивчення курсу розглянуто та затверджено на засіданні кафедри «Економіка підприємств» (протокол № 14 від 29.05.2013 р.) та на засіданні методичної комісії факультету «Економіка і менеджмент» (протокол № 7 від 19.06.2013 р.).

Призначені для студентів економічних спеціальностей денної та заочної форм навчання.

Укладачі: М. В. Макаренко, д.е.н.;
О. Р. Приймук, к. е. н.;
О. В. Пацьора, ст. викл.

Рецензенти: професор кафедри «Облік і аудит» ДЕТУТ,
д.е.н. М. С. Стасишен;
професор кафедри «Транспортне права і логістика»,
д.е.н. В. М. Гурнак

ЗМІСТ

ВСТУП	5
I. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ	6
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ТЕОРІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ...	6
Тема 1. Економічний аналіз як галузь економічної науки. Предмет, об'єкт і завдання економічного аналізу	6
Тема 2. Метод та методичні прийоми економічного аналізу	10
Тема 3. Елементарна обробка даних та способи їх представлення в економічному аналізі	15
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	30
Тема 4. Аналіз виробництва продукції, робіт і послуг	42
Тема 5. Аналіз використання трудових ресурсів і витрат на оплату праці	48
Тема 6. Аналіз довгострокових активів підприємства	54
Тема 7. Аналіз матеріальних ресурсів та ефективності їх використання	58
Тема 8. Аналіз витрат на виробництво, собівартості і реалізації продукції	61
Тема 9. Аналіз фінансового стану підприємства	30
Тема 10. Аналіз прибутку і рентабельності	39
II. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	69
III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	75
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ТЕОРІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	75
Тема 1. Економічний аналіз як галузь економічної науки. Предмет, об'єкт і завдання економічного аналізу	75
Тема 2. Метод та методичні прийоми економічного аналізу	79
Тема 3. Елементарна обробка даних та способи їх представлення в економічному аналізі	91
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	96
Тема 4. Аналіз виробництва продукції, робіт і послуг	100
Тема 5. Аналіз використання трудових ресурсів і витрат на оплату праці	103
Тема 6. Аналіз довгострокових активів підприємства	106
Тема 7. Аналіз матеріальних ресурсів та ефективності їх використання	108

Тема 8. Аналіз витрат на виробництво, собівартості і реалізації продукції	110
Тема 9. Аналіз фінансового стану підприємства	96
Тема 10. Аналіз прибутку і рентабельності	98
IV. ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З ДИСЦИПЛІНИ	113
V. ПОРЯДОК І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ...	115
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	117
ЛІТЕРАТУРА	122

ВСТУП

Формування в Україні ринкових відносин, перебудова господарського механізму і системи управління можливі за умов ефективного і раціонального використання фінансових, трудових, матеріальних, енергетичних ресурсів, підвищення якості продукції та ін., що ставить певні вимоги до обґрунтування управлінських рішень. Тому вимоги до рівня аналітичної підготовки спеціалістів-економістів значно зростають, бо від їх праці залежить ефективність діяльності суб'єкта господарювання і кінцеві результати його діяльності в цілому. Освоїти правила, методiku і здобути навички організації і проведення аналітичної роботи можна лише за умови знання теоретичних основ економічного аналізу.

Мета вивчення дисципліни «Економічний аналіз» – засвоєння знань із системного оцінювання діяльності суб'єктів господарювання, виявлення внутрішніх резервів використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Вивчення впливу умов господарської діяльності на її результати дає змогу швидко опанувати зміни, що відбуваються у фінансово-господарській практиці й обґрунтувати подальші дії щодо розвитку підприємств. Тому завданням курсу «Економічний аналіз» є вивчення сучасних методик економічного аналізу з застосуванням математичних та статистичних прийомів і методів. Економічний аналіз, базуючись на їх використанні тісно пов'язаний з іншими видами аналітичної роботи на підприємстві – контрольно-ревізійною та аудитом, жорстко регламентованими нормативними і законодавчими актами. Напрямок і зміст економічного аналізу, в свою чергу, визначаються аналітиками, а його результативність безпосередньо залежить від рівня їх знань і компетенції.

Зміст даних методичних вказівок повністю відповідає затвердженим галузевим стандартам підготовки майбутніх фахівців-економістів і має на меті формування у них системи знань і умінь, необхідних для дослідження економічної діяльності суб'єктів господарювання, на базі розкриття питань методики та методології економічного аналізу.

За своєю структурою складається з огляду загальних питань вивчення змістовного модуля та організації контролю знань студентів, викладення лекційного матеріалу за змістовним модулем курсу «Економічний аналіз» та наведення практичних завдань і завдань для самостійної роботи.

I. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ТЕОРІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Тема 1. Економічний аналіз як галузь економічної науки.

Предмет, об'єкт і завдання економічного аналізу

Ключові слова та поняття: наука, пізнання, дослідження, принципи економічного аналізу, об'єкт і суб'єкт економічного аналізу, показники, чинники (фактори), ринкова економіка, сутність економічного аналізу, завдання економічного аналізу, мета економічного аналізу, предмет економічного аналізу, результати аналізу, оптимальні управлінські рішення.

Економічний аналіз як наука являє собою систему спеціальних знань, які базуються на законах розвитку і функціонування систем і направлені на пізнання методології оцінки, діагностики і прогнозування фінансово-виробничої діяльності суб'єктів господарювання.

Аналіз – термін латинського походження і означає розчленування (розкладання) предмета чи явища на складові частини, що дозволяє проникнути в глибинну сутність досліджуваного процесу, зрозуміти взаємозв'язок між окремими частинами та явищами в цілому, залежність його від різних факторів, внаслідок чого можливий підхід до синтезу, тобто узагальненню одержаних даних, найбільш повно розібратись у досліджуваному явищі, отримати можливість активно на нього впливати.

Метою економічного аналізу є вивчення результатів діяльності всіх підприємств і господарських організацій, визначення впливу факторів на показники їх роботи для виявлення в подальшому недоліків і резервів, а також розробка заходів, спрямованих на відновлення і збільшення обсягів виробництва та реалізації, підвищення ефективності їх діяльності.

Економічний аналіз як наукова дисципліна – це система спеціальних знань, пов'язана з дослідженням існуючих економічних процесів і явищ господарських комплексів, темпів, пропорцій, а також тенденцій розвитку, з виявленням глибинної їх суті і причин, що зумовлюють різні відхилення від запланованих показників, договірних зобов'язань, виробничих потужностей, та об'єктивною оцінкою їх виконання.

Предметом економічного аналізу є фінансово-господарська діяльність суб'єктів господарювання різних форм власності, що спрямована на досягнення максимальних результатів при мінімальних витратах, відображена через систему економічної інформації. Проте наявні методи аналізу дають змогу вивчати і роботу окремих галузей, регіонів і всього господарства країни у цілому.

Об'єкти аналізу – це передусім окремі економічні явища, процеси, проблеми, питання, показники. Всі об'єкти аналізу у своїй сукупності складають предмет економічного аналізу. Об'єктами аналізу, наприклад, можуть

бути виробнича та комерційна діяльність, наявність і використання ресурсів, якість продукції і прибуток тощо.

Систематизований перелік об'єктів чи питань аналізу, що вивчаються в курсі, утворюють його **зміст**. Виходячи з цього та взявши до уваги сформований погляд у більшості підручників та посібників з економічного аналізу, необхідно виділити наступні розділи: теоретичні основи економічного аналізу; аналіз виробництва та реалізації продукції; аналіз собівартості продукції; аналіз прибутку та рентабельності; аналіз фінансового стану підприємства. Кожний із наведених розділів має свій внутрішній зміст, який наповнюється конкретним понятійним апаратом, показниками, методиками дослідження, визначенням шляхів покращення їх стану та вдосконалення методики їх аналізу. У зв'язку з цим перед економічним аналізом були поставлені **такі завдання**:

- 1) оцінювання діяльності підприємства, його виробничих та інших підрозділів, окремих явищ і показників;
- 2) виявлення і визначення величини внутрішньогосподарських резервів;
- 3) сприяння оперативному управлінню підприємством і поточному контролю;
- 4) контроль за роботою підприємств та установ усіх форм власності.

Економічний аналіз досліджує дію економічних законів, які проявляються в закономірностях та тенденціях розвитку господарств, що є одним із напрямів підтвердження об'єктивності та обґрунтованості напрацювань економічної теорії, цим самим сприяє науковому обґрунтуванню її категорій та законів, забезпечуючи взаємопов'язане вивчення процесів та явищ в їх становленні та розвитку, в кількісних та якісних змінах, появі типового, нового, прогресивного та виміру ступеня впливу окремих факторів на ці процеси та явища.

Класифікація економічного аналізу має важливе значення для розуміння його змісту і задач.

За галузевою ознакою економічний аналіз поділяється на:

- галузевий;
- міжгалузевий.

За ознакою часу економічних аналіз буває:

- перспективний (попередній, перспективний);
- наступний (ретроспективний);
- оперативний (ситуаційний);
- підсумковий (заключний).

За просторовою ознакою виділяють економічний аналіз:

- внутрішньогосподарський;
- міжгосподарський (техніко-економічний; фінансово-економічний; управлінський; соціально-економічний; економіко-екологічний; маркетинговий).

За методикою вивчення об'єктів економічних аналіз буває:

- порівняльний;
- факторний;
- діагностичний;
- маржинальний;
- економіко-математичний;

- економіко-статистичний (детермінований; стохастичний)
- функціонально-вартісний.

За суб'єктами (користувачами) аналіз поділяється на:

- внутрішній;
- зовнішній.

За охопленням об'єктів дослідження аналіз буває:

- суцільним;
- вибірковий.

За змістом програми аналізу буває:

- комплексний аналіз;
- тематичний аналіз

Економічний аналіз як самостійна функціональна наука обслуговує інші функціональні науки. Діяльність підприємств регулюється безпосередньо через планування: економічний аналіз виробничих показників за попередній період створює базу для подальшого обґрунтування та удосконалення планування в конкретних умовах господарювання. Планові показники є критерієм для оцінки кожної ланки виробництва, а планування – одним із головних постачальників інформації.

Показники, що характеризують окремі сторони виробничо-господарської діяльності підприємства та його роботу взагалі, знаходяться між собою в складній взаємозалежності. Кожний економічний показник при аналізі розглядається по складовим частинам як результат впливу на нього окремих факторів. Під **фактором** при аналізі розуміються умови досягнення визначеного економічного результату, який характеризується відповідним показником, або причини, що впливають на результати цього процесу. При цьому **резервами** називають невикористані можливості поліпшення господарських результатів, що аналізуються. Вони поділяються на: внутрішньогосподарські та зовнішні, не передбачені планом та виявлені в процесі їх виконання, поточні та перспективні.

В свою чергу кожна група поділяється на підгрупи. Так внутрішньогосподарські резерви класифікують за часом дії, часом використання, ступеню впливу, формою впливу на ефективність виробництва, часом окупності витрат на реалізацію резервів, місцем утворення.

Таким чином в системі методів управління підприємством економічний аналіз дозволяє здійснити контроль за видами діяльності, обґрунтувати управлінські рішення, виявити і найповніше використати резерви виробництва. Ці задачі можуть бути вирішені в процесі аналізу економічної інформації про діяльність підприємств, об'єднань, структурних підрозділів. При цьому попереднім джерелом економічної інформації є дані бухгалтерського, статистичного та оперативного обліку про стан і рівень використання усіх видів ресурсів, процесу виробництва продукції, її реалізації, фінансових результатів тощо, а також плани виробничо-господарської діяльності підприємства.

В процесі аналізу економічні показники зіставляються з плановими даними, з показниками попередніх періодів даного та інших підприємств. Визначається позитивний та негативний вплив різноманітних факторів,

досліджуються причини відхилень, формуються висновки та пропозиції.

В процесі обґрунтування управлінських рішень важливо враховувати *аспектний підхід*. Тобто при їх підготовці розглядаються різні аспекти: політичні, економічні, соціальні, психологічні, правові, організаційні, природно-економічні та інші.

Контрольні запитання

1. Розкрийте зміст дисципліни «Економічний аналіз».
2. Яким вимогам повинен відповідати економічний аналіз у сучасному ринковому конкурентному середовищі?
3. В чому полягає сутність понять «резерв», «фактор»?
4. Назвіть види економічного аналізу.
5. В чому полягають відмінності між внутрішнім і зовнішнім аналізом, комплексним і тематичним?
6. Яке місце економічного аналізу в управлінні підприємством?

Література: [1, 2, 6, 7, 10]

Тема 2. Метод та методичні прийоми економічного аналізу

Ключові слова: *метод економічного аналізу, методика економічного аналізу, особливості методу, модель, моделювання, економіко-логічні методи, економіко-математичні методи, система показників.*

Основу кожної науки складає її предмет (те що вивчається наукою) і метод (засіб вивчення). Предмет економічного аналізу складають причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ та процесів, що виникають у фінансово-господарській діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності.

Метод економічного аналізу – це спосіб дослідження предмету економічного аналізу, тобто *спосіб дослідження причинно-наслідкових зв'язків економічних явищ та процесів.*

Метод економічного аналізу являє собою систему:

- *теоретико-пізнавальних категорій* – ключових понять економічної науки (фактор, модель, ставка, прибуток, витрати та ін.);
- *наукового інструментарію* – сукупності загальнонаукових і конкретно-наукових засобів дослідження економічної діяльності;
- *принципів економічного дослідження* (державний підхід, науковий характер, комплексність, системний підхід, об'єктивність, конкретність, точність, дієвість, планомірність, оперативність, демократизм, ефективність).

Економічний аналіз має важливі **методологічні риси**, такі як:

1) *розробка і використання системи показників*, необхідної для комплексного, системного дослідження причинно-наслідкових зв'язків економічних процесів і явищ;

2) *точність і обґрунтованість*, так як дозволяє не тільки встановити

причинно-наслідкові зв'язки, але й дати їм кількісну оцінку, вимірити вплив кожного з факторів на результати економічної діяльності.

Методологічною основою економічного аналізу є методи наукового дослідження: індукція і дедукція та системний підхід, що охоплює деталізацію, систематизацію, узагальнення, розробку системи взаємозв'язаних економічних показників.

Етапи системного аналізу:

1. Представлення об'єкту аналізу як окремої системи: виділення частин об'єкту, які можуть розглядатися як елементи системи; підсистем – самостійних рівнів системи; визначення цілі розвитку системи, задач, які вона вирішує, зв'язку з іншими системами, зв'язку між окремими елементами, особливостей функціонування кожного елемента системи і системи взагалі.

2. Вибір показників, які надають найбільш повну і якісну оцінку всіх елементів, взаємозв'язків (внутрішнім і зовнішнім), умовам, в яких існує система.

3. Розробка загальної структурно-логічної схеми системи (графічно структурно-логічна схема відображається у вигляді блочного рисунку, де кожному елементу відповідає окремий блок; блоки пов'язані між собою стрілками, які вказують на існування і характеризують напрямок внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи), розподіл визначених на попередньому етапі показників по елементам і зв'язкам системи, уточнення їх переліку (виключаються показники, які дублюються один одного, замінюються недостатньо інформативні показники тощо).

4. Побудова у загальному вигляді економіко-математичної моделі системи: на підставі якісного аналізу формалізація (відображення у знаковій формі) усіх рівнянь і нерівностей системи; за допомогою математичних методів визначення коефіцієнтів усіх рівнянь і нерівностей, цільових функцій і параметрів обмежень.

5. Робота з економіко-математичною моделлю. Визначення значень функції шляхом заміни окремих параметрів економіко-математичної моделі (коефіцієнтів, обмежень). Порівняння показників з фактичними, плановими і іншими з метою оцінки підсумків господарювання, впливу факторів, джерел і величини невикористаних виробничих резервів.

Економіко-математичні моделі дозволяють структурувати і ідентифікувати взаємозв'язок між основними показниками.

Типи економіко-математичних моделей:

I. *deskриптивні моделі* – моделі описуючого характеру, основані на застосуванні звітної інформації. До них відносяться:

- вираз фінансової звітності в різних аналітичних розрізах;
- горизонтальний, вертикальний аналіз звітності;
- система аналітичних коефіцієнтів;
- аналітичні моделі;

II. *предикативні моделі* – моделі прогностичного характеру. Вони використовуються для прогнозування результатів діяльності підприємства та його майбутнього становища. Найбільш розповсюджені з них:

- розрахунок критичного об'єму продажу;
- побудова прогностичних фінансових звітів;
- моделі динамічного аналізу (детерміновані факторні моделі та регресивні (кореляційні) моделі);
- моделі ситуаційного аналізу;

II. *нормативні моделі* – моделі, які дозволяють порівняти фактичні результати фінансово-економічної діяльності підприємства розрахованими за бюджетом (планом). Такі моделі використовуються перш за все при внутрішньому (управлінському) аналізі. Їх сутність зводиться до визначення нормативів по кожній статті видатків по технологічним процесам, видам продукції, рівням управління.

Переваги системного підходу:

- 1) комплексність і цілеспрямованість дослідження;
- 2) методологічна обґрунтованість схеми пошуку резервів підвищення ефективності виробництва;
- 3) об'єктивна оцінка результатів господарської діяльності;
- 4) оперативність, дієвість, обґрунтованість, точність аналізу і його висновків.

Побудовані економіко-математична моделі можуть бути багаторазово використані в аналізі, забезпечуючи обґрунтованість поточних, оперативних та перспективних управлінських рішень.

Факторні моделі

Якщо фактори можна представити у кількісному вигляді, тобто у вигляді показників, то економічне явище або процес можливо виразити математичною формулою. При цьому явище або процес – економічний показник, який в процесі факторного аналізу є об'єктом дослідження, має назву **результативного показника**. Показники, що є характеристиками результативного показника, тобто які визначають його поведінку, називаються **факторними показниками**.

Існує два **способи** виразу факторних моделей:

- у вигляді **стохастичної залежності** – якщо кожному фактору відповідає декілька результативних показників (продуктивність праці по декількох підприємствах):

$$y = f(x_1, x_2, \dots, x_n);$$

- в формі **детермінованої залежності** – коли кожному результативному показнику відповідає визначений фактор, тобто у формі строгої математичної функції.

В детермінованому аналізі виділяють три основних **типи факторних систем**:

- 1) **адитивна модель**:

$$y = x_1 + x_2 + \dots + x_n;$$

де y – результативний показник; x – фактори або факторні показники.

Властивості адитивної моделі:

- на скільки одиниць зміниться один з факторів за умови незмінного

рівня інших, на стільки одиниць зміниться і результативний показник;

- величина факторів і результативного показника, тобто вихідна інформація для адитивної моделі наведена в первинних документах;
- фактори і результативний показник мають однаковий вимірювач;

2) мультиплікативна модель:

$$y = x_1 \cdot x_2 \cdot \dots \cdot x_n;$$

Властивості мультиплікативної моделі:

- на скільки разів зміниться один з факторів за умови незмінного рівня інших, на стільки разів зміниться і результативний показник;
- фактори, наведені в мультиплікативній моделі можуть бути як кількісними, так і якісними. Величину кількісних факторів можна визначити за первинними документами; якісних факторів і результативного показника – визначити за допомогою розрахунку і тільки деякі за звітністю;
- кожен з факторів і результативний показник мають свою одиницю виміру.

3) кратна модель:

$$y = x_1 / x_2,$$

$$y = (x_1 + x_2) / x_3,$$

$$y = (x_1 - x_2) / x_3;$$

Властивості кратної моделі:

- використовуються правила зворотної математичної залежності;
- фактори можуть бути кількісними і якісними, а результативний показник – тільки якісним;
- кожен з факторів і результативний показник мають свою одиницю виміру.

Факторні моделі можна змінювати шляхом введення в модель нових додаткових показників. Використовуються три **прийоми обробки факторних систем**:

1) *подовження факторної моделі* – дозволяє ввести в модель нові однойменні фактори;

2) *розширення факторної моделі* – кожен з факторів збільшується на один і той ж показник;

3) *скорочення факторної моделі* – чисельник і знаменник ділиться на один і той ж показник.

Реалізація методології економічного аналізу найтіснішим чином пов'язана з сукупністю технічних прийомів, які дають змогу на практиці вивчати економічні явища, що аналізуються; за допомогою цих прийомів забезпечується ефективність самого методу аналізу. Йдеться про методику економічного аналізу.

Методика економічного аналізу – це сукупність традиційних прийомів, правил і операцій по вивченню економічних явищ і процесів.

Види методики економічного аналізу:

1) *загальна методика* – система дослідження, яка однаково використовується при вивченні різних об'єктів економічного аналізу в різних

галузях економіки;

2) *окрема методика* – конкретизує загальну методику відносно до окремої галузі, визначеного типу виробництва або об'єкту дослідження.

Класифікація методів економічного аналізу включає декілька рівнів. Перший рівень класифікації відокремлює неформалізовані та формалізовані методи економічного аналізу.

Неформалізовані – основані на описанні аналітичних процедур на логічному рівні. Використання цих методів характеризується суб'єктивізмом, оскільки велике значення має інтуїція, досвід і знання аналітика. До них відносяться: методи експертних оцінок, сценаріїв, психологічний, порівняння, будівництва системи показників та аналітичних таблиць.

Формалізовані – базуються на формалізованих аналітичних залежностях. Формалізовані методи складають другий рівень класифікації. Вони поділяються на такі основні групи, які мають свої складові: методи аналізу господарської діяльності, методи економічної статистики, математико-статистичні, економетричні, методи кібернетики і програмування та дослідження операцій і теорії прийняття рішень.

З'ясувавши сутність методу і принципів аналітичного дослідження, переходимо до вивчення притаманних економічному аналізу методів і технічних прийомів.

Усі прийоми економічного аналізу можна поділити на якісні і кількісні.

Якісні не дають числової характеристики явищ, що досліджуються, а тільки визначають способи підходу до вивчення закономірностей та шляхи дослідження господарських процесів і економічних явищ. До якісних (абстрактно-логічних) прийомів відносять аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, порівняння, евристичні прийоми.

Кількісні прийоми дослідження дають числову характеристику досліджуваних процесів (явищ) і поділяються на описові й аналітичні.

Описові прийоми – визначають масштаб, розміри, тенденції, динаміку розвитку економічних явищ та господарських процесів, їх структуру (середні й відносні величини, ряди динаміки, графічний прийом, структурні й типологічні групування), дають кількісну характеристику окремим напрямкам фінансово – господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Аналітичні прийоми – за їх допомогою визначаються не тільки показники, що характеризують економічні процеси, а й досліджуються причинно-наслідкова залежність зв'язків між процесами і явищами та рівень впливу окремих чинників на предмет дослідження (аналізований показник).

У свою чергу, аналітичні прийоми поділяються на прийоми, які досліджують функціональні (детерміновані) зв'язки, прийоми для дослідження стохастичних (ймовірних) взаємозв'язків, та прийоми оптимізації.

Поряд із загальними прийомами аналізу в ході системних досліджень використовують і евристичні прийоми, які ґрунтуються на інтуїції і досвіді аналітиків. Евристичні прийоми, або методи активізації творчого, нестандартного мислення, застосовують тоді, коли звичайні способи аналізу, які ґрунтуються на аналізі минулого досвіду та поточних умов, не дають змоги

вирішення проблеми. Особливо широко застосовують їх у стратегічному аналізі для прогнозування розвитку економічної ситуації. До них відносяться методи ненаправленого пошуку («мозкового штурму», «експертних оцінок», «контрольних запитань», «асоціацій та аналогій», ділові ігри та ситуації, кібернетичні наради) та методи направленого пошуку (морфологічний метод, алгоритм розв'язання винахідницьких задач).

Застосування тих чи інших способів залежить від мети і глибини аналізу, об'єкта дослідження, технічних можливостей виконання розрахунків і т. д.

Комплексне аналітичне дослідження передбачає **систематизацію показників** – виявлення взаємозв'язку і підпорядкованості сукупностей аналітичних показників; ув'язування в єдину комплексну систему даних про різні види економічної діяльності. В процесі систематизації *залежно від об'єкту аналізу* показники групуються у **підсистеми**.

Показники, які забезпечують взаємозв'язок підсистем:

- **вхідні показники;**
- **вихідні показники.**

Вихідні показники однієї підсистеми є вхідними для іншої.

Виходячи з послідовності аналізу показники поділяються на:

- **загальні;**
- **первинні.**

Взаємозв'язок основних показників визначає послідовність аналізу – від вивчення первинних показників до загальних.

Контрольні запитання

1. В чому полягає сутність методології і методу економічного аналізу?
2. Які є класифікації методів економічного аналізу?
3. Які методи включають до складу традиційних?
4. Назвіть методи детермінованого факторного аналізу.
5. Перелічіть методи стохастичного факторного аналізу.
6. Що таке методика економічного аналізу?
7. Чим відрізняється загальна методика від часткової методики економічного аналізу?

Література: [1, 2, 3, 6, 7, 10]

Тема 3. Елементарна обробка даних та способи їх представлення в економічному аналізі.

Ключові слова: інформація, вимоги, обробка даних, способи представлення, порівняння, моделювання, балансові зіставлення, елімінування, статистичні методи, факторні моделі.

Глибина і результативність економічного аналізу залежать від обсягу, своєчасності та якості використовуваної інформації.

Інформація – це впорядковані повідомлення про кількісний та якісний стан речей чи явищ, сукупність даних і знань про них. Вона може бути виражена за допомогою цифр, букв та інших символів. У економіці інформація відображає процеси і явища господарської діяльності людей, закономірності функціонування ринку і його складових елементів тощо.

Для одержання, опрацювання, збереження і використання інформації витрачаються праця і матеріальні ресурси. Тому інформація має, крім споживної цінності, ще й вартість, яка повинна відшкодовуватися сторонніми її користувачами.

Інформація, яка використовується в економічному аналізі, має відповідати певним вимогам.

Перша – це якість, вірогідність даних, тобто їх відповідність реальному стану речей і явищ. Досягається це шляхом усунення передумов викривлень інформації, застосуванням більш досконалих систем реєстрації, методів її вимірювання та прийомів наступного контролю.

Друга вимога – це повнота і різнобічність даних. Збір якомога більшої кількості даних, однак, може створити проблему зайвої інформації. Надлишок інформації до того ж підвищує витрати на її фіксацію, опрацювання і зберігання.

Третя вимога – це оперативність, своєчасність і безперервність надходження даних. Інформація повинна надходити до користувача, перш ніж застаріє, інакше вона частково або повністю втрачає свою корисність.

Четверта вимога – це порівнюваність даних за складом, у часі й просторі. В першу чергу слід вказати на проблему порівняння вартісних показників і застосування одиниць їх вимірювання.

П'ята вимога – це доступність, гласність даних. Проте не завжди можна одержати все необхідне для виконання аналітичних досліджень. І, якщо аналіз усе-таки проводиться в умовах певного браку даних, це не може не зашкодити якості роботи і висновків.

У процесі аналітичного дослідження використовують великі обсяги різної інформації.

Основними джерелами є:

1. Планово-нормативна інформація (матеріали бізнес-планів, норми витрат і нормативи, прейскуранти цін і тарифів, законодавчі акти, інструкції, договори, технологічна документація тощо);

2. Дані бухгалтерського, статистичного і оперативного обліку та звітності;

3. Внутрішня позаоблікова інформація (накази, виробниче листування, довідки про перевірки та акти ревізій (аудиту), протоколи виробничих нарад, доповідні записки та ін.);

4. Зовнішня інформація (звітні дані споріднених підприємств і матеріали галузевих видань, збірники статистичних матеріалів як вітчизняних, так і закордонних установ, дані переписів і анкетних обстежень);

5. Дані особистих спостережень аналітика (виробничі екскурсії, хронометраж робочого дня, опитування працівників підприємства).

Економічна інформація може мати табличну, графічну та текстову форму. Всю інформацію поділяють також на внутрішню і зовнішню, початкову, базову та похідну розрахункову. Існують й інші групування економічної інформації.

На першому етапі аналітичного дослідження використовуються найрізноманітніші економіко-статистичні (традиційні) методи аналізу. Їх головним призначенням є підготовка вхідної економічної інформації та її первинна обробка з метою вивчення стану та закономірностей розвитку досліджуваних явищ і процесів на підприємстві. До традиційних методів обробки економічної інформації відносять ті, що широко використовуються і в інших дисциплінах для обробки та дослідження інформації.

1. Поняття порівняння, його застосування в аналізі, види порівнянь

Порівняння – науковий метод пізнання, в процесі якого невідоме (вивчаєме) явище зіставляється з відомими, вивченими раніше, з метою визначення спільних рис або відмінностей.

Види порівняльного аналізу:

– **горизонтальний порівняльний аналіз** – використовується для визначення абсолютних і відносних відхилень фактичного рівня показників від базового (планового, попереднього періоду, середнього, досягнень науки і передового досвіду);

– **вертикальний порівняльний аналіз** – вивчається структура економічних явищ і процесів шляхом розрахунку питомої ваги частин в загальному цілому і співвідношення частин цілого між собою, а також оцінюється вплив факторів на рівень результативних показників шляхом порівняння їх розміру до і після зміни фактору;

– **трендовий порівняльний аналіз** – вивчаються відносні темпи зростання і приросту показників за рід періодів порівняно з базовим періодом, тобто досліджуються ряди динаміки;

– **одномірний порівняльний аналіз** – зіставлення одного або декількох об'єктів по одному показнику;

– **багатомірний порівняльний аналіз** – зіставлення результатів діяльності декількох підприємств (підрозділів) за широким спектром показників.

2. Балансові зіставлення – спосіб відображення співвідношень і пропорцій двох груп взаємозалежних і зрівноважених показників, підсумки яких повинні бути тотожними.

Аналіз **забезпеченості трудовими ресурсами** передбачає складення балансу, одна частина якого містить інформацію про потребу в трудових ресурсах, друга – їх фактичну наявність.

Аналіз **використання трудових ресурсів** ведеться на підставі балансу, який забезпечує порівняння можливого фонду робочого часу і фактичної кількості відпрацьованих годин з метою визначення причин надпланових втрат робочого часу.

Аналіз **забезпеченості матеріальними ресурсами** засновано на складанні матеріального балансу, одна сторона якого відображує планову потребу в матеріальних ресурсах, інша – їх фактичну наявність.

Аналіз **забезпеченості фінансовими ресурсами** передбачає зіставлення наявних коштів (основних фондів, нематеріальних активів, обігових коштів) з можливими джерелами їх формування (власним і залученим капіталом довгострокового і короткострокового характеру).

При аналізі **платоспроможності підприємства** використовується платіжний баланс, в якому співвідносяться платіжні засоби (грошові кошти в касі і на рахунках, запаси тощо) і платіжні зобов'язання (постачальникам, робітникам, державі).

3. Групування означає поділ вивчаємої сукупності на якісно однорідні групи за відповідними ознаками.

Види групувань:

1. За типом:

Типологічні групування характеризують поділ сукупності за типами – підприємства за галузями, видами діяльності, формою власності тощо;

Структурні групування дозволяють вивчити внутрішню будову показників, співвідношення їх окремих частин – вивчають склад робітників за професіями, стажу роботи, розросту, виконанню норм виробітки; склад підприємств за ступенем виконання плану. Структурні групування мають важливе значення при аналізі зведеної (консолідованої) звітності об'єднань, міністерств, відомств, так як дозволяють визначити передові і відстаючі підприємства, підрозділи, визначити напрямок передового досвіду, схованих резервів;

Аналітичні (причинно-наслідкові) групування використовуються для визначення наявності, напрямку і форми зв'язку між вивчаємыми показниками.

Види аналітичних групувань:

– *за характером ознак: якісна* – коли ознака не має кількісного виразу;

– *за складністю побудови: прості групування* дозволяють вивчити взаємозв'язок між явищами, згрупованими по одній ознаці; **комбіновані групування** передбачають попередній поділ сукупності по одній ознаці, з подальшим виділенням усередині кожної групи підгруп по іншій ознаці і т.д. Отже будуються двох, трьох рівневі групування, які дозволяють вивчити різноманітні і складні зв'язки. Побудова комбінованих групувань відрізняється високою трудомісткістю, а отримані результати складі для сприйняття. Тому іноді комбіноване групування доцільно замінити декількома простими групуваннями.

Використання деталізації в економічному аналізі дозволяє поглибити аналіз впливу факторів на зміну вивчаємих показників діяльності підприємства, і таким чином, розширити коло пошуку резервів.

4. Графічний спосіб аналізу передбачає масштабне відображення значень показників за допомогою геометричних знаків (ліній, прямокутників, кіл) або умовно-художніх фігур.

5. Табличний спосіб – найбільш раціональна і зручна форма представлення аналітичної інформації – цифр, розміщених у визначеному порядку.

Аналітична таблиця являє собою систему логічно і послідовно викладеної

інформації.

Види таблиць.

1) *За формою*: прості, групові, комбіновані.

2) *За аналітичним змістом*: таблиці, що містять характеристику об'єкту, таблиці, які відображають порядок розрахунку показників, таблиці, які характеризують динаміку показників, таблиці, що містять структурні зміни у складі показників; таблиці, які відображають залежність показників за різними ознаками, таблиці, що містять результати розрахунку впливу факторів на результативний показник, таблиці з методикою розрахунку резервів, таблиці зі зведеними результатами аналізу.

6. Виділення «вузького місця» і «провідного ланцюга»

«Вузьке місце» – дільниця виробництва, пропускна спроможність якої нижче ніж на інших дільницях. Існування «вузького місця» призводить до стримування розвитку економічної діяльності.

«Провідний ланцюг» – фактор, який необхідно змінити з метою ліквідації «вузького місця».

«Вузьке місце» – це економічне явище або процес, що потребує оптимізації.

«Провідний ланцюг» – сутність економічного явища або процесу, причини, які обумовили виникнення проблемної ситуації.

7. Методи аналізу кількісного впливу факторів на зміну результативного показника: способи елімінування

Елімінування – це усунення, виключити впливу на результативний показник всіх факторів крім одного.

7.1. Спосіб ланцюгових підставок

Спосіб ланцюгових підстановок використовується при факторному аналізі всіх типів факторних моделей (адитивних, мультиплікативних, кратних, змішаних – комбінованих).

Суть способу ланцюгових підстановок полягає у послідовній, першочерговій заміні базисних параметрів на звітні. При цьому послідовність наступна: кількісні елементи підлягають заміні в першу чергу, структурні елементи – далі, якісні елементи – в останню чергу.

Якщо у формулі міститься кілька кількісних, структурних або якісних елементів, послідовність заміन залежить від того, які з них є основними, а які – похідними.

Мультиплікативна модель типу $y = abc\dots$

Якщо a – структурний показник, b – кількісний, c – якісний, то вплив кожного фактору розраховується наступним чином:

$$\Delta y_b = a_0 b_1 c_0 - a_0 b_0 c_0,$$

$$\Delta y_a = a_1 b_1 c_0 - a_0 b_1 c_0,$$

$$\Delta y_c = a_1 b_1 c_1 - a_1 b_1 c_0;$$

$$\Delta y = \Delta y_b + \Delta y_a + \Delta y_c.$$

Кратна модель типу $y = a/b$.

Вплив кожного фактору розраховується наступним чином:

$$\Delta y_a = a_1/b_0 - a_0/b_0,$$

$$\Delta y_b = a_1/b_1 - a_1/b_0,$$

$$\Delta y = \Delta y_b + \Delta y_a.$$

Змішана модель:

А) мультиплікативно-адитивного типу $y = a(b - c)$.

Вплив кожного фактору розраховується наступним чином:

$$\Delta y_a = a_1(b_0 - c_0) - a_0(b_0 - c_0),$$

$$\Delta y_b = a_1(b_1 - c_0) - a_1(b_0 - c_0),$$

$$\Delta y_c = a_1(b_1 - c_1) - a_1(b_1 - c_0);$$

$$\Delta y = \Delta y_b + \Delta y_a + \Delta y_c;$$

В) кратно-адитивного типу $y = a/(b - c)$.

Вплив кожного фактору розраховується наступним чином:

$$\Delta y_a = a_1/(b_0 - c_0) - a_0/(b_0 - c_0),$$

$$\Delta y_b = a_1/(b_1 - c_0) - a_1/(b_0 - c_0),$$

$$\Delta y_c = a_1/(b_1 - c_1) - a_1/(b_1 - c_0);$$

$$\Delta y = \Delta y_a + \Delta y_b + \Delta y_c.$$

7.2. Індексний метод

Індексний спосіб – застосовується для вивчення у динаміці економічних явищ, які формуються під впливом кількох факторів, кожен з яких схильний до змін у динаміці.

Відповідно цього методу вплив кожного фактора визначається агрегатними індексами.

А) Агрегатний індекс першого фактору (кількісного):

$$i_a = \frac{\sum a_1 b_0}{\sum a_0 b_0}.$$

В) Агрегатний індекс другого фактору (якісного):

$$i_b = \frac{\sum a_1 b_1}{\sum a_1 b_0}.$$

Між агрегатними індексами і загальним індексом є взаємозв'язок:

$$i_y = i_{ab} = i_a i_b.$$

Суть індексного способу. Для побудови агрегатних індексів використовується *правило*, яке обґрунтовується у загальній теорії статистики:

1) якісні (інтенсивні) елементи (фактори), які входять у формулу, фіксуються на рівні базового періоду,

2) кількісні (екстенсивні) елементи – на рівні звітного.

Різниця між чисельником і знаменником агрегатного індексу показує: який відокремлений вплив на загальний результат справив той чи інший фактор.

Індексний спосіб дозволяє оцінити вплив факторів на результативний показник як:

- у відносному вимірі – самі індекси;
- в абсолютному – різниця між чисельником і знаменником індексу.

7.3. Спосіб абсолютних різниць

Спосіб абсолютних різниць використовується у мультиплікативних (типу $y = abc\dots$), мультиплікативно-адитивних (типу $y = a(b - c)$) або у кратних (типу $y = a / b$) моделях.

Суть способу абсолютних різниць полягає у тому, що для визначення відокремленого впливу кожного з факторів обчислюють різниці між звітним і базисним елементом досліджуємого фактору і помножують її на абсолютні базові значення факторів, які розташовано справа, і на звітні значення факторів, які розташовано в моделі зліва від нього.

Розрахунок будується на послідовій заміні базових значень факторних показників на їх відхилення, а потім на їх звітний рівень. При цьому використовується та ж послідовність розташуванні факторних показників, характерна для способу ланцюгових підставок.

В мультиплікативній моделі типу $y = abc\dots$ вплив кожного фактору розраховується наступним чином:

$$\begin{aligned}\Delta y_a &= (a_1 - a_0)b_1c_0 = \Delta a b_1c_0, \\ \Delta y_b &= a_1(b_1 - b_0)c_0 = a_1\Delta b c_0, \\ \Delta y_c &= a_1b_1(c_1 - c_0) = a_1 b_1\Delta c; \\ \Delta y &= \Delta y_a + \Delta y_b + \Delta y_c.\end{aligned}$$

У змішаній моделі мультиплікативно-адитивного типу $y = a(b - c)$ вплив кожного фактору розраховується наступним чином:

$$\begin{aligned}\Delta y_a &= (a_1 - a_0)(b_0 - c_0) = \Delta a (b_0 - c_0), \\ \Delta y_b &= a_1(b_1 - b_0) = a_1\Delta b, \\ \Delta y_c &= a_1(- (c_1 - c_0)) = a_1(- \Delta c); \\ \Delta y &= \Delta y_a + \Delta y_b + \Delta y_c.\end{aligned}$$

У кратній моделі типу $y = a / b$ вплив факторів оцінюється за допомогою формул:

$$\begin{aligned}\Delta y_a &= \frac{a_1 - a_0}{b_0}; \\ \Delta y_b &= \left(\frac{1}{b_1} - \frac{1}{b_0} \right) a_1. \\ \Delta y &= \Delta y_a + \Delta y_b.\end{aligned}$$

7.4. Спосіб відносних різниць

Спосіб відносних різниць використовується для оцінки впливу факторів на приріст результативного показника у мультиплікативних (типу $y = abc\dots$) або мультиплікативно-адитивних (типу $y = a(b - c)$) моделях.

Суть способу відносних різниць полягає у тому, що для визначення відокремленого впливу кожного з факторів обчислюють їх відносні відхилення.

$$\Delta a\% = \frac{a_1 - a_0}{a_0} 100;$$

$$\Delta b\% = \frac{b_1 - b_0}{b_0} 100;$$

$$\Delta c\% = \frac{c_1 - c_0}{c_0} 100.$$

Для розрахунку впливу першого фактору базисна величина результативного показника помножується на відносний приріст першого фактору. Для розрахунку впливу другого фактору до базисної величини результативного показника додається його абсолютний приріст під впливом першого фактору, сума помножується на відносний приріст другого фактору і т.д.

У зв'язку з незначною кількістю розрахунків спосіб відносних різниць зручно використовувати для оцінки впливу великої кількості факторів.

В мультиплікативній моделі типу $y = abc\dots$ вплив кожного фактору розраховується наступним чином:

$$\Delta y_a = \frac{y_0 \Delta a\%}{100};$$

$$\Delta y_b = \frac{(y_0 + \Delta y_a) \Delta b\%}{100};$$

$$\Delta y_c = \frac{(y_0 + \Delta y_a + \Delta y_b) \Delta c\%}{100}.$$

7.5. Спосіб відсоткових різниць

Спосіб відсоткових різниць є різновидом способу відносних різниць, отже використовується для тих самих типів факторних моделей.

Суть способу відсоткових різниць полягає у використанні в розрахунках відсоткової зміни факторних показників – темпів росту, процентів виконання плану тощо.

$$a\% = \frac{a_1}{a_0} 100; \quad b\% = \frac{b_1}{b_0} 100; \quad c\% = \frac{c_1}{c_0} 100.$$

Для розрахунку впливу першого фактору базисна величина результативного показника помножується на відсоткову зміну першого фактору за мінусом 100 %. Для розрахунку впливу другого фактору базисна величина результативного показника помножується на різницю між відсотковими змінами другого і першого факторів т.д. Для розрахунку впливу останнього з факторів базисна величина результативного показника помножується на різницю між відсотковими змінами результативного показника і передостаннього з факторів.

В мультиплікативній моделі типу $y = abc\dots$ вплив кожного фактору розраховується наступним чином:

$$\Delta y_a = \frac{y_0(a\% - 100)}{100};$$

$$\Delta y_b = \frac{y_0(b\% - a\%)}{100};$$

$$\Delta y_c = \frac{y_0(y\% - b\%)}{100}.$$

Можливість уникнути додаткових розрахунків, у зв'язку з неминучим визначенням відсоткової зміни факторів у попередньому економічному аналізі, стає суттєвою перевагою способу відсоткових різниць.

7.6. Спосіб корегування

Спосіб корегування використовується для елімінування впливу факторів, які знаходяться з результативним показником в мультиплікативній залежності (моделі типу $y = abc\dots$).

Суть способу корегування полягає у визначення різниці між двома підстановками. Для розрахунку кожної підстановки базисну величину результативного показника помножують (корегують) на відповідний коректувальний коефіцієнт. Корегувальний коефіцієнт являє собою співвідношення звітної та базисної значення показника, розрахованого за факторами, які передують фактору, вплив якого на результативний показник оцінюється.

$$I_a = \frac{a_1}{a_0};$$

$$I_B = \frac{B_1}{B_0}, B = ab.$$

По суті корегувальні коефіцієнти являються собою коефіцієнти росту або коефіцієнти виконання плану відповідних показників.

У розрахунках використовуються корегувальні коефіцієнти, кількість яких на один менша ніж кількість факторів.

В мультиплікативній моделі типу $y = abc\dots$ вплив кожного фактору розраховується наступним чином:

$$\Delta y_a = y_0 I_a - y_0;$$

$$\Delta y_b = y_0 I_B - y_0 I_a;$$

$$\Delta y_c = y_1 - y_0 I_B.$$

На відміну від способу ланцюгових зіставлень спосіб корегування також допомагає скоротити обсяг розрахункової роботи але в результаті додаткового обчислення корегувальних коефіцієнтів він більш об'ємний на відміну від способів абсолютних, відносних та відсоткових різниць.

7.7. Спосіб кінцевих зважених результатів

Спосіб кінцевих зважених результатів дозволяє не враховувати які з факторів кількісні, які структурні, а які якісні, тобто він позбавлений недоліків інших способів.

Суть способу кінцевих зважених результатів полягає у визначенні по

кожному з факторів зваженої зміни результативного показника.

В мультиплікативній моделі типу $y = abc\dots$ вплив фактору a розраховується наступним чином.

Спочатку обчислюються усі варіанти зміни результативного показника під впливом фактору a :

$$\Delta y_a^1 = (a_1 - a_0)b_0c_0;$$

$$\Delta y_a^2 = (a_1 - a_0)b_1c_0;$$

$$\Delta y_a^3 = (a_1 - a_0)b_0c_1;$$

$$\Delta y_a^4 = (a_1 - a_0)b_1c_1.$$

Потім визначається зміна результативного показника під впливом даного фактору, як середня арифметична проста від усіх з розрахованих варіантів:

$$\Delta y = \frac{\Delta y_a^1 + \Delta y_a^2 + \Delta y_a^3 + \Delta y_a^4}{4}.$$

Подібні розрахунки виконуються по кожному з факторів.

Отже недоліком способу кінцевих зважених результатів є значний обсяг розрахункової роботи.

7.8. Спосіб пропорційного поділу

Спосіб пропорційного поділу використовується у факторному аналізі адитивних (типу $y = a + b + c$) і кратно-адитивних (типу $y = a / (b + c\dots)$) моделей.

Суть способу пропорційного поділу засновано на пропорційному розподілу приросту результативного показника між факторами. Спосіб полягає у розрахунку співвідношення зміни результативного показника і суми змін усіх факторів. Помноження співвідношення на абсолютну зміну кожного з факторів, дозволяє оцінити його вплив на результативний показник.

В адитивній моделі типу $y = a + b + c\dots$ вплив на результативний показник факторів розраховується наступним чином.

$$\Delta y_a = \frac{\Delta y}{\Delta a + \Delta b + \Delta c} \Delta a;$$

$$\Delta y_b = \frac{\Delta y}{\Delta a + \Delta b + \Delta c} \Delta b;$$

$$\Delta y_c = \frac{\Delta y}{\Delta a + \Delta b + \Delta c} \Delta c.$$

В змішаній моделі кратно-адитивного типу $y = a / z$, де $z = b + c + d\dots$, тобто являє собою складний фактор, вплив на результативний показник факторів розраховується наступним чином.

За способом абсолютних різниць розраховується зміна результативного показника під впливом складного фактору – Δy_z .

Зміна результативного показника під впливом факторів b , c , d визначається шляхом розрахунку частки приросту кожного з цих факторів у загальній сумі їх приросту та її помноження на зміну результативного показника під впливом складного фактору.

$$\Delta y_b = \frac{\Delta b}{\Delta b + \Delta c + \Delta d} \Delta y_z ;$$

$$\Delta y_c = \frac{\Delta c}{\Delta b + \Delta c + \Delta d} \Delta y_z ;$$

$$\Delta y_d = \frac{\Delta d}{\Delta b + \Delta c + \Delta d} \Delta y_z ;$$

$$\Delta y_z = \Delta y_b + \Delta y_c + \Delta y_d .$$

7.9. Спосіб часткової участі

Спосіб часткової участі використовується у факторному аналізі кратнo-адитивних моделей типу $y = a / z$, де $z = b + c + d \dots$, тобто являє собою складний фактор. Існує два різновиду способу часткової участі.

Суть першого різновиду способу полягає у:

- 1) знаходженні коефіцієнту часткової участі, який вказує на ступень зміни результативного показника, якщо складний фактор зміниться на одиницю;
- 2) визначенні зміни складного показника під впливом факторів;
- 3) розрахунку зміни результативного показника під впливом факторів.

Коефіцієнт часткової участі розраховується як співвідношення відхилення результативного показника під впливом складного фактору (z) та відхилення складного фактору:

$$k = \frac{\Delta y_z}{\Delta z} .$$

При цьому відхилення результативного показника під впливом фактору z розраховується за способом абсолютних різниць.

Зміна складного показника під впливом факторів визначається одним з методів елімінування, придатному для використання в адитивних моделях.

Зміна результативного показника під впливом факторів визначається за формулами:

$$\Delta y_b = \Delta z_b k ;$$

$$\Delta y_c = \Delta z_c k ;$$

$$\Delta y_d = \Delta z_d k .$$

Недоліком цього різновиду способу часткової участі є те, що у випадку, коли фактори b, c, d мають різну направленість та їх спільна дія на складний показник рівна або близька до нуля, цей різновид не можна використовувати.

Суть другого різновиду способу полягає у перетворенні формули для визначення впливу на результативний показник складного фактору шляхом винесення за скобку підстановку. При цьому підстановка дорівнює співвідношенню звітного значення фактора, який знаходиться у чисельнику при розрахунку результативного показника – a , і базового значення складного фактору – z .

$$\Delta y_z = \frac{a_1}{z_1} - \frac{a_1}{z_0} = \frac{a_1}{z_0} \left(\frac{z_0 - z_1}{z_1} \right) = y \cdot \frac{-\Delta z}{z_1}.$$

Вплив на результативний показник факторів, які визначають рівень складного фактору, можна оцінити якщо в отриману формулу по черзі підставляються відхилення складного фактору під впливом факторів v, c, d .

$$\Delta y_b = y \cdot \frac{-\Delta z_b}{z_1};$$

$$\Delta y_c = y \cdot \frac{-\Delta z_c}{z_1};$$

$$\Delta y_d = y \cdot \frac{-\Delta z_d}{z_1}.$$

7.10. Спосіб структурних зрушень

Спосіб структурних зрушень використовується при аналізі показників, які залежать від структури досліджуємого явища. У такому випадку результативний якісний показник, який по суті є усередненою величиною, представляють у вигляді змішаної мультиплікативно-адитивної моделі типу:

$$y = \gamma^a y^a + \gamma^b y^b,$$

де γ^a, γ^b – структурні коефіцієнти, що характеризують частку (a і b) явища у його загальній величині;

y^a, y^b – значення показників відповідно до кожної частки (якісні фактори).

Для аналізу зміни результативного якісного показника розраховують його умовну величину – підстановку. При визначенні підстановки:

- структурні коефіцієнти приймаються на звітному рівні,
- якісні фактори – на базисному.

$$y^* = \gamma_1^a y_0^a + \gamma_1^b y_0^b$$

Вплив на результативний показник структурних зрушень оцінюється при порівнянні підстановки з базисною величиною результативного показника, а вплив якісних факторів – при порівнянні його звітної величини.

$$\Delta y_\gamma = y^* - y_0;$$

$$\Delta y_y = y_1 - y^*.$$

Попередні розрахунки по оцінці впливу факторів на результативний показник способом структурних зрушень можуть бути виконані в таблиці.

Результати розрахунку за методами елімінування повинні співпадати.

Елімінування як спосіб детермінованого факторного аналізу має суттєвий *недолік* – його засновано на ствердженні, що всі фактори змінюються незалежно один від одного. Але насправді фактори змінюються спільно, взаємозалежно, їх взаємодія визначає додатковий приріст результативного показника, який за способами елімінування додається до одного з факторів, зокрема до останнього. У зв'язку з цим ступень впливу фактору змінюється залежно від послідовності розташування факторів у детермінованій моделі.

Уникнути цей недолік можна за рахунок використання інтегрального, логарифмічного або диференціального способів.

Інтегральний спосіб

Інтегральний спосіб використовується для визначення впливу факторів в мультиплікативній, кратних або змішаних моделях кратно-адитивного типу. Використання інтегрального способу дозволяє отримати більш точну оцінку впливу факторів порівняно зі способами елімінування, тому що послідовність розрахунків не залежить від місця положення факторів в моделі, а додатковий приріст результативного показника, який утворюється від взаємодії факторів, рівномірно розкладається між ними.

Суть інтегрального способу полягає у визначенні впливу факторів на підставі правил інтегрування.

Недолік інтегрального способу полягає у тому, що для кожної факторної моделі (функціональної залежності) використовуються свої формули розрахунку. Але це не означає необхідності знання всього процесу інтегрування, достатньо мати готові робочі формули.

В мультиплікативній моделі типу $y = ab\dots$ вплив факторів розраховується наступним чином.

$$\Delta y_a = \Delta ab_0 + \frac{\Delta a \Delta b}{2};$$
$$\Delta y_b = \Delta ba_0 + \frac{\Delta a \Delta b}{2}.$$

Кратна модель типу $y = a/b$.

Вплив кожного фактору розраховується наступним чином:

$$\Delta y_a = \frac{\Delta a}{\Delta b} \ln \left| \frac{b_1}{b_0} \right|;$$
$$\Delta y_b = \Delta y - \Delta y_a.$$

Змішана модель:

А) кратно-адитивного типу $y = a/z$, де $z = b + c$.

Вплив кожного фактору розраховується наступним чином:

$$\Delta y_a = \frac{\Delta a}{\Delta b + \Delta c} \ln \left| \frac{b_1 + c_1}{b_0 + c_0} \right|;$$
$$\Delta y_b = \frac{\Delta y - \Delta y_a}{\Delta b + \Delta c} \Delta b;$$
$$\Delta y_c = \frac{\Delta y - \Delta y_a}{\Delta b + \Delta c} \Delta c.$$

В) кратно-адитивного типу $y = a/z$, де $z = b + c + d$.

Вплив кожного фактору розраховується наступним чином:

$$\Delta y_a = \frac{\Delta a}{\Delta b + \Delta c + \Delta d} \ln \left| \frac{b_1 + c_1 + d_1}{b_0 + c_0 + d_0} \right|;$$
$$\Delta y_b = \frac{\Delta y - \Delta y_a}{\Delta b + \Delta c + \Delta d} \Delta b;$$

$$\Delta y_c = \frac{\Delta y - \Delta y_a}{\Delta b + \Delta c + \Delta d} \Delta c ;$$

$$\Delta y_c = \frac{\Delta y - \Delta y_a}{\Delta b + \Delta c + \Delta d} \Delta d .$$

Логарифмічний спосіб

Логарифмічний спосіб оцінки впливу факторів використовується тільки в мультиплікативних моделях. Перевагою способу логарифмування є незалежність результатів розрахунку від місця розташування факторів. Крім того, логарифмічний спосіб забезпечує ще більшу точність розрахунку порівняно з інтегральним способом. Якщо при інтегруванні додатковий приріст від взаємодії факторів рівномірно розподіляється між ними, то при логарифмічному способі результат спільної їх дії розподіляється пропорційно частці ізольованого впливу факторів на рівень результативного показника.

Недолік логарифмічного способу – це обмеженість сфери застосування.

Суть логарифмічного способу полягає у використанні не абсолютної зміни показників, як при інтегруванні, а відповідних індексів.

В мультиплікативній моделі типу $y = abc$ вплив факторів розраховується наступним чином.

- 1) Логарифмуються обидві частини рівності:

$$\lg y = \lg a + \lg b + \lg c .$$

- 2) Враховуючи, що між індексами зміни показників зберігається та ж залежність, що і між їх абсолютними значеннями, результативний показник і фактори замінюються на відповідні індекси:

$$\lg \frac{y_1}{y_0} = \lg \frac{a_1}{a_0} + \lg \frac{b_1}{b_0} + \lg \frac{c_1}{c_0} ;$$

$$\lg I_y = \lg I_a + \lg I_b + \lg I_c .$$

- 3) Обидві частини нерівності діляться на $\lg I_y$ і збільшується у Δy :

$$\Delta y = \Delta y \frac{\lg I_a}{\lg I_y} + \Delta y \frac{\lg I_b}{\lg I_y} + \Delta y \frac{\lg I_c}{\lg I_y} = \Delta y_a + \Delta y_b + \Delta y_c .$$

- 4) Отже вплив факторів визначається за формулами:

$$\Delta y_a = \Delta y \frac{\lg I_a}{\lg I_y} ;$$

$$\Delta y_b = \Delta y \frac{\lg I_b}{\lg I_y} ;$$

$$\Delta y_c = \Delta y \frac{\lg I_c}{\lg I_y} .$$

Отже спільний приріст результативного показника розподіляється по факторам пропорційно відношенню логарифмів факторних індексів до логарифму результативного показника. Не має значення який використовується логарифм – натуральний або десятинний.

Диференціальний спосіб

Диференціальний спосіб використовується в мультиплікативних моделях. Диференціальний спосіб засновано на правилі частного диференціалу.

Суть способу полягає у тому, що приріст результативного показника розкладається на складові, значення яких визначається як добуток відповідної частини похідної на приріст фактору, за яким її обчислено.

В мультиплікативній моделі типу $y = ab$ вплив факторів розраховується наступним чином.

$$\Delta y = \frac{\partial y}{\partial a} \Delta a + \frac{\partial y}{\partial b} \Delta b ,$$

де

$$\frac{\partial y}{\partial a} = 1 \cdot b_0 ; \quad \frac{\partial y}{\partial b} = 1 \cdot a_0 ,$$

тобто

$$\Delta y = b_0 \Delta a + a_0 \Delta b .$$

Недолік диференціального способу полягає у тому, що в процесі розрахунку використовуються тільки фактори базового періоду.

Економіко-математичні методи. В аналізі досить часто використовують методи оптимізації програми робіт, завантаження устаткування або розподілу ресурсів. Це передусім симплексний метод, транспортна задача, сітьові методи планування. Такі методи передбачають використання комп'ютерної технології і відповідних програм.

Інші методи. У практиці економічного аналізу дедалі ширше застосовуються *соціологічні методи* дослідження. Серед них передусім слід назвати анкетний, опитування і співбесіди.

Контрольні запитання

1. В чому полягає суть прийому порівняння, і в яких напрямках він застосовується?
2. Розкрийте зміст логічного прийому «елімінування», і де він використовується в економічному аналізі?
3. Які прийоми використовуються для проведення факторного аналізу?
4. В чому полягає суть та напрямки використання способу ланцюгових підстановок?
5. В чому полягає суть способів абсолютних і відносних різниць? Яка послідовність реалізації цих прийомів?
6. За допомогою яких прийомів оцінюється виконання плану та динаміка економічних показників?
7. Які види середніх величин використовуються в економічному аналізі? Обґрунтуйте вибір виду середньої.
8. В чому полягає особливість використання індексного методу економічному аналізі? Наведіть послідовність проведення аналізу.
10. Які евристичні методи застосовують в економічному аналізі?

Література: [1, 2, 3, 6, 7, 10]

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 4. Аналіз виробництва продукції, робіт і послуг

Ключові слова: обсяг реалізації, обсяг виробництва, якість, ритмічність, коефіцієнт нерівномірності, товарний баланс, виключення структурного впливу, асортимент, номенклатура, факторний аналіз обсягу реалізації.

1. Значення і задачі аналізу виробництва і реалізації продукції, робіт, послуг

Обсяг виробництва і реалізації продукції – найважливіші показники, що характеризують виробничо-господарську діяльність підприємства.

Кількість випущеної і реалізованої продукції визначається попитом на продукцію підприємства, його матеріально-технічною базою, організаційно-технічним рівнем, ефективністю використання виробничих ресурсів. У свою чергу обсяг продукції впливає на всі інші сторони діяльності – трудові показники, показники використання основних засобів, собівартість, витрати, прибуток від операційної діяльності, фінансовий стан підприємства.

Задачею аналізу виробничої програми є оцінка впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на обсяг виробництва, реалізації продукції та наданих послуг, виявлення резервів та розробка заходів щодо їх впровадження.

Аналіз випуску товарної продукції передбачає загальну оцінку виконання плану, оцінку впливу факторів на його величину, аналіз ритмічності, якості продукції і її конкурентоспроможності, оновлення продукції, виконання плану з номенклатури і асортименту.

Аналіз реалізації продукції передбачає визначення частки ринку і тенденції її зміни за декілька останніх років, загального обсягу реалізації і впливу на нього факторів, оцінку ринків збуту, в тому числі в динаміці, аналіз експортної продукції, аналіз виконання договірних зобов'язань.

Аналіз випуску продукції в натуральному (умовно-натуральному) виразі починається з загального аналізу, який передбачає визначення абсолютного відхилення фактичного випуску по кожному виду продукції у порівнянні із планом і показниками попереднього року, а також відносних показників (темтів росту або приросту обсягів продукції).

На випуск продукції у вартісному вираженні впливають багато факторів.

Для визначення впливу обсягу випуску в натуральному виразі на зміну вартісної оцінки випуску продукції необхідно розрахувати фактичний випуск продукції при плановій структурі. Для визначення величини впливу матеріальних факторів на товарну продукцію її можна представити як добуток

суми матеріальних витрат і матеріаловіддачі. При аналізі впливу наявності і використання основних засобів на виконання плану по товарній продукції обсяг її розглядається як добуток середньорічної вартості основних виробничих фондів і їхньої фондівдачі.

Для виявлення тенденції зміни обсягу виробництва доцільно здійснити аналіз динаміки показників за ряд років і розрахувати середньорічний темп їх росту. Ці дані можуть використовуватися для обґрунтування виробничої програми на наступний рік з допомогою методу трендового прогнозування.

Під **номенклатурою** розуміють перелік продукції однакового призначення, реалізованої підприємством і представленої в його плані окремими позиціями.

Асортиментом називають перелік продукції в межах кожної позиції номенклатури, що підприємство зобов'язане поставити певним споживачам з урахуванням термінів, якості і т.ін. Існують різні способи оцінки виконання плану з номенклатури і асортименту. Один із способів оцінки виконання плану з номенклатури полягає у визначенні «виконаний» або «не виконаний» план по кожній позиції, незалежно від ступеня виконання плану. Номенклатурні позиції відсутні у плані, по яким вироблена продукція, не враховуються.

Оцінка виконання плану з асортименту може здійснюватися також з використанням різних методів: по способу найменшого відсотка; по питомій вазі в загальному переліку найменувань виробів, по яких виконаний план випуску продукції; за допомогою середнього відсотка. Перший метод передбачає оцінку виконання плану асортименту за найменшим процентом виконання плану з обсягу виробництва із усіх видів продукції. За другим методом розрахунок здійснюється по аналогії із визначенням проценту виконання плану з номенклатури, що наведений вище. Виконання плану з асортименту при використанні третього методу визначається так: продукти, по яких план виконаний або перевиконаний, зараховуються у виконання плану по асортименту в розмірі вартості планового випуску; продукти, по яких план не виконаний, – у розмірі вартості фактичного випуску. Для оцінки планового і фактичного випуску приймаються порівнянні ціни. Фактично вироблені продукти, що не передбачені планом, при розрахунку показника не враховуються.

Крім асортименту склад продукції характеризує її структура – питома вага окремих виробів у загальному обсязі випуску продукції. Підприємство повинне дотримувати планової структури, порушення якої викликає диспропорції в загальному виробництві продукції; незадоволення потреби в одних výroбах і затоварення іншими.

Аналіз ритмічності роботи підприємства і його підрозділів здійснюється за даними оперативного обліку випуску продукції.

Для оцінки виконання плану по ритмічності використовуються наступні показники: *коефіцієнт ритмічності*; *коефіцієнт варіації*; *коефіцієнт аритмічності*.

Один з найбільш розповсюджених показників – **коефіцієнт ритмічності**. При визначенні цього показника перевиконання планових завдань в окремі

декади (дні, місяці) в розрахунок не приймається і фактичний випуск зараховується лише в розмірах, що не перевищують планове завдання за кожну декаду (день, місяць) звітного періоду. Коефіцієнт ритмічності визначається відношенням фактичного випуску продукції в межах плану (декадах, днях, місяцях) до планового випуску продукції. Дані для розрахунку коефіцієнта ритмічності можуть представлятися як у вартісному (у порівнянних цінах), так і в натуральному виразі. В останньому випадку при значній номенклатурі доцільно розрахунок виконувати по найважливіших видах продукції.

Коефіцієнт варіації (Кв) визначається як відношення середньоквадратичного відхилення від планового завдання за добу (декаду, місяць, квартал) до середньодобового (середньодекадного, середньомісячного, середньоквартального) планового випуску продукції. Коефіцієнт варіації показує, на скільки випуск продукції в середньому відхиляється від графіку.

Для оцінки ритмічності виробництва розраховується також **показник аритмічності** як сума позитивних і негативних відносних відхилень у випуску продукції від плану за кожний день (тиждень, декаду). Чим менш ритмічно працює підприємство, тим вище показник аритмічності.

Крім прямих показників, що характеризують ритмічність, наведених вище, існують і непрямі показники, такі як втрати від браку, виплати штрафів за несвоєчасне відвантаження продукції і т.ін.

Ритмічність тісно пов'язана з **комплектністю виробництва**. Це поняття може бути визначене як пропорційність, збалансованість виробництва окремих деталей, вузлів, напівфабрикатів. Комплектне виробництво забезпечує нормальний процес складання готових виробів і запобігає затримкам у зв'язку із відсутністю якихось деталей. Також під час аналізу комплектності виробництва треба звертати увагу і на комплектність залишків деталей і вузлів у незавершеному виробництві. Водночас треба пересвідчитися, наскільки фактична наявність деталей відповідає даним обліку і плановій потребі.

Показники якості продукції є одними із найважливіших показників діяльності підприємства. Якість продукції залежить від багатьох факторів, таких як рівень техніки і технології, впровадження інновацій, організація виробництва і праці, організація роботи служби матеріально-технічного постачання, трудова дисципліна, ефективність системи стимулювання праці і ін. В свою чергу якість продукції показує значний вплив на обсяг товарної і реалізованої продукції, прибуток від реалізації продукції, рентабельність. При підвищенні якості продукції обсяг реалізації може збільшуватись як за рахунок зростання попиту на більш якісну продукцію, так і за рахунок більш високих цін.

Існують загальні показники якості продукції, характерні для усіх підприємств, і специфічні, характерні для підприємств окремих галузей. До загальних показників якості відносять: *коефіцієнт сортності; питома вага експортної продукції; питома вага сертифікованої продукції; питома вага продукції, що відповідає світовим стандартам; питома вага нової продукції.*

До загальних показників якості відносяться і ряд показників, що характеризують недоліки в забезпеченні якості продукції, такі як: обсяг і питома вага забракованої продукції (внутрішнього і зовнішнього браку); кількість прийнятих рекламацій; витрати від браку; штрафи за постачання неякісної продукції. До специфічних показників якості відносяться: показники надійності (безвідмовність, збереженість, ремонтпридатність, довговічність); показники технологічності; показники стандартизації і уніфікації; ергономічні показники; естетичні показники; показники транспортабельності; патентно-правові показники; екологічні показники; показники безпеки.

Аналіз якості продукції починається з загального аналізу, при якому визначається питома вага продукції кожного сорту в загальному випуску продукції і робляться висновки про зміну питомої ваги кожного сорту в порівнянні з планом і минулим роком (якщо зіставлення робиться у вартісному виразі, плановий і фактичний обсяги виробництва по сортах приводиться в порівнянних цінах). Узагальнюючим показником сортності продукції є **коефіцієнт сортності**, що розраховується як відношення планового або фактичного обсягів продукції різних сортів у грошовій оцінці до її вартості за ціною продукції вищого сорту. Наступним етапом аналізу є виявлення напрямків подальшого поліпшення якості продукції та розробка заходів щодо їх реалізації.

Одним з найважливіших показників оцінки роботи підприємства є обсяг товарної та реалізованої продукції.

Аналізуючи виконання плану реалізації, звітні її дані зіставляються з плановими, що дає можливість встановити ступінь виконання плану, відхилення звітних даних від планових, виявити фактори, дія яких привела до відхилення фактичної реалізації від запланованої. Реалізація продукції складається з трьох основних моментів: *випуск продукції; відвантаження її споживачам; оплата відвантаженої продукції споживачами.*

Для вивчення динаміки обсягів виробництва і реалізації продукції використовують базисні й ланцюгові темпи росту і приросту.

Маркетингові дослідження передбачають систематичний збір, обробку й аналіз всіх аспектів процесу маркетингу, а саме: продукту; кон'юнктури ринку, конкурентів, методів і прийомів збуту, системи ціноутворення, мір стимулювання збуту, системи формування попиту і ін.

При аналізі пропозиції конкретного товару або послуги важливе значення має вивчення основних аспектів проведення маркетингових досліджень та тенденцій розвитку світового ринку.

Контрольні запитання

1. Поясніть, яким чином оцінюється напруженість плану виробництва?
2. За якою методикою проводиться аналіз виконання плану та динаміки виробництва і реалізації продукції?
3. Як проводиться аналіз асортименту і структури продукції?
4. Яким чином привести вартість продукції у порівнянні ціни?

5. Назвіть способи оцінки виконання зобов'язань, контрактів тощо.
6. Які показники характеризують ритмічність і рівномірність виробництва, і яким чином вони розраховуються?
7. Назвіть систему показників, що характеризують якість продукції.
8. За яким способом оцінюються середня бальність та середня сортність?
9. За допомогою яких показників оцінюється чутливість споживачів до зміни цін і доходів?
10. Розкрийте сутність індексу сезонності та напрямки його використання в економічному аналізі.

Література: [1, 2, 6, 7, 10, 17, 19]

Тема 5. Аналіз використання трудових ресурсів і витрат на оплату праці

***Ключові слова:** середньооблікова чисельність, баланс робочого часу, показники руху кадрів, продуктивність праці, середня заробітна плата, фонд оплати праці, факторний аналіз показників ефективності використання персоналу.*

Забезпеченість підприємства трудовими ресурсами, їх використання є важливим фактором підвищення ефективності виробництва. Аналіз використання трудових ресурсів спрямований на забезпечення повної зайнятості персоналу підприємства, високої продуктивності праці, створення нормальних умов для роботи персоналу і підвищення рівня оплати праці. Від ефективності використання трудових ресурсів залежить своєчасність виготовлення продукції або надання послуг, її якість, раціональне використання основних і оборотних засобів, що знаходить відображення в таких узагальнюючих показниках, як собівартість, витрати, прибуток. Заробітна плата, з одного боку, є складовою частиною витрат операційної діяльності, з другого боку, одним із найважливіших елементів мотивації праці. Аналіз витрат на оплату праці повинен бути спрямований на оцінку того, чи виконує заробітна плата свої функції на даному підприємстві.

При аналізі використання трудових ресурсів і засобів на оплату праці на підприємствах вивчаються: забезпеченість підприємства і його структурних підрозділів робочою силою по категоріям, професійному і кваліфікаційному складу; показники руху робочої сили та його причини; використання робочого часу з метою виявлення невиправданих втрат і непродуктивних витрат; темпи росту продуктивності праці і вплив науково-технічного прогресу на рівень і динаміку продуктивності праці; організація, нормування праці; організація оплати праці, форми і системи мотивації праці; використання засобів на оплату праці; діюча практика організації внутрішньовиробничого госпрозрахунку і його ефективність; розвиток соціальної сфери; резерви підвищення

використання трудових ресурсів і напрямки їх реалізації з метою підвищення ефективності діяльності підприємства.

Джерелом інформації для аналізу трудових ресурсів є план з праці, дані табельного обліку, матеріали спостережень – хронометражі і фотографії робочого дня, статистична звітність. Важливо залучати і додаткову інформацію про використання трудових ресурсів: матеріали спеціальних соціологічних досліджень, виробничих нарад і ін.

Аналізуючи чисельність, склад і кваліфікацію персоналу, передусім слід виконати перевірку забезпеченості підприємства кадрами за кількістю, складом, структурою працівників; проаналізувати динаміку чисельності працівників за кількістю, складом і структурою; провести оцінку кваліфікаційного складу працівників за показниками освіти, стажу роботи, тарифних розрядів.

На структуру персоналу суб'єкта господарювання впливають особливості виробництва, його спеціалізація і масштаби виробничого процесу, що зумовлюють відповідність питомої ваги кожної категорії працюючих розвитку техніки, технології та організації виробництва.

Аналіз трудових показників варто починати з оцінки трудового потенціалу підприємства і тих змін, що відбулися в ньому за минулий період.

Загальна оцінка забезпеченості підприємства працівниками визначається шляхом зіставлення фактичної і планової чисельності в цілому по підприємству й у розрізі його внутрішніх підрозділів. У виробничому процесі окремі категорії працівників промислово-виробничого персоналу підприємства відіграють різну роль. Тому і співвідношення, вимірюване питомою вагою окремих категорій працівників у загальній їхній чисельності у відсотках, служить важливим показником для якісної характеристики трудових ресурсів підприємства.

Найважливішою вимогою правильної організації праці і нормальних умов роботи виступає відповідність складу працюючих характеру робіт. Для підприємства необхідні робітники певної професії і спеціальності. Рівень професійної забезпеченості підприємства характеризується відповідністю фактичної чисельності робітників потребі в них відповідно до виробничої програми по кожній професії окремо. Наявність цих даних показує надлишок або недолік певної професії робітників і дозволяє вживати заходів до поліпшення комплектування підприємства трудовими ресурсами.

Узагальнюючим показником рівня кваліфікації робітників є **середній тарифний розряд**, що визначається у розрізі цехів і по підприємству в цілому. Він обчислюється по формулі середньої арифметичної з тарифних розрядів, зважених по числу робітників, що мають відповідні розряди.

Зміна чисельності працівників підприємства за звітний період характеризується системою абсолютних і відносних показників.

Рівень інтенсивності руху працівників показують *коефіцієнти обороту по прийому і вибуттю, загального обороту, коефіцієнт заміщення*. **Коефіцієнт загального обороту робочої сили** визначається відношенням суми числа працівників, прийнятих і звільнених за звітний період, до середньоспискової чисельності працівників. **Коефіцієнт заміщення** дорівнює відношенню різниці між числом прийнятих і вибутих робітників до середньоспискової їх

чисельності. **Коефіцієнт обороту по прийому** визначається розподілом числа працівників, прийнятих за аналізований період, на середньоспискове число працюючих. **Коефіцієнт обороту по вибуттю** встановлюється розподілом числа вибулих працівників за досліджуваний період на середньоспискове число працюючих. Слід зазначити, що характеристика руху працюючих на основі коефіцієнтів обороту ще не розкриває причини вибуття. При аналізі руху робочої сили необхідно користуватися **коефіцієнтом плинності**, що виражається відношенням числа працівників, які пішли з підприємства за власним бажанням, з дозволу адміністрації і звільнених за порушення трудової дисципліни, до середньоспискового числа працюючих.

Важливим напрямком аналізу плинності варто вважати угруповання звільнених по статевовіковим ознакам, рівню механізації й автоматизації виробничих процесів і ін.

Крім показників зовнішнього руху робочої сили аналізуються і показники внутрішнього руху — міжцехового, міжпрофесійного і кваліфікаційного. **Коефіцієнт внутрішнього обороту** розраховується відношенням чисельності працюючих, що прийняли участь у внутрішньому русі незалежно від числа змін в їх позиціях, до середньоспискової чисельності.

Показники руху робочої сили можуть розраховуватися як в цілому по підприємству, так і по окремих підрозділах. В процесі аналізу здійснюється порівняння показників звітного періоду із аналогічними показниками за ряд попередніх років, що дозволяє оцінити тенденцію їх зміни. Тенденція погіршення показників свідчить про посилення негативних явищ на підприємстві, що стосується умов, оплати праці і т.ін., що потребує невідкладних заходів по їх усуненню.

Коефіцієнт постійності кадрів розраховується розподілом чисельності працівників, що знаходяться в списках підприємства протягом усього року (з 1 січня по 31 грудня включно), до середньої чисельності працівників.

Коефіцієнт стабільності кадрів характеризує частку працівників, що мають стаж роботи на підприємстві п'ять або більше років в загальній сукупності працюючих.

Аналіз використання робочого часу має на меті виявити невиправдані втрати і непродуктивні витрати робочого часу, установити конкретні причини і місця виникнення цих втрат, виявити їх вплив на обсяг виробленої продукції, розробити заходи щодо ущільнення робочого дня. До втрат робочого часу відносяться нерегламентовані перерви протягом робочого дня, а також непродуктивні витрати часу, вов'язані наприклад, з виробничим браком, виконанням операцій, не передбачених технологією, відволіканням працівників від виконання його функціональних обов'язків.

На основі балансу робочого часу обчислюються показники: коефіцієнт використання календарного часу, коефіцієнт використання табельного фонду часу. Табельний фонд розраховується як різниця календарного фонду та святкових і вихідних днів. Максимально можливий фонд робочого часу дорівнює різниці табельного фонду часу і відпусток. Фонд робочого часу

залежить від чисельності працюючих, кількості відпрацьованих днів одним працюючим і середньої тривалості робочого дня.

У системі узагальнюючих показників ефективності виробництва продуктивності праці належить особлива роль. З одного боку, вона характеризує досягнутий рівень розвитку матеріально-технічної бази виробництва, ефективність використання трудового потенціалу і досягнень науково-технічного прогресу, а з іншого боку – продуктивність праці є основою росту економіки, реальних доходів населення і соціального розвитку країни.

Для оцінки продуктивності праці використовують **натуральний, вартісний і трудовий методи** її вимірювання.

При використанні натурального і вартісного методів розраховують середньогодинний, середньоднівний і середньорічний виробіток продукції одним робітником. Також розраховується середньогодинний виробіток продукції на одного робітника промислово-виробничого персоналу у вартісному виразі. Трудовий метод передбачає визначення витрат часу на виробництво одиниці продукції певного виду (трудомісткості продукції).

Найважливішою задачею аналізу є вивчення факторів зміни виробітку, що поділяються на такі групи: підвищення технічного рівня виробництва; удосконалювання управління, організації виробництва і праці; структурні зрушення у виробництві і інші. Вплив цих факторів на продуктивність праці визначається на основі розрахунку відносного вивільнення чисельності працюючих за рахунок здійснення конкретних організаційно-технічних заходів.

Для оцінки ефективності використання трудових ресурсів використовується також показник – прибуток на одного працюючого.

Трудомісткість одиниці продукції представляє собою відношення робочого часу до кількості виготовленої продукції у натуральному або умовно-натуральному виміру. Такий метод вимірювання продуктивності праці застосовується, коли підприємство виробляє однорідну продукцію.

Вивчення витрат на заробітну плату починають з попередньої оцінки використання фонду оплати праці у цілому по підприємству, у тому числі в розрізі окремих категорій персоналу підприємства. Економія (перевитрати) фонду оплати праці виявляється зіставленням фактично нарахованого фонду оплати праці з плановим.

Задачами аналізу соціального розвитку підприємства є: оцінка рівня виконання плану соціального розвитку і соціальної захищеності; оцінка забезпеченості виконання плану фінансовими ресурсами; вивчення динаміки показників соціального розвитку і соціальної захищеності; виявлення і розробка заходів реалізації резервів підвищення соціальної захищеності і соціального розвитку.

Аналіз умов праці здійснюється по кожному цеху, ділянці, робочому місцю. Це дає змогу виявити ділянки з несприятливими умовами праці. Умови праці характеризують такими показниками: забезпеченість робітників санітарно-побутовими приміщеннями; рівень санітарно-гігієнічних умов праці: рівень освітлення, температурних умов, запиленості, загазованості, шуму, вібрації і т.ін.; рівень частоти травматизму у розрахунку на 100 працюючих;

процент працівників, що мають професійні захворювання; кількість випадків захворювання на 100 працюючих; число днів тимчасової непрацездатності на 100 працюючих. Умови праці вивчаються з точки зору відповідності діючим нормативам.

Для узагальненої характеристики рівня соціального розвитку колективу може використовуватися інтегральний показник, що розраховується як середня арифметична на основі поодиноких показників. Усі наведені показники розглядаються в динаміці. Доцільне їх порівняння з показниками інших підприємств.

Контрольні запитання

1. За допомогою яких показників оцінюється забезпеченість підприємства трудовими ресурсами?
2. Як розраховуються та аналізуються оборот і стабільність робочої сили?
3. За якими показниками аналізується використання робочого часу?
4. В чому полягає відмінність показників продуктивності праці «виробіток» і «трудоємність»? Які особливості оцінки їх динаміки?
5. Які фактори сприяють підвищенню продуктивності праці?
6. Яким чином оцінюється вплив чисельності працюючих і продуктивності праці на зміну обсягу продукції?
7. Із яких елементів складається фонд оплати праці?
8. Які висновки можна зробити, оцінюючи співвідношення темпів зростання середньої заробітної плати і продуктивності праці?

Література: [1, 2, 6, 7, 10, 17, 19]

Тема 6. Аналіз довгострокових активів підприємства

***Ключові слова:** основні засоби, екстенсивні й інтенсивні фактори використання основних фондів, структура фондів, коефіцієнтний аналіз, амортизація, фондівіддача, використання потужності, ефективність використання, факторний аналіз основних засобів.*

Довгострокові активи включають основні засоби, нематеріальні активи, незавершене будівництво, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокову дебіторську заборгованість, інші необоротні активи. За характером обслуговування окремих видів діяльності підприємства виділяють довгострокові активи, що обслуговують операційну діяльність, інвестиційну діяльність, що задовольняють соціальні потреби персоналу.

В процесі аналізу розраховується структура довгострокових активів і аналізуються причини зміни обсягу і питомої ваги окремих їх елементів. Основні засоби служать матеріально-технічною базою виробництва, фундаментом його подальшого удосконалення і розвитку. Ефективне

використання основних засобів дозволяє нарощувати обсяги виробництва, знижувати собівартість, збільшувати прибуток і підвищувати рентабельність.

Важливим напрямком підвищення ефективності виробництва є прискорення відновлення машин і устаткування, тому що використання морально і фізично застарілих основних фондів серйозно гальмує процес впровадження передових технологій, заважає нарощуванню випуску виробів, що відповідають вищим світовим досягненням, знижує темпи економічного росту. Тому пошук резервів збільшення обсягу промислової продукції, зниження витрат на її виробництво передбачає насамперед проведення аналізу оснащеності підприємства і його структурних підрозділів основними фондами, оцінку їхнього технічного стану, обґрунтування темпів відновлення, визначення впливу цієї групи факторів на кінцеві результати діяльності підприємства.

Аналіз починається з вивчення динаміки обсягу, складу і структури основних засобів. Задача аналізу наявності і структури основних засобів полягає в оцінці прогресивності їх структури. Аналіз доцільно проводити в наступній послідовності: *оцінка загального розміру основних засобів; аналіз їхньої структури; аналіз структури основних виробничих фондів.*

Аналіз загального розміру основних засобів ґрунтується на оцінці вартості основних фондів на початок і кінець року, а також їх середньорічної вартості. Крім того проводиться порівняння цих показників з рівнем попереднього року. Співвідношення питомих ваг окремих видів основних промислово-виробничих фондів у загальній їхній вартості характеризує структуру основних фондів.

Роль окремих видів основних фондів у виробничому процесі різна. Ті їхні види, що безпосередньо беруть участь у процесі виробництва продукції чи надання послуг, відносяться до активної частини основних фондів, а ті, що не беруть участь безпосередньо в процесі виготовлення продукції або надання послуг, але створюють необхідні умови для нормального протікання виробничого процесу, являють собою пасивну їхню частину. При аналізі структури промислово-виробничих основних фондів виявляється співвідношення активної і пасивної частин на початок і кінець звітної періоду. Збільшення питомої ваги машин і устаткування відображає позитивні зміни в структурі основних промислово-виробничих фондів, характеризує прогресивність їхньої структури, ріст технічної оснащеності підприємства.

Кінцеві результати діяльності підприємства залежать від технічного стану основних засобів. При аналізі технічного стану і руху основних засобів необхідно оцінити розмір їхнього поповнення, дати характеристику технічного і морального стану основних засобів в результаті проведення заходів по модернізації і технічному переозброєнню виробництва. У процесі аналізу показники звітної року зіставляються із плановими даними попереднього року як у цілому по основних виробничих фондах, так і по структурних частинах.

Для характеристики технічного стану основних засобів використовують *коефіцієнти придатності і зносу*. Коефіцієнти обчислюються як по усім основним засобам, так і по окремим їх структурним угрупованням (по окремих видах устаткування). **Коефіцієнт зносу** основних засобів показує частку

перенесеної вартості фондів до їх первісної вартості. **Коефіцієнт придатності** основних засобів відображає частку залишкової вартості фондів до їх первісної вартості. Технічний стан основних засобів залежить від якості і своєчасності ремонту. Аналізується дотримання графіка планово-попереджувальних ремонтів, витрати на ремонт, з'ясовуються причини невиконання плану по ремонту.

Для характеристики руху основних засобів використовуються *коефіцієнти оновлення, вибуття і приросту*, що розраховуються як за промислово-виробничими фондами у цілому, так і за їх активною частиною.

Наступний етап аналізу – вивчення забезпеченості підприємства певними видами машин і устаткування.

Узагальнюючими показниками, що характеризують рівень забезпечення підприємства основними виробничими фондами, є *фондоозброєність і технічна озброєність праці*.

Фондоозброєність і технічна озброєність праці, як правило, визначається за двома вимірниками: одного працівника промислово-виробничого персоналу; одного робітника.

Фондоозброєність праці характеризує забезпеченість основними фондами, що припадає на одного працівника середньосписочної чисельності промислово-виробничого персоналу і робітників, відповідно.

Основними узагальнюючими показниками використання основних фондів є *фондовіддача і фондомісткість*. **Фондовіддача** визначається як відношення обсягу виробленої продукції до середньорічної вартості основних виробничих фондів і показує, скільки продукції одержує підприємство з кожної гривні, вкладеної в основні засоби. **Фондомісткість** – показник, зворотній фондовіддачі, вона характеризує величину основних промислово-виробничих фондів, що приходить на 1 грн продукції. Показник фондовіддачі може визначатися по основним виробничим фондам і по їх активній частині.

Для узагальненої характеристики ефективності використання основних фондів служать також показники *рентабельності основних фондів* (відношення прибутку до середньорічної вартості основних виробничих фондів), *питомі капітальні вкладення на 1 грн приріст продукції*. В процесі аналізу вивчається динаміка цих показників.

Динаміка показника фондовіддачі за ряд років дозволяє виявити, наскільки доцільними були капітальні вкладення в основні фонди з погляду випуску продукції чи наданих послуг. Відносний приріст випуску продукції чи надання послуг, повинний, як правило, перевищувати відносний приріст основних фондів.

На рівень фондовіддачі впливають наступні фактори: зміна обсягу виробництва в натуральному виразі, середньої оптової ціни, середньорічної вартості основних виробничих фондів. Фондовіддача багато в чому залежить від досягнутого рівня продуктивності праці і його фондоозброєності. Оптимальне співвідношення темпів їхнього росту – обов'язкова умова підвищення ефективності використання основних фондів. Динаміка продуктивності праці, фондоозброєності і фондовіддачі – процеси, залежні

друг від друга, тому усі фактори, що впливають на продуктивність праці, одночасно впливають і на фондівіддачу. У ході аналізу необхідно вивчати співвідношення темпів росту цих показників у динаміку, і на цій основі зробити висновок про характер розвитку підприємства і рівень використання ресурсів. Якщо темпи росту продуктивності праці випереджають темпи росту фондоозброєності, то це веде до підвищення фондівіддачі, що характерно для виробництва, що розвивається інтенсивно. Перевищення темпів росту фондоозброєності над темпами росту продуктивності праці знижує фондівіддачу, що типово для екстенсивного шляху розвитку.

За результатами аналізу забезпеченості підприємства основними фондами й ефективності їхнього використання повинні бути розроблені конкретні заходи, спрямовані на поліпшення структури основних фондів на окремих ділянках виробництва за рахунок введення в експлуатацію більш прогресивної техніки, поліпшення використання наявного парку устаткування, підвищення фондівіддачі.

Аналіз використання виробничої потужності і технологічного обладнання

Під **виробничою потужністю** підприємства розуміють максимально можливий випуск продукції при реально наявному обсязі виробничих ресурсів і досягнутому рівні техніки, технології та організації виробництва. Вона може виражатися в людино-годинах, машино-годинах або в обсязі випуску продукції в натуральному чи вартісному вираженні. Виробнича потужність підприємства не може бути постійною. Вона змінюється разом з удосконаленням техніки, технологій та організації виробництва і стратегій підприємства.

Основними задачами аналізу виробничої потужності є: оцінка кількісних змін, що характеризують виробничу потужність і використання устаткування; оцінка виконання плану нарощування виробничих потужностей; виявлення фактичних причин змін потужності по величині і за рівнем використання; виявлення структурних змін у потужностях, порушень спряженості взаємозалежних виробництв, в тому числі основного і допоміжного виробництва; виявлення ступеня недовикористання і недозавантаження потужностей і причини; оцінка обґрунтованості планів виробництва продукції по показниках використання виробничих потужностей.

Аналіз доцільно починати з вивчення зміни величини виробничої потужності в залежності від змін кількості засобів праці, їх продуктивності, ступеня погодженості в пропускній здатності устаткування, виробничих потужностей підрозділів.

Для оцінки використання обладнання у виробництві розраховуються такі показники: коефіцієнт використання парку наявного обладнання як відношення кількості діючого обладнання до кількості наявного обладнання; коефіцієнт використання парку встановленого обладнання як відношення кількості діючого обладнання до кількості встановленого обладнання. Для виявлення резервів часу доцільно вивчити ступінь використання календарного, режимного і планового фондів робочого часу устаткування, здійснити аналіз непланових простоїв за причинами.

В процесі аналізу роботи обладнання вивчається його використання за екстенсивними і інтенсивними факторами. Для цих цілей використовується ряд коефіцієнтів: коефіцієнт екстенсивного використання обладнання, коефіцієнт інтенсивного використання обладнання, інтегральний коефіцієнт використання обладнання, резерв потужності. У багатостадійних послідовних процесах наведені вище показники доцільно розрахувати по усіх ведучих стадіях процесу виробництва.

Контрольні запитання

1. За якими показниками аналізуються рух, стан і використання основних фондів? Які показники характеризують склад, структуру та технічний стан основних фондів підприємства?
2. Яким чином зв'язані між собою продуктивність праці, фондоддача і фондоозброєність?
3. Які показники характеризують використання устаткування?
4. Розкрийте сутність виробничої потужності.
5. Як аналізується ступінь використання виробничої потужності?
6. Як проводять аналіз виробничої потужності підприємства?
7. Які чинники впливають на рівень ефективності використання основних фондів підприємства ?

Література: [1, 2, 3, 6, 7, 10, 17, 18]

Тема 7. Аналіз матеріальних ресурсів та ефективності їх використання.

Ключові слова: *матеріальні витрати, матеріальні ресурси, матеріалоемність, матеріаловіддача, забезпеченість потреби в матеріальних ресурсах, ефективність використання матеріальних ресурсів.*

Основним показником ефективності діяльності служби матеріально-технічного постачання є своєчасне задоволення потреб підприємства в матеріальних ресурсах. Від своєчасності постачання матеріальних ресурсів залежить обсяг, якість продукції, витрати на її виробництво, виконання договірних зобов'язань.

При аналізі забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами в першу чергу перевіряють якість плану матеріально-технічного постачання. Перевірку реальності плану починають з вивчення норм і нормативів, що покладені в основу розрахунку потреби підприємства в матеріальних ресурсах. Потім перевіряється відповідність плану постачання потребам виробництва продукції або надання послуг й утворення необхідних запасів виходячи з прогресивних норм витрат ресурсів.

Перевірку здійснюють за кількістю матеріалів, їх якості, типорозмірам, строкам постачання. Виконання договорів аналізується за даними оперативного обліку. При цьому аналізується, як організована перевірка кількості і якості матеріалів при їх прийому, чи пред'являє підприємство претензії постачальникам при виявленні недочетів або зниженні якості матеріалів.

Забезпеченість підприємства запасами матеріалів визначається в днях. Розподілом вартості залишків матеріалів на величину їх денних витрат одержують число днів, на які підприємство забезпечено матеріалами.

Важливою умовою безперебійної роботи підприємства є повна забезпеченість потреби в матеріальних ресурсах джерелами покриття. Вони можуть бути зовнішніми і внутрішніми. Велике значення мають також маркетингові дослідження ринку сировинних ресурсів за ціновим фактором.

Наприкінці підраховуються втрати продукції через: недопоставки матеріалів; низьку якість або замыну матеріалів; простой у зв'язку з порушенням графіка постачання.

При порушенні асортименту матеріалів, що поставляються, підприємство може зробити доробку сировини, яка надійшла, або знайти їй заміну. У випадку заміни матеріалів більш дорогими зростає сума витрат, для її визначення необхідно кількість замінного матеріалу помножити на різницю в ціні взаємозамінних матеріалів.

Через неритмічне постачання сировини підприємство недоодрержує продукцію, що визначається добутком кількості людино-годин простою через відсутність матеріалів на плановий середньо-годинний виробіток продукції.

Після аналізу забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами здійснюється оцінка ефективності їх використання. До основних показників ефективності використання матеріальних ресурсів відносяться *матеріаломісткість продукції і матеріаловіддача*. **Матеріаломісткість** характеризує питомі витрати матеріалів на 1 грн вартості обсягу продукції, зворотній їй показник – **матеріаловіддача** показує вихід продукції на 1 грн матеріальних витрат.

Залежно від потреб аналізу вказані показники можна розрахувати як в цілому за продукцією, що випускається, так і за окремими виробами. У процесі аналізу досліджується динаміка їх змін, проводиться порівняльний аналіз з показниками підприємств-конкурентів. З метою прийняття управлінських рішень щодо покращення використання матеріальних ресурсів відпрацьовуються заходи для більш ефективного їх використання та економії. У процесі аналізу можуть використовуватись і допоміжні показники: рівень відходів і браку продукції, коефіцієнт корисного використання сировини, норми витрат матеріалів, палива, енергії на окремі вироби та ін.

Ефективність використання матеріальних ресурсів характеризують також показники *питомої матеріаломісткості*, що розраховуються за окремими виробами і визначають матеріальні витрати на випуск одиниці продукції. При цьому слід мати на увазі, що при обчисленні загальної матеріаломісткості – всієї продукції підприємства – в розрахунок беруться всі матеріальні витрати. При

обчисленні матеріаломісткості виробів приймаються матеріальні витрати на технологічні цілі.

Для аналізу використання матеріальних ресурсів використовується ряд коефіцієнтів: *коефіцієнт виходу годної продукції із сировини, коефіцієнт використання матеріалів.*

В процесі аналізу здійснюється порівняння цих показників з плановими, звітними даними за ряд попередніх років, нормативними, визначається їх абсолютне і відносне відхилення, з'ясовуються причини зміни показників в результаті оцінки впливу факторів на їх величину.

Контрольні запитання

1. З якою метою аналізується забезпеченість підприємства матеріальними ресурсами?
2. За якими показниками аналізується використання матеріальних ресурсів?
3. Як проводиться аналіз забезпечення підприємства необхідними матеріальними ресурсами?
4. Як розраховують показники матеріаломісткості та матеріаловіддачі?
5. Які фактори впливають на ефективність використання матеріальних ресурсів?

Література: [1, 2, 3, 6, 7, 10, 17, 18]

Тема 8. Аналіз витрат на виробництво, собівартості і реалізації продукції

Ключові слова: *собівартість, класифікація, структура витрат, постійні витрати, змінні витрати, кошторис, калькуляція, витрати на 1 грн.*

Одним із найважливіших показників, що характеризують роботу підприємства, є витрати на виробництво і збут продукції і собівартість продукції. Це показники, які характеризують відображення усіх сторін господарської діяльності підприємства.

Аналізу собівартості продукції здійснюється на основі принципів: системність, комплексність, кібернетичний підхід

Системний підхід до аналізу собівартості передбачає: встановлення місця і ролі показника собівартості в оцінці досягнутої ефективності виробництва; розробку принципової схеми аналізу на основі класифікації факторів і резервів зниження собівартості; визначення методів вимірювання факторів і резервів зниження собівартості; встановлення основних напрямків використання виявлених резервів раціонального використання виробничих ресурсів у поточному і перспективному плануванні собівартості.

Комплексність аналізу собівартості продукції проявляється у врахуванні не лише економічних, а й технічних, соціальних, технологічних та інших факторів у тісному взаємозв'язку з цілями управління і планування.

Кібернетичний підхід передбачає розгляд об'єктів як системи, що складається з елементарних перетворювачів інформації.

Особливого значення набуває питання формування собівартості в умовах розвитку ринкових відносин на фоні інтеграції України до світових стандартів. Витрати класифікують за тією чи іншою ознакою або за кількома ознаками одночасно. Витрати підприємства, за видами господарської діяльності відповідно до національних стандартів, пов'язані зі звичайною діяльністю, – це всі види витрат підприємства при його функціонуванні у звичайних умовах та з надзвичайною діяльністю, що виникають у надзвичайних умовах (ліквідації наслідків стихійних лих, техногенних аварій, катастроф, пожеж або витрати на заходи для їхнього попередження).

Звичайна діяльність охоплює наступні види витрат:

1. Операційні витрати – це витрати підприємства, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції.

2. Фінансові витрати – це витрати, пов'язані з використанням кредитів, з фінансовою орендою та залученням позикового капіталу.

3. Витрати від участі в капіталі – це витрати, пов'язані зі збитками від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства.

4. Інші витрати – це витрати, що виникають під час звичайної діяльності, але не пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції.

Операційні витрати підприємства складаються з витрат, пов'язаних з виробництвом, які становлять виробничу собівартість реалізованої продукції; адміністративних витрат; витрат на збут та інших операційних витрат.

Витрати, пов'язані з виробничою діяльністю, складаються з прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці, інших прямих витрат і загальновиробничих витрат.

До складу прямих матеріальних витрат включається вартість сировини, основних матеріалів, що утворюють основу виробленої продукції, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

До складу прямих витрат на оплату праці включаються: заробітна плата й інші виплати працівникам, зайнятим у виробництві продукції, виконанні робіт або наданні послуг, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

До складу інших прямих витрат включаються всі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат, зокрема відрахування на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв та амортизація й т.п.

Під загальновиробничими розуміють витрати з обслуговування виробництва й управління роботою цехів та інших підрозділів основного й допоміжного виробництва. До них належать:

- витрати на управління виробництвом (оплата праці апарата управління цехами, ділянками; витрати на соціальне й медичне страхування апарата управління; витрати на службові відрядження персоналу цехів та ін.);
- амортизація основних коштів загальновиробничого призначення;
- витрати на утримання, експлуатацію й ремонт, страхування, операційну оренду основних коштів, інших необоротних активів загально-виробничого призначення;
- витрати на вдосконалення технології та організації виробництва;
- витрати на опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення та інші витрати на утримання виробничих приміщень;
- витрати на обслуговування виробничого процесу (оплата загально-виробничого персоналу, відрахування на соціальні заходи, медичне страхування працівників управління виробництвом, витрати на здійснення технологічного контролю за виробничими процесами і якістю продукції, робіт, послуг);
- витрати на охорону праці, техніку безпеки й охорону навколишнього середовища.

Адміністративні витрати враховують загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням і обслуговуванням підприємства в цілому. До них належать:

- загальнокорпоративні витрати (організаційні витрати, витрати на проведення річних зборів, представницькі та інші витрати);
- витрати на службові відрядження і утримання апарата управління підприємством та іншим загальногосподарським персоналом;
- витрати на утримання основних засобів, інших необоротних матеріальних активів загальногосподарського призначення (операційна оренда, страхування майна, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, водопостачання, охорона);
- винагороди за професійні послуги (юридичні, аудиторські, оцінки майна й т.п.);
- витрати на зв'язок (поштовий, телеграфний, телефонний та ін.);
- амортизація нематеріальних активів загальногосподарського призначення;
- витрати на врегулювання спорів у судових органах;
- податки, збори та інші передбачені законодавством обов'язкові платежі (крім податків, зборів і обов'язкових платежів, що включають у виробничу собівартість продукції);
- плата за розрахунково-касове обслуговування та інші послуги банків;
- інші витрати загальногосподарського призначення.

Витрати на збут включають витрати, пов'язані з реалізацією (збутом) готової продукції, товарів, робіт, послуг: витрати пакувальних матеріалів для затарювання готової продукції на складах готової продукції; витрати на ремонт тари; оплата праці й комісійні винагороди продавцям, торговельним агентам і працівникам підрозділів, що забезпечують збут; витрати на рекламу й дослідження ринку (маркетинг); витрати на передпродажну підготовку товарів; витрати на відрядження працівників, зайнятих збутом продукції; витрати на

утримання основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, пов'язаних зі збутом продукції, товарів, робіт, послуг (операційна оренда, страхування, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, охорона); витрати на транспортування, перевалку й страхування готової продукції, транспортно-експедиційні та інші послуги, пов'язані із транспортуванням продукції відповідно до умов договору; витрати на гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування; інші витрати, пов'язані зі збутом продукції, товарів, робіт, послуг.

До інших операційних витрат належать витрати на дослідження і розробки; собівартість реалізованої іноземної валюти (переліченої за курсом НБУ на день реалізації, включаючи витрати, пов'язані з реалізацією); собівартість реалізованих виробничих запасів (за обліковою вартістю, включаючи витрати, пов'язані з їхньою реалізацією); списана сума безнадійної дебіторської заборгованості; створення резерву сумнівних боргів; втрати від операційно-курсової різниці; втрати від знецінювання запасів; недостачі й втрати від псування цінностей; визнані штрафи, пені, неустойки; витрати на виплату матеріальної допомоги, на утримання об'єктів соціально-культурного призначення; інші витрати операційної діяльності.

Крім поняття витрат на виробництво виділяють поняття **собівартості продукції** – це показник, що характеризує виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на підготовку до виробництва й виробництво продукції (робіт, послуг).

Витрати підприємства групують за економічними елементами – це витрати на весь обсяг виготовленої продукції за певний період, і за калькуляційними статтями – це елементи собівартості виготовлення одиниці продукції.

Угрупування витрат за економічними елементами припускає виділення наступних елементів витрат:

- матеріальні витрати (витрати на сировину, матеріали, напівфабрикати, тару, комплектуючі вироби, паливо, енергію всіх видів та інші матеріальні витрати, пов'язані з операційною діяльністю підприємства);
- витрати на оплату праці (загальна сума заробітної плати всього виробничого персоналу з надбавками й доплатами, премії, матеріальна допомога та інші витрати на оплату праці на підприємстві);
- відрахування на соціальні потреби (відрахування на пенсійне забезпечення, соціальне страхування на випадок непрацездатності; страхові внески на випадок безробіття; на індивідуальне страхування персоналу підприємства; на інші соціальні заходи);
- амортизацію основних засобів (суми нарахованої амортизації основних засобів і нематеріальних активів);
- інші операційні витрати (включаються витрати операційної діяльності, які не ввійшли до складу попередніх елементів, а саме: витрати на відрядження, витрати із страхування майна, винагороди за винахідництво, раціоналізацію, оплату робіт із сертифікації продукції, оплата послуг зв'язку, обчислювальних центрів, охорони, орендна плата).

Для формування повного висновку про можливість пошуку резервів зниження витрат, вивчають витрати за їх функціональним призначенням у виробничому процесі, тобто за статтями калькуляції. Угрупування витрат за калькуляційними статтями собівартості передбачає таку номенклатуру статей: сировина й матеріали; зворотні відходи; закупівельні напівфабрикати й комплектуючі вироби; паливо й енергія на технологічні цілі; основна і додаткова заробітна плата виробничих робітників; відрахування на соціальні потреби; загальновиробничі витрати; витрати внаслідок технічно неминучого браку; інші виробничі витрати.

Слід знати, що кошториси підприємства формуються за елементами витрат, а калькуляції – за статтями.

Аналіз витрат за елементами дає змогу визначити структурні зміни в обсязі виробництва, охарактеризувати галузеві особливості (матеріалоємність, фондоємність, енергоємність, трудоємність виробництва). Витрати за статтями калькуляції відрізняються від витрат за економічними елементами тим, що вони зосереджують витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції за даний звітний період. Угрупування витрат за калькуляційними статтями дозволяє з'ясувати зв'язок витрат з результатами виробництва, їхню роль у технологічному процесі, управлінні й обслуговуванні, виділити прямі й непрямі, змінні і постійні витрати.

Для підприємства, яке працює в умовах ринкової економіки, вагоме значення має вплив зовнішніх факторів на економічну ситуацію підприємства, що пов'язане із коливаннями завантаження виробничих потужностей і спричиняє зміну виробництва і продажів. Це, у свою чергу, істотно впливає на собівартість продукції, а отже, на фінансові результати.

Аналіз собівартості продукції, робіт і послуг є важливим інструментом у системі управління витрат.

В процесі аналізу здійснюється: загальний аналіз витрат операційної діяльності; загальний аналіз собівартості продукції; аналіз прямих матеріальних витрат; аналіз витрат на оплату праці; аналіз комплексних статей витрат; аналіз витрат на виробництво і збут найважливіших видів продукції; аналіз витрат на 1 грн. товарної продукції.

Витрати на гривню товарної продукції є основним показником, який характеризує рівень і динаміку витрат на підприємствах, що виробляють різнорідну продукцію. Цей показник характеризує ефективність господарської діяльності підприємства: чим менше ці витрати, тим вище рентабельність.

Зниження витрат на гривню товарної продукції характеризує успішність роботи підприємства по впровадженню нової техніки, підвищенню продуктивності праці, раціональному використанню ресурсів.

Аналіз витрат на гривню товарної продукції в порівнянні з попереднім періодом, а по можливості за ряд років показує на скільки успішно ведеться робота на підприємстві по зниженню витрат. У процесі аналізу визначається різниця між фактичним і плановим рівнем витрат на гривню товарної продукції. На відхилення фактичних витрат на гривню товарної продукції від планових

впливають наступні фактори: зміна асортименту випущеної продукції, обсяг випуску, зміна рівня витрат й оптових цін на продукцію.

Аналіз собівартості продукції слід закінчувати пошуком резервів її зниження. Перспективні резерви зниження собівартості продукції передбачають проведення значних організаційних, технологічних, конструкторських та інших видів робіт, що, потребує певних додаткових інвестицій.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні завдання аналізу собівартості продукції.
2. За якими ознаками здійснюється класифікація витрат?
3. В чому полягають відмінності між елементами та статтями витрат?
4. В чому полягають особливості аналізу собівартості за елементами і статтями витрат?
5. За якими методами в процесі аналізу собівартості продукції за статтями витрат можна виявити зміни питомої ваги постійних і змінних витрат в залежності від обсягу виробництва?
6. Як оцінити і проаналізувати вплив факторів «ціна» і «норма» на зміну матеріальних витрат у собівартості продукції?
7. Розкрийте сутність показника «витрати на 1 грн продукції». Чим викликане його застосування?
8. Які фактори впливають на зміну витрат на 1 грн продукції?

Література: [1, 2, 6, 7, 10, 17, 19]

Тема 9. Аналіз фінансового стану підприємства.

***Ключові слова:** фінансовий стан, горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, ліквідність, стійкість, ділова активність, коефіцієнтний аналіз, оборотність, баланс, активи, пасиви, власні кошти, залучені кошти, банкрутство.*

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів

Фінансовий аналіз – це засіб оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства на основі його бухгалтерської звітності.

Головне завдання фінансового аналізу – своєчасно виявити й усунути недоліки у фінансовій діяльності, знайти управлінські рішення для поліпшення фінансового стану підприємства та його платоспроможності.

Звідси випливають і **основні напрямки аналізу фінансового стану:** вивчення причин, які негативно чи позитивно позначаються на фінансовому стані, підготовка проектів управлінських рішень щодо підвищення фінансової

стабільності та платоспроможності підприємства, розробка заходів для оптимізації структури фінансових ресурсів і їх ефективного використання.

Завдання аналізу фінансового стану можуть бути різними залежно від цілей аналізу і специфіки підприємства.

Основними завданнями аналізу фінансового стану є: об'єктивна оцінка стану й динаміки ліквідності; дослідження фінансової стійкості підприємства; дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства; дослідження забезпечення підприємства власними оборотними коштами; оцінка ефективності використання фінансових ресурсів (показники рентабельності) та ділової активності підприємства; оцінка становища суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;

Ці завдання розв'язуються на основі дослідження динаміки абсолютних і відносних фінансових показників з виокремлюванням **основних підрозділів аналізу фінансового стану підприємства**: аналіз балансу; аналіз майна і джерел його утворення (аналіз активів і пасивів); аналіз ліквідності та платоспроможності; аналіз фінансової стабільності; аналіз оборотності оборотних коштів; аналіз руху коштів; аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості; аналіз використання капіталу.

Традиційна практика аналізу фінансового стану підприємства визначає певні прийоми і методи його здійснення.

Стабільність фінансового стану підприємства залежить від правильності й доцільності вкладення фінансових ресурсів у активи, тому для його оцінки необхідно вивчити передусім склад, структуру майна та джерел його утворення, а також причини їх зміни. Особлива увага при цьому приділяється вивченню причин, які негативно вплинули на фінансовий стан підприємства.

Слід зауважити, що за доступністю інформація поділяється на відкриту й закриту (остання є комерційною таємницею), а тому аналіз фінансового стану може бути двох видів: внутрішній та зовнішній. Крім фінансової звітності використовується інформація, яка доступна тільки внутрішнім користувачам, тобто підрозділам та працівникам підприємства. Кожен з них використовує ту інформацію, яка йому необхідна для прийняття відповідних управлінських рішень.

Джерелом інформації для оцінки фінансового стану підприємства є фінансова звітність, зокрема **баланс підприємства** (форма № 1) і **звіт про фінансові результати** (форма № 2). Його значення настільки велике, що аналіз фінансового стану нерідко називають аналізом балансу.

Баланс – це групування інформації на початок і кінець звітного періоду, тобто підсумок господарських операцій на певну звітну дату.

Для аналізу фінансового стану підприємства важливо вміти читати баланс, тобто знати зміст кожної зі статей, спосіб її оцінки, взаємозв'язок з іншими статтями, якісну характеристику.

Аналіз фінансового стану за звітний період починається з його загальної оцінки за даними балансу. А для того, щоб проаналізувати всі питання фінансового стану підприємства, необхідний етап, що передуює проведенню аналізу, тобто приведення звітного балансу до такої форми, що, з

одного боку, можна здійснити об'єктивний аналіз, а з другого — є максимально зручною для проведення аналітичних розрахунків.

Аналіз балансу (ф.1) починається з експрес-аналізу, метою якого є поточна і достатньо швидка оцінка фінансового стану і динаміки розвитку підприємства. Експрес-аналіз балансу проводиться в кілька етапів:

- 1) підготовчий;
- 2) попередній огляд бухгалтерської звітності;
- 3) читання балансу.

Мета першого етапу — переконатися в тому, що баланс готовий до читання. Для цього проводиться проста рахункова перевірка балансу за формальними ознаками і по суті. На цьому етапі необхідно перевірити правильність заповнення граф, наявність усіх необхідних форм і додатків, перевірити валюту балансу і всі проміжні підсумки, а також перевірити, чи всім вимогам відповідає складений баланс.

Експрес-аналіз показників балансу підприємства здійснюється в динаміці за допомогою персональних комп'ютерів. При цьому застосовується проста система аналітичних таблиць, послідовний перегляд яких даватиме повну інформацію про фінансовий стан підприємства. Залежно від цілей аналізу фінансового стану можна одержати і цілу низку інших аналітичних таблиць.

На другому етапі необхідно ознайомитись з примітками до звіту, оцінити тенденції основних показників діяльності, можливу якісну модифікацію в майбутньому фінансового стану підприємства.

Основний етап в експрес-аналізі – третій, тобто читання балансу. Він передбачає попереднє загальне ознайомлення з результатами роботи підприємства і його фінансовим станом безпосередньо за бухгалтерським балансом, а також розрахунок коефіцієнтів, що характеризують фінансовий стан підприємства. **Під час читання балансу з'ясовують:** характер зміни підсумків балансу і його окремих розділів і статей; доцільність розміщення майна підприємства; поточну платоспроможність і ліквідність підприємства.

Читання балансу починають зі встановлення зміни валюти балансу за період, що аналізується. Для цього порівнюється валюта балансу за звітній і попередній періоди. Таке порівняння уможливорює визначення загального спрямування зміни балансу. **Коли валюта балансу збільшується** — це оцінюється позитивно, **зменшується** – негативно. **Збільшення** валюти балансу свідчить, як правило, про зростання виробничих можливостей підприємства. Але при цьому необхідно враховувати фактор інфляції. **Зменшення** валюти балансу означає спад у господарській діяльності підприємства (зниження попиту на продукцію, брак сировини, матеріалів тощо). Треба зазначити, що валюта балансу відображає орієнтовну оцінку суми коштів, які є в розпорядженні підприємства. Ця оцінка є обліковою і не відображає реальної суми коштів, які можна отримати за майно, наприклад у разі ліквідації підприємства. Поточна «ціна» активів залежить від ринкової кон'юнктури і може відхилятися в будь-який бік від звітної, особливо в період інфляції.

Для загальної оцінки динаміки фінансового стану необхідно встановити співвідношення динаміки балансу з динамікою обсягу виробництва, реалізації продукції, а також прибутку підприємства.

Після розгляду основних напрямків аналізу балансу необхідно ознайомитись також із впливом інфляції на валюту балансу. Невелика інфляція є допустимою і навіть корисною, бо сприяє зростанню активності власників грошей, примушує вкладати їх у прибуткові заходи, оскільки гроші, що лежать без руху, втрачають у ціні. Однак висока інфляція негативно впливає на весь виробничий процес і є основним дестабілізуючим чинником виробництва і фінансового стану підприємства. Інфляція знецінює всі доходи й надходження підприємства. Тому об'єктивно оцінити фінансовий стан підприємства можна, тільки коригуючи дані балансу та інших форм бухгалтерської звітності з урахуванням інфляції.

Аналіз майнового стану підприємства

Майновий стан підприємства характеризується використанням засобів (активів) і джерелами їх формування (пасивів). Джерелом інформації для оцінки майнового стану є баланс підприємства.

Аналіз статей активу й пасиву балансу дозволяє відповісти на питання, за рахунок яких джерел мав місце приріст нових засобів і напрямки їх вкладення, позитивні і негативні тенденції таких змін.

Для оцінки майнового стану розглядаються також показники, що характеризують виробничий потенціал підприємства, такі як коефіцієнт зносу, коефіцієнти оновлення і вибуття основних засобів.

Аналіз показників ліквідності

Ліквідність підприємства може бути визначена як спроможність підприємства швидко сплатити свої поточні зобов'язання.

За ступенем ліквідності активи підприємства можуть бути згруповані таким чином.

До першої групи належать високоліквідні засоби, що включають грошові кошти в касі, на розрахунковому рахунку, валютному рахунку, інших рахунках у банку, а також поточні фінансові інвестиції. Що стосується поточних фінансових інвестицій, необхідно оцінити можливість перетворення їх у грошові кошти в будь-який момент без значних втрат. Якщо такі умови не можуть бути забезпечені, то засоби по цій статті доцільно віднести до наступної групи ліквідних засобів.

До другої групи засобів за ступенем ліквідності відносять швидкореалізовані активи: векселі отримані, всі види поточної дебіторської заборгованості. Суму дебіторської заборгованості треба зменшити на суму безнадійної заборгованості.

До третьої групи — групи низьколіквідних засобів — належать запаси сировини, матеріалів, готової продукції, незавершеного виробництва. При цьому в межах цієї групи можлива також градація засобів за ступенем ліквідності. Більш ліквідними є товари, менш ліквідними — виробничі запаси. Разом із тим треба мати на увазі, що у складі запасів можуть бути важкореалізуємі або зовсім неліквідні оборотні активи.

До четвертої групи відносяться неліквідні засоби — основні засоби, нематеріальні активи платежі які очікуються більш ніж через 12 місяців.

Пасиви балансу групуються за ступенем терміновості їх оплати:

– **найбільш термінові зобов'язання (П1)** — до них належать короткострокова кредиторська заборгованість за розділом IV пасиву, а також поточні зобов'язання за розрахунками;

– **короткострокові пасиви (П2)** — короткострокові кредити та поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, — розділ IV пасиву, крім статей, включених до попередньої групи.

– **довгострокові пасиви (П3)** — довгострокові кредити і зобов'язання й суми в розділі II пасиву «Забезпечення наступних витрат і платежів».

– **постійні пасиви (П4)** — статті розділу I пасиву «Власний капітал», розділ V пасиву «Доходи майбутніх періодів». Для загального балансу активу і пасиву підсумки цієї групи зменшуються на суму іммобілізації оборотних засобів за статтями розділу II активу.

Для визначення ліквідності балансу треба зіставити підсумки наведених даних за активом і пасивом. Баланс вважається абсолютно ліквідним, коли має місце така ситуація:

$$\left\{ \begin{array}{l} A1 \geq П1; \\ A2 \geq П2; \\ A3 \geq П3; \\ A4 \leq П4. \end{array} \right.$$

Аналіз ліквідності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких показників (коефіцієнтів): *коефіцієнта покриття, коефіцієнта швидкої ліквідності, коефіцієнта абсолютної ліквідності та чистого оборотного капіталу.*

Коефіцієнт покриття (Кп) розраховується як відношення оборотних активів до поточних зобов'язань підприємства та показує достатність ресурсів підприємства, які можуть бути використані для погашення його поточних зобов'язань.

Коефіцієнт покриття (Кп) розраховується як відношення оборотних активів до поточних зобов'язань підприємства та показує достатність ресурсів підприємства, які можуть бути використані для погашення його поточних зобов'язань.

$$K_n = \frac{\phi_1 \text{ р.260}}{\phi_1 \text{ р.620}}$$

Нормативне значення коефіцієнту покриття — 1. Збільшення цього показника свідчить про поліпшення фінансового стану підприємства.

Коефіцієнт швидкої ліквідності (Кшл) розраховується як відношення найбільш ліквідних оборотних засобів (грошових засобів та їх еквівалентів, поточних фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості) до поточних зобов'язань підприємства. Він відображає платіжні можливості підприємства

щодо сплати поточних зобов'язань за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами.

$$K_{\text{мл}} = \frac{\phi 1 (p.260 - p.100 - p.110 - p.120 - p.130 - p.140)}{\phi 1 p.620}$$

Нормативне значення цього коефіцієнту 0,6 ÷ 0,8 (збільшення).

Коефіцієнти абсолютної ліквідності (Кал) обчислюється як відношення грошових засобів та їхніх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частина боргів підприємства може бути сплачена негайно.

$$K_{\text{ал}} = \frac{\phi 1 (p.220 + p.230 + p.240)}{\phi 1 p.620}$$

Нормативне значення 0 (збільшення).

Чистий оборотний капітал (Чок) розраховується як різниця між оборотними активами підприємства та його поточними зобов'язаннями. Його наявність та величина свідчать про спроможність підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання та розширювати подальшу діяльність.

$$\text{Чок} = \phi 1 (p.260 - p.620).$$

Нормативне значення 0 (збільшення).

Аналіз показників фінансової стійкості підприємства

Аналіз фінансової стійкості підприємства здійснюється за даними балансу підприємства, характеризує структуру джерел фінансування ресурсів підприємства, ступінь фінансової стійкості і незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування діяльності.

Аналіз фінансової стійкості підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких показників (коефіцієнтів): *коефіцієнта автономії, коефіцієнта фінансування, коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами та коефіцієнта маневреності власного капіталу.*

Коефіцієнт автономії (Кавт) розраховується як відношення власного капіталу підприємства до підсумку балансу підприємства і показує питому вагу власного капіталу в загальній сумі засобів, авансованих у його діяльність.

$$K_{\text{авт}} = \frac{\phi 1 p.380}{\phi 1 p.640}$$

Нормативне значення коефіцієнта автономії 0,5. Збільшення цього коефіцієнту вказує на підвищення фінансової стійкості підприємства і зменшення залежності від позикових засобів.

Коефіцієнт фінансування (Кф) розраховується як співвідношення залучених та власних засобів і характеризує залежність підприємства від залучених засобів.

$$K_{\phi} = \frac{\phi_1 (p.430 + p.480 + p.620 + p.630)}{\phi_1 p.380}$$

Нормативне значення коефіцієнту фінансування — 1. Значення цього показника менше 1 вказує на підвищення фінансової стійкості підприємства.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами (Кзв) розраховується як відношення величини чистого оборотного капіталу до величини оборотних активів підприємства і показує забезпеченість підприємства власними оборотними засобами.

$$K_{зв} = \frac{\phi_1 (p.260 - p.620)}{\phi_1 p.260}$$

Нормативне значення 0,1 (збільшення).

Коефіцієнт маневреності власного капіталу (Км) показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в оборотні засоби, а яка — капіталізована. Коефіцієнт маневреності власного капіталу розраховується як відношення чистого оборотного капіталу до власного капіталу.

$$K_{м} = \frac{\phi_1 (p.260 - p.620)}{\phi_1 p.380}$$

Нормативне значення коефіцієнта маневреності власного капіталу дорівнює нулю.

Аналіз показників ділової активності

Аналіз ділової активності дозволяє проаналізувати ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів підприємства.

Аналіз ділової активності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких показників (коефіцієнтів): *коефіцієнта оборотності активів, коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості, коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості, тривалості обертів дебіторської та кредиторської заборгованостей, коефіцієнта оборотності матеріальних запасів, коефіцієнта оборотності основних засобів (фондовіддачі) та коефіцієнта оборотності власного капіталу.*

Коефіцієнт оборотності активів (Коа) обчислюється як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньої величини підсумку балансу підприємства і характеризує ефективність використання підприємством усіх наявних ресурсів, незалежно від джерел їхнього залучення.

$$K_{oa} = \frac{\phi_2 p.035}{\phi_1 (p.280(гр.3) + p.280(гр.4)) / 2}$$

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Кодз) розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт,

послуг) до середньорічної величини дебіторської заборгованості і показує швидкість обертання дебіторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємством.

$$K_{одз} = \frac{\phi_2 \text{ p.035}}{\phi_1 (\Sigma(p.150 \div p.210)_{гр.3} + \Sigma\bar{\phi}.150 \div p.210)_{гр.4}} / 2$$

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (Кокз) розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини кредиторської заборгованості і показує швидкість обертання кредиторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємству.

$$K_{окз} = \frac{\phi_2 \text{ p.035}}{\phi_1 (\Sigma(p.520 \div p.600)_{гр.3} + \Sigma\bar{\phi}.520 \div p.600)_{гр.4}} / 2$$

Строк погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей розраховується як відношення тривалості звітного періоду до коефіцієнта оборотності дебіторської або кредиторської заборгованості і показує середній період погашення дебіторської або кредиторської заборгованостей підприємства.

$$T_{дз} = \frac{Д}{K_{одз}}; T_{кз} = \frac{Д}{K_{окз}},$$

де $T_{дз}$ — строк погашення дебіторської заборгованості, днів;

$T_{кз}$ — строк погашення кредиторської заборгованості, днів;

Д — тривалість періоду (кварталу, півріччя, року).

Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів (Комз) розраховується як відношення собівартості реалізованої продукції до середньорічної вартості матеріальних запасів і характеризує швидкість реалізації товарно-матеріальних запасів підприємства.

$$K_{омз} = \frac{\phi_2 \text{ p.040}}{\phi_1 (\Sigma(p.100 \div p.140)_{гр.3} + \Sigma\bar{\phi}.100 \div p.140)_{гр.4}} / 2$$

Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача) (f) розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної вартості основних засобів. Він показує ефективність використання основних засобів підприємства.

$$f = \frac{\phi_2 \text{ p.035}}{\phi_1 (p.031(гз\bar{\phi}) + p.031(гр.4)) / 2}$$

Коефіцієнт оборотності власного капіталу (Ковк) розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до

середньорічної величини власного капіталу підприємства і показує ефективність використання власного капіталу підприємства.

$$K_{овк} = \frac{\phi_2 \text{ p.035}}{\phi_1 (p.380(\text{гр.3}) + p.380(\text{гр.4}))/2}$$

Збільшення коефіцієнтів оборотності та зменшення тривалості одного обороту свідчить про поліпшення фінансового стану підприємства.

6. Аналіз показників рентабельності

Аналіз рентабельності підприємства дозволяє визначити ефективність вкладення коштів у підприємство та раціональність їхнього використання.

Аналіз рентабельності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких показників (коефіцієнтів): коефіцієнта рентабельності активів, коефіцієнта рентабельності власного капіталу, коефіцієнта рентабельності діяльності та коефіцієнта рентабельності продукції.

Коефіцієнт рентабельності активів (Ра) розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості активів і характеризує ефективність використання активів підприємства.

$$P_a = \frac{\phi_2 \text{ p.220 а або 225}}{\phi_1 (p.280(\text{гр.3}) + p.280(\text{гр.4}))/2}$$

Коефіцієнт рентабельності активів є одним із найважливіших показників. Порівняння коефіцієнту рентабельності активів з банківським відсотком дає відповідь на питання про доцільність підприємницької діяльності, що здійснює підприємство.

Але цей показник не характеризує ступінь доходності окремих видів діяльності підприємства. І тому розраховується ряд показників, що характеризують співвідношення прибутку і окремих складових капіталу підприємства, і серед них коефіцієнт рентабельності власного капіталу.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу (Рвк) розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості власного капіталу і характеризує ефективність вкладення коштів до даного підприємства.

$$P_{вк} = \frac{\phi_2 \text{ p.220 а або 225}}{\phi_1 (p.380(\text{гр.3}) + p.380(\text{гр.4}))/2}$$

Коефіцієнт рентабельності діяльності (Рд) розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) і характеризує ефективність господарської діяльності підприємства.

$$P_{\partial} = \frac{\phi_2 \text{ p.220 а або 225}}{\phi_2 \text{ p.035}}$$

Коефіцієнт рентабельності продукції (Рп) розраховується як відношення прибутку від реалізації продукції (робіт, послуг) до витрат на її

виробництво та збут і характеризує прибутковість господарської діяльності підприємства від основної діяльності.

$$P_n = \frac{\phi_2 p.050 \text{ (або 055)} p.070 p.080}{\phi_2 (p.040 + p.070 + p.080)}$$

Контрольні запитання

1. Назвіть основні завдання аналізу фінансових результатів діяльності підприємства.
2. За допомогою яких показників оцінюються фінансові результати діяльності підприємства?
3. Назвіть основні джерела інформаційного забезпечення фінансового стану підприємства.
4. Які комплексні показники вважаються найважливішими для аналізу фінансового стану підприємства?
5. Яке призначення горизонтального і вертикального аналізу?
6. Яким чином розраховуються власні оборотні кошти і чистий функціонуючий (робочий) капітал?
7. Які показники характеризують ліквідність балансу?
8. Який з показників ліквідності балансу в найбільшій мірі відповідає платоспроможності підприємства?
9. Назвіть показники, що характеризують фінансову стійкість підприємства?

Література: [9, 1, 10, 6, 7, 11, 15, 16]

Тема 10. Аналіз прибутку і рентабельності

Ключові слова: фінансові результати, прибуток, збиток, факторна модель формування прибутку, прибуток операційної діяльності, маржинальний доход, рентабельність, моделювання показників рентабельності.

Фінансовий аналіз в умовах ринкової економіки є важливим інструментом в прийнятті управлінських рішень. За рахунок відрахувань від прибутку в бюджет формується основна частина фінансових ресурсів держави, регіональних і місцевих органів влади, і від їхнього збільшення в значній мірі залежать темпи економічного розвитку країни й у кінцевому підсумку підвищення життєвого рівня населення.

Прибуток являє собою різницю між сумою доходів і збитків, отриманих від різних господарських операцій. Виділяють такі види прибутку: валовий прибуток (збиток), фінансовий результат від операційної діяльності, від звичайної діяльності до обкладення податком, фінансовий результат від звичайної діяльності після обкладення податком; чистий прибуток (збиток).

Основну частину прибутку підприємства одержують від реалізації товарної продукції, виконаних робіт та наданих послуг. Він визначається як різниця між чистою виручкою від реалізації продукції (робіт, послуг) і

витратами на виробництво і збут реалізованої продукції. Звідси випливає, що сума прибутку знаходиться під впливом численних факторів: зміни обсягу, асортименту, якості, структури продукції, собівартості окремих виробів, рівня цін, ефективності використання виробничих ресурсів; на неї впливають дотримання договірних зобов'язань, стан розрахунків між постачальниками і покупцями й ін. Однак прибуток не може розглядатися в якості єдиного й універсального показника ефективності виробництва.

Різноманіття факторів, що впливають на прибуток і рентабельність, вимагає їхньої класифікації, що у той же час має важливе значення для визначення основних напрямків пошуку резервів підвищення ефективності господарювання.

Фактори, що впливають на прибуток і рентабельність, можуть класифікуватися по різних ознаках. Так, виділяють фактори *внутрішні і зовнішні*. До **внутрішніх** відносяться фактори, що залежать від діяльності самого підприємства. До **зовнішніх** відносяться фактори, що не залежать від діяльності самого підприємства, але які можуть впливати на темпи зростання прибутку і рентабельності виробництва (природні умови, державне регулювання цін, тарифів, податкових ставок, штрафних санкцій).

У свою чергу **внутрішні** фактори підрозділяються на *виробничі і позавиробничі*. **Позавиробничі** фактори зв'язані в основному з комерційною, природоохоронною діяльністю, соціальними умовами праці. **Виробничі** фактори відбивають наявність і використання основних елементів виробничого процесу, що беруть участь у формуванні прибутку — це засоби праці, предмети праці і сама праця.

При поглибленні аналізу по кожному з цих елементів виділяються групи *екстенсивних і інтенсивних* факторів. До **екстенсивного** відносяться фактори, що відбивають обсяг виробничих ресурсів (наприклад, зміна чисельності працівників, вартості основних фондів, величини запасів товарно-матеріальних цінностей), їхнє використання в часі (зміна тривалості робочого дня, коефіцієнта змінності роботи устаткування й ін.), а також непродуктивне використання ресурсів (витрати матеріалів на брак, втрати через відходи і т.ін.).

До **інтенсивного** відносяться фактори, що відбивають ефективність використання ресурсів або сприяючих цьому (наприклад, підвищення кваліфікації працівників, продуктивності устаткування, прискорення оборотності оборотних засобів, впровадження прогресивної технології).

Аналіз факторів формування чистого прибутку

Чистий прибуток підприємства розраховується на основі системи показників, визначеної Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати". Розраховується **чиста виручка від реалізації продукції** (робіт, послуг) як різниця між валовою виручкою від реалізації та податком на додану вартість, акцизних зборів і інших відрахувань з доходу. Цей показник є базою для наступного розрахунку показників прибутку і оцінки рентабельності підприємства.

Валовий прибуток (збиток) визначається як різниця чистої виручки від реалізації і виробничих витрат на реалізовану продукцію. Цей показник дозволяє аналізувати ефективність виробничої діяльності підприємства.

Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток або збиток) визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут і інших операційних витрат. Цей показник відображає вплив витрат по управлінню і збуту на фінансовий результат від реалізації.

Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування відображає вплив на величину прибутку доходів і витрат від фінансової діяльності. Цей показник відображає залежність прибутку від таких джерел як одержання процентів і дивідендів від цінних паперів, операцій з іноземною валютою і т.ін.

Чистий прибуток (збиток) — прибуток після уплати податку як від результату від звичайної діяльності, так і від надзвичайного прибутку. Це найважливіший показник діяльності підприємства, що характеризує можливості його подальшого розвитку.

В процесі аналізу показників прибутку визначається, за рахунок яких факторів сформувався той чи інший показник.

Аналіз впливу факторів на прибуток від реалізації продукції

Для забезпечення максимального прибутку необхідно провести аналітичні розрахунки, які б дозволили виявити резерви його зростання за рахунок діючих на величину прибутку факторів.

Методика аналізу впливу на прибуток факторів, що базується на категорії маржинального доходу, передбачає окремий облік змінних і постійних витрат, що дозволяє значно поглибити аналіз формування прибутку.

Маржинальний дохід — це сума прибутку та постійних витрат, або маржинальний дохід може бути визначений як різниця обсягу реалізації продукції та змінних витрат.

Методика аналізу впливу факторів на прибуток, що базується на категорії маржинального доходу, дозволяє оцінити вплив таких факторів:

- 1) кількості проданого;
- 2) структури реалізації продукції;
- 3) ціни реалізації;
- 4) змінних витрат;
- 5) постійних витрат.

Оцінка впливу факторів на прибуток проводиться з використанням методу ланцюгових підстановок.

Факторний аналіз показників рентабельності

До узагальнюючих показників, що характеризують ефективність функціонування підприємства, відноситься система **показників рентабельності** — відносних показників, що відображають в основному відношення результату та витрат (ресурсів).

До показників рентабельності відносяться коефіцієнти рентабельності активів, власного капіталу, рентабельності діяльності, рентабельності продукції, рентабельності поточних активів; виробництва (фондів), рентабельності обсягу продажу і т. ін.

Аналіз показників рентабельності здійснюється з використанням прийомів ланцюгових підстановок, розширення факторних моделей.

Для постійного забезпечення росту прибутку суб'єкта господарювання треба шукати невикористані можливості, тобто резерви його зростання.

Резерви (їх кількісну величину) виявляють на стадіях планування та безпосереднього виробництва продукції і її реалізації. Визначення можливостей збільшення прибутку базується на науково обґрунтованій методиці розробки заходів з їх мобілізації, що включає три етапи процесу виявлення резервів:

- 1) аналітичний - виявляють і кількісно оцінюють можливі резерви;
- 2) організаційний – розробляють комплекс інженерно-технічних, організаційних, економічних і соціальних заходів, направлених на забезпечення застосування виявлених резервів;
- 3) функціональний – етап практичної реалізації заходів з додаткового росту фінансових результатів і контролю їх виконання.

Резерви (можливості) збільшення прибутку є можливими внаслідок:

- збільшення обсягу випуску продукції (робіт, послуг);
- зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції;
- економії і раціонального використання коштів на оплату праці робітників і службовців;
- запровадження досягнень науково-технічного прогресу, в результаті чого зростає продуктивність праці.

У процесі аналізу вивчається динаміка вищезгаданих показників рентабельності, проводиться їх порівняння з показниками конкурентів і галузевих. Аналізуючи коефіцієнти рентабельності, слід сказати, що найбільш широке розповсюдження в аналітичній роботі одержала *факторна модель фірми "DuPont"*, рівняння, що показує прибутковість капіталу як залежність від прибутковості активів і фінансового левериджу.

Контрольні питання

1. Назвіть напрямки діяльності, які забезпечують одержання загального прибутку підприємства.
2. Поясніть, як формується прибуток підприємства.
3. Яким чином на підставі звіту (додаток В) обчислюється прибуток від реалізації продукції?
4. Які фактори визначають величину прибутку від реалізації продукції?
5. За якими формулами розраховуються рентабельність продукції і рентабельність витрат та яким чином проводиться їх аналіз?
6. Яким чином зв'язані між собою рентабельність продукції, рентабельність витрат і витрати на одну гривню продукції?
7. Як оцінити частку впливу рентабельності окремих видів

продукції на загальну (середню) рентабельність всієї продукції?

Література: [9, 1, 10, 6, 7, 11, 15, 16, 24, 25]

II. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ТЕОРІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Тема 1. Економічний аналіз як галузь економічної науки. Предмет, об'єкт і завдання економічного аналізу.

Питання для самостійного вивчення

1. Назвіть основні сфери використання економічного аналізу.
2. Які науки були методологічною базою становлення та формування економічного аналізу?
3. Коли почали використовувати для проведення аналітичних розрахунків електронно-обчислювальні машини?
4. З якими науками пов'язаний економічний аналіз?
5. Яким чином аналіз пов'язаний з економічною теорією?
6. Яка наука виступає методологічною базою для економічного аналізу?

Теми рефератів

1. Інституціональні зміни та економічний аналіз.
2. Проблеми інтегральної оцінки за принципами економічного аналізу.
3. Інерція планової економіки та недосконалість аналітичних досліджень.
4. Галузь наукових досліджень економічного аналізу та її межі.
5. Міфи та реалії сучасного економічного аналізу.
6. Науковий доробок вчених-аналітиків (за вибором студента і викладача).
7. Нова парадигма сучасного економічного аналізу.
8. Диференціація та інтеграція аналітичних досліджень.
9. Порівняльний економічний аналіз.
10. Маркетинговий аналіз та його характеристики.
11. Експрес-аналіз та його особливості.

Література: [1, 2, 6, 7, 10]

Тема 2. Метод та методичні прийоми економічного аналізу.

Питання для самостійного вивчення

1. Алгоритм методики економічного аналізу.
2. Якісні прийоми економічного аналізу.
3. Кількісні прийоми економічного аналізу.
4. Показники і фактори економічного аналізу
5. Класифікація аналітичних прийомів економічного аналізу.
6. Застосування евристичного аналізу.
7. Основні типи моделей в економічному аналізі.

Теми рефератів

1. Сучасний факторний аналіз.
2. Концепція моделювання факторних систем.
3. Алгоритми функціонального моделювання факторних систем в економічному аналізі.
4. Параметризація методу економічного аналізу.

Література: [1, 2, 3, 6, 7, 10]

Тема 3. Елементарна обробка даних та способи їх представлення в економічному аналізі.

Питання для самостійного вивчення

1. Укажіть інформаційно-методичне забезпечення економічного аналізу за напрямками.
2. Які вимоги ставляться до інформації?
3. Вибір організаційних систем економічного аналізу залежно від типу суб'єктів господарювання.
4. Побудова інтегрованих систем економічного аналізу.

Теми рефератів

1. Проблеми інтегрованої оцінки результатів діяльності.
2. Метод виробничої функції в економічному аналізі.
3. Метод "дерева цілей" в економічному аналізі.
4. Метод виробничої функції в економічному аналізі.
5. Застосування теорії нечітких множин в економічному аналізі.
6. Метод багатокритеріальної оптимізації в економічному аналізі.

Література: [1, 2, 3, 6, 7, 10]

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 4. Аналіз виробництва продукції, робіт і послуг.

Питання для самостійного вивчення

1. Визначіть основні етапи ретроспективного аналізу обсягу виробництва і реалізації продукції.
2. Які методи використовують при аналізі структури випуску продукції та впливу структурних зрушень на виконання виробничої програми?

3. З якою метою і в якій послідовності проводять аналіз виконання договірних зобов'язань?
4. Які показники використовують для оцінки якості продукції?
5. Які фактори впливають на обсяг виробленої і реалізованої продукції?

Теми рефератів

1. Аналіз конкурентоспроможності виробництва і реалізації продукції.
2. Оперативний аналіз резервів виробництва і реалізації продукції.
3. Аналіз конкурентоспроможності виробництва і реалізації продукції.
4. Перспективний аналіз виробничої діяльності підприємства.
5. Оперативний аналіз резервів виробництва і реалізації продукції.

Література: [1, 2, 6, 7, 10, 17, 19]

Тема 5. Аналіз використання трудових ресурсів і витрат на оплату праці.

Питання для самостійного вивчення

1. За якими основними напрямками проводять аналіз трудових ресурсів підприємства?
2. В якій послідовності і на основі яких показників проводять аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами?
3. В якій послідовності і на основі яких показників проводять аналіз використання робочого часу?
4. Які фактори впливають на рівень продуктивності праці робітників підприємства?
5. Які показники використовують для аналізу витрат підприємства на оплату праці?

Теми рефератів

1. Особливості аналізу продуктивності та інтенсивності праці в підприємствах промисловості.
2. Макроекономічний та мікроекономічний аналіз трудових ресурсів підприємств.
3. Аналіз кадрового потенціалу підприємства.
4. Аналіз використання робочого часу.
5. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів.

Тема 6. Аналіз довгострокових активів підприємства.

Питання для самостійного вивчення

1. Структура необоротних активів, призначення і склад кожної з складових.
2. Які завдання стоять перед аналізом основних засобів?
3. За якими основних напрямках проводять аналіз основних засобів?
4. Що є джерелом інформації для аналізу основних засобів?
5. Які аналітичні показники використовують для аналізу наявності, складу і структури основних засобів?
6. Які показники дозволяють оцінити технічний стан основних засобів? Як вони взаємозалежні?
7. Охарактеризуйте показники, що використовуються для аналізу руху основних засобів.

Теми рефератів

1. Аналіз технічного рівня виробництва.
2. Аналіз раціональної структури основних засобів.
3. Забезпеченість підприємства основними засобами та ефективність їх використання.
4. Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами та оцінка їх якісного стану.

Література: [1, 2, 3, 6, 7, 10, 17, 18]

Тема 7. Аналіз матеріальних ресурсів та ефективності їх використання.

Питання для самостійного вивчення

1. Розкрийте основні етапи аналізу матеріальних ресурсів підприємства.
2. Які показники використовують для аналізу забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами?
3. Які показники використовують для аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів?
4. Визначіть основні фактори, що впливають на зміну аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів.
5. Як визначити резерви зростання ефективності використання матеріальних ресурсів і зниження суми матеріальних витрат?

Теми рефератів

1. Аналіз та оцінка раціональності матеріальних потоків.
2. Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними оборотними ресурсами та ефективності використання матеріалів у виробництві.
3. Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними оборотними ресурсами.
4. Аналіз запасів сировини і матеріалів.

5. Аналіз ефективності використання

Тема 8. Аналіз витрат на виробництво, собівартості і реалізації продукції.

Питання для самостійного вивчення

1. Розкрийте загальну схему формування витрат підприємства та їх аналізу.
2. Як групуються витрати за економічними елементами?
3. Як оцінити динаміку й структуру продукції підприємства?
4. Розкрийте методику аналізу показника витрати на 1 грн. товарної продукції.
5. Які фактори впливають на зміну витрат на 1 грн. і як вони розраховуються?
6. Що являє собою “кошторис виробництва”, яка мета його складання?
7. Які етапи аналізу собівартості одиниці продукції?
8. У розрізі яких техніко-економічних факторів обчислюють зниження собівартості продукції? Яка методика розрахунку впливу організаційно-технічних факторів на зниження собівартості продукції?

Темі рефератів

1. Формування інформаційних потоків оперативного аналізу витрат підприємства.
2. Особливості аналізу ефективності витрат маркетингової діяльності.
3. Аналіз прямих витрат у собівартості реалізованої продукції.
4. Аналіз адміністративних витрат.
5. Аналіз витрат на проведення ремонту основних засобів.
6. Аналіз непродуктивних витрат.
7. Інформаційні потоки стратегічного та оперативного аналізу витрат підприємства.
8. Особливості аналізу ефективності витрат маркетингової діяльності.
9. Аналіз адміністративних витрат.

Література: [1, 2, 6, 7, 10, 17, 19]

Тема 9. Аналіз фінансового стану підприємства.

Питання для самостійного вивчення

1. Дайте характеристику джерелам інформації для проведення аналізу фінансового стану підприємства.
2. Основні користувачі даними аналізу фінансового стану підприємства.
3. Розкрийте основні етапи експрес-аналізу балансу.

4. У чому полягає “читання балансу” підприємства? Яке основне його призначення?

5. Сутність горизонтального й вертикального аналізу балансу.

Теми рефератів

1. Експрес-аналіз фінансового стану підприємств.
2. Стратегічний аналіз фінансового стану підприємств.
3. Аналіз еластичності зміни прибутку та витрат.
4. Аналіз фінансових результатів діяльності за центрами прибутковості.
5. Інтегральна оцінка фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.
6. Аналіз власного капіталу підприємства.
7. Особливості експрес-аналізу фінансового стану підприємства.

Література:[9, 1, 10, 6, 7, 11, 15, 16]

Тема 10. Аналіз прибутку і рентабельності.

Питання для самостійного вивчення

1. Аналіз рівня, структури і динаміки прибутку.
2. Аналіз валового прибутку. Які фактори впливають на зміну валового прибутку?
3. Склад і аналіз прибутку від операційної діяльності. Які фактори впливають на зміну прибутку від операційної діяльності?
4. Склад і аналіз прибутку від звичайної діяльності. Які фактори впливають на зміну прибутку від звичайної діяльності?
5. Склад і аналіз прибутку від надзвичайної діяльності.
6. Розкрийте завдання аналізу формування чистого прибутку.
7. Аналіз податків і платежів, що сплачуються підприємством.
8. Які фактори впливають на величину чистого прибутку? За якими напрямками може бути використаний чистий прибуток?

Теми рефератів

1. Прогнозування прибутку підприємств.
2. Методика аналізу й оцінки економічного зростання підприємства.
3. Рейтингова оцінка фінансово-господарської діяльності підприємств.

Література:[1, 9,10, 6, 7, 11, 15, 16]

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ТЕОРІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Тема 1. Економічний аналіз як галузь економічної науки. Предмет, об'єкт і завдання економічного аналізу.

План

1. Предмет, об'єкти та зміст економічного аналізу.
2. Завдання економічного аналізу та його місце в системі управління виробництвом.
3. Види економічного аналізу

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Термін аналіз у перекладі з грецької мови означає:
 1. систематизація досліджень;
 2. виділення окремих елементів системи для глибшого вивчення;
 3. поєднання окремих складових та процесів;
 4. розподіл явищ або предметів на складові для вивчення їх як частин цілого;
 5. вивчення, вимірювання та узагальнення даних про явища.
2. Мета економічного аналізу – це:
 1. визначення резервів
 2. застосування системи показників
 3. розрахунок середніх величин
 4. використання евристичних прийомів аналізу
 5. забезпечення прийняття обґрунтованих та ефективних управлінських рішень
3. У широкому розумінні аналіз є поєднанням:
 1. мікро та макрорівня
 2. теорії та практики
 3. аналізу та синтезу
 4. індукції і дедукції
 5. синтезу, теорії і абстрактного мислення
4. До якого методу дослідження відноситься економічний аналіз:
 1. логічного
 2. евристичного
 3. діалектичного
 4. абстрактно-логічного
 5. метафізичного
5. Макроекономічний аналіз пов'язаний із дослідженнями:
 1. фінансових результатів, процесу виробництва та реалізації
 2. виробничої та управлінської системи підприємств
 3. світової та національної економіки
 4. суспільно-економічної, національної та галузевої економіки

5. нормативно-правової бази підприємницької діяльності
6. Мікроекономічний аналіз пов'язаний із дослідженнями:
 1. діяльності суб'єктів господарювання та їх структурних підрозділів
 2. діяльності підприємств державної форми власності
 3. діяльності підприємницьких структур приватної форми власності
 4. галузевих особливостей діяльності підприємств
 5. техніко-економічних аспектів діяльності підприємств
7. Як наука економічний аналіз виділилася завдяки
 1. поширенню обміну
 2. введенню системи міжнародних фінансових відносин
 3. розвитку продуктивних сил
 4. нарощуванню обсягів виробництва
 5. розвитку товарних бірж
8. Економічний аналіз як наука сформувався у:
 1. 14 ст.
 2. 20 ст.
 3. 15 ст.
 4. 17 ст.
 5. 16 ст.
9. Роль економічного аналізу полягає у:
 1. підготовці інформації для планування
 2. вивченні техніко-економічних аспектів діяльності підприємства
 3. перевірці і об'єктивній оцінці виконання планів
 4. підготовці до впровадження наукових розробок
 5. вивченні висновків аудиторських перевірок
10. Економічний аналіз включається до системи:
 1. планування
 2. обміну
 3. управління
 4. прогнозування
 5. спостереження
11. Розробка аргументованих аналітичних висновків та пропозицій щодо вирішення конкретних практичних ситуацій та проблем забезпечується через виконання принципу:
 1. системності
 2. демократичності
 3. дієвості
 4. науковості
 5. економічної доцільності
12. Повноту та правдиву інформацію про хід виробничого процесу та виконання планів забезпечує:
 1. ресурсозбереження
 2. облік
 3. кредитування
 4. планування

5. фінансування
13. Економічний аналіз покликаний створити інформаційну базу для:
 1. галузевої економіки
 2. економічної теорії
 3. статистичних досліджень
 4. менеджменту та маркетингу
 5. планування та управління виробництвом
14. Економічна теорія для аналізу є:
 1. інформаційно-організаційною основою
 2. нормативно-правовою базою
 3. категоріальним апаратом
 4. теоретичною і методологічною основою
 5. політичною платформою
15. Предметом економічного аналізу є:
 1. виробництво продукції;
 2. результати діяльності та причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ та процесів;
 3. стан бух. обліку;
 4. інвестиційна політика.
16. Господарська діяльність країни регіону, району, міста чи окремого підприємства, структурного підрозділу, підприємця для економічного аналізу є:
 1. законом розвитку;
 2. предметом вивчення;
 3. об'єктом вивчення;
 4. основною задачею.
17. Користувачами аналізу фінансового стану підприємства можуть бути:
 1. інвестори;
 2. керівники і спеціалісти підприємства;
 3. вищестояща організація;
 4. банки;
 5. будь-які підприємства.
18. До внутрішніх користувачів економічного аналізу належать:
 1. власники контрольних пакетів акцій;
 2. внутрішні аудитори;
 3. управлінський персонал;
 4. конкуренти;
 5. незалежні аналітики.
19. Зовнішніми користувачами економічного аналізу є:
 1. члени трудового колективу;
 2. бухгалтери, економісти підприємства;
 3. кредитори;
 4. представники вищих органів управління;
 5. конкуренти.
20. Виконавцями економічного аналізу є:
 1. профспілки;

2. працівники;
 3. спеціалісти галузей і керівники виробничих підрозділів;
 4. керівник підприємства;
21. Пропагандистська функція економічного аналізу полягає:
1. у збиранні та обробці необхідних даних для оцінки ситуації та управління;
 2. виявленні проявів економічних явищ і процесів;
 3. узагальненні результатів господарювання та формулювання висновків;
 4. поширенні інформації про передові методи господарювання.
22. Термін принцип означає норму:
1. планування;
 2. поведінки;
 3. управління;
 4. витрат;
 5. діяльності.
23. При проведенні аналізу слід керуватися такими принципами:
1. доступність;
 2. територіальність;
 3. ефективність (економічність);
 4. науковість.
24. Принцип демократичності економічного аналізу означає, що:
1. дослідженням охоплюються всі ланки економічної діяльності;
 2. користувачами аналізу є державні органи;
 3. у проведенні аналізу може брати участь широке коло працівників підприємства;
 4. результати проведеного економічного аналізу та зроблені висновки доступні всім бажаючим.
25. Під принципом державного підходу слід розуміти:
1. що користувачами аналізу виступають державні органи управління;
 2. використання положень чинного законодавства при проведенні аналізу;
 3. що витрати на проведення аналізу окупляться виявленими резервами;
 4. порівняння показників діяльності підприємства з середніми показниками по Україні.

Завдання для самостійного вирішення

Завдання 1 . Порівняти середній відсоток виконання плану випуску продукції (ВП) по об'єднанню 1 і об'єднанню 2. Обґрунтувати використання середніх величин(тис. грн.)

Таблиця 1

Об'єднання 1	Об'єднання 2
--------------	--------------

Завод 1		Завод 2		Завод 3		Завод 4		Завод 5		Завод 6	
Фактичний	% ВП	Фактичний випуск	% ВП	Фактичний	% ВП	Плановий	% ВП	Плановий	% ВП	Плановий	% ВП
700	105	205	100	420	103	250	110	550	90	285	105

Тема 2. Метод та методичні прийоми економічного аналізу.

План

1. Система показників, які використовуються в економічному аналізі: поняття та класифікація.
2. Метод і методика економічного аналізу: сутність, особливості та зміст.
3. Класифікація способів і технічних прийомів економічного аналізу.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Метод економічного аналізу – це:
 1. спосіб дослідження методологічних рис;
 2. система взаємопов'язаних економічних елементів;
 3. сукупність способів дослідження причинно-наслідкових зв'язків економічних явищ та процесів.
2. Які з перерахованих методів є методологічною основою економічного аналізу:
 1. індукція і дедукція, системний підхід;
 2. час, межа, простір;
 3. динамічність, взаємозв'язок, комплексність.
3. Індукція – це спосіб дослідження:
 1. від загальних факторів до часткових, від результатів до причин;
 2. від часткового до загального, від причин до наслідків;
 3. на підставі виявлення взаємозв'язку між складовими об'єкту.
4. Дедукція – це спосіб дослідження:
 1. на підставі виявлення взаємозв'язку між складовими об'єкту;
 2. від результатів до причин;
 3. від загальних факторів до часткових.
5. Що з нижче перерахованого не належить до особливостей системного підходу:
 1. комплексність та цілісність системи;
 2. виділення провідного ланцюга;
 3. деталізація, систематизація, узагальнення.
6. Скільки етапів включає в себе системний аналіз:

1. 4;
2. 6;
3. 5;
4. 7.

7. Що з нижче перерахованого відноситься до типів економіко-математичних моделей:

1. адитивні;
2. дескриптивні;
3. нормативні;
4. предикативні.

8. Які з нижче наведених переваг не відносяться до переваг системного підходу:

1. комплексність і цілеспрямованість дослідження;
2. методологічна обґрунтованість схеми пошуку резервів підвищення ефективності виробництва;
3. виділення провідного ланцюга;
4. об'єктивна оцінка результатів господарської діяльності;
5. оперативність, дієвість, обґрунтованість, точність аналізу і його висновків.

9. Що з перерахованого відноситься до видів методики економічного аналізу:

1. групова методика;
2. загальна;
3. окрема;
4. якісна.

10. До формалізованих методів економічного аналізу відносяться:

1. економетричні методи;
2. методи аналізу господарської діяльності;
3. метод експертних оцінок;
4. метод порівняння.

11. Які є види аналітичних показників за рівнем використання:

1. звітні;
2. загальні;
3. факторні;
4. специфічні.

12. Види аналітичних показників за змістом бувають:

1. оперативні;
2. загальні;
3. кількісні;
4. якісні.

13. Які з нижче перерахованих відносяться до неформалізованих методів економічного аналізу:

1. будівництва системи показників;
2. методи дослідження операцій і теорії прийняття рішень;
3. методи економічної статистики;
4. психологічний метод.

14. Яку кількість підсистем включає в себе система показників комплексного аналітичного дослідження:

1. 5;
2. 3;
3. 8;
4. 7.

15. До показників, які забезпечують взаємозв'язок підсистем належать:

1. узагальнюючі;
2. вихідні;
3. аналітичні;
4. вхідні.

16. Види аналітичних показників залежно від цілі дослідження:

1. результативні;
2. окремі;
3. натуральні;
4. факторні.

17. Які показники входять до другої підсистеми:

1. показники фінансового стану підприємства;
2. показники використання засобів виробництва;
3. показники собівартості продукції;
4. показники використання предметів праці.

18. Як поділяються показники виходячи з послідовності аналізу:

1. планові;
2. загальні;
3. первинні;
4. нормативні.

19. Основні показники, які входять до показників використання засобів виробництва:

1. фондвіддача;
2. амортизація;
3. рентабельність;
4. фондоємність.

20. Види аналітичних показників за ступенем синтезу:

1. кількісні, якісні;
2. загальні, специфічні;
3. узагальнюючі, допоміжні, окремі.

21. Порівняння – це:

1. науковий метод пізнання, в процесі якого зіставляються загальні і специфічні риси економічних явищ;
2. науковий метод пізнання, в процесі якого невідомі явища зіставляються з відомими;
3. науковий метод пізнання, в процесі якого зіставляються планові та фактичні показники.

22. Що з нижче перерахованого не являється видом порівняльного аналізу:

1. вертикальний;

2. трендовий;
 3. економічний;
 4. комплексний.
23. Балансові зіставлення – це:
1. відображення співвідношення двох груп взаємопов'язаних показників;
 2. єдність кількісних, якісних і вартісних показників;
 3. порівняння вихідних умов економічної діяльності.
24. Які напрямки використовуються в аналізі:
1. аналіз “вузького місця”;
 2. аналіз використання трудових ресурсів;
 3. аналіз результатів діяльності підприємства;
 4. аналіз забезпеченості фінансовими ресурсами.
25. «Вузьке місце» – це:
1. діляниця виробництва, пропускна спроможність якої вище ніж на інших ділянках;
 2. діляниця виробництва, пропускна спроможність якої нижче ніж на інших ділянках;
 3. діляниця виробництва, де зіставляються один або декілька показників.
26. Які існують види групувань за типом:
1. аналітичні;
 2. динамічні;
 3. структурні;
 4. типологічні.
27. За складністю побудови групування бувають:
1. якісні;
 2. прості;
 3. типологічні;
 4. комбіновані.
28. Види діаграм за змістом:
1. графіки зв'язків;
 2. квадратні;
 3. структурні;
 4. фігурні.
- 29 Види діаграм за формою:
1. кругові;
 2. порівняння;
 3. смугові;
 4. лінійні.
30. Вимоги, які висуваються до графіків:
1. контрастність;
 2. яскравість;
 3. простота;
 4. наочність.

Завдання для самостійного вирішення:

Завдання 1. Проведення комплексного порівняльного аналізу

Комплексна (рейтингова) оцінка є порівняльною характеристикою економічних об'єктів (підприємств, підрозділів, проектів, продукції, тощо), отриманою в результаті вивчення та співставлення сукупності показників, які визначають більшість економічних процесів та явищ і містять узагальнені дані про результати діяльності. Із збільшенням кількості аналітичних показників, збільшується об'єктивність і точність висновків але ускладнюється процес аналізу. За змістом комплексна (рейтингова) оцінка заснована на обчисленні та порівнянні значень узагальнюючого (інтегрального) показника.

Задачі комплексної (рейтингової) оцінки:

- обґрунтування системи аналітичних показників, за якими здійснюється оцінка економічного об'єкта;
- збір необхідної інформації і формування матриці вихідних даних;
- розробка інтегрального показника, що враховує найбільш суттєві сторони економічної діяльності;
- розробка алгоритму розрахункових процедур, який на підставі обґрунтованої системи аналітичних показників забезпечує однозначну оцінку економічної діяльності.

Вихідні дані (значення аналітичних показників по економічних об'єктах, a_{ij}) представляються у вигляді абсолютних або відносних величин (як одного виду, так і одночасно декількох видів). Матриця вихідних даних має вигляд таблиці (табл. 1.1). Вагомі коефіцієнти вводяться у випадку наявності суттєвих розбіжностей у значимості певних показників встановленої сукупності.

Інтегральний показник (від лат. integer – цілий) є узагальнюючою, зведеною, синтетичною величиною, що комплексно характеризує явище або процес. Найвищу оцінку отримує економічний об'єкт з оптимальним (найбільшим або найменшим) значенням інтегрального показника.

Таблиця 1.1. Матриця вихідних даних

Економічний об'єкт, j	Показник, i				
	1	2	3	...	n
1	a_{11}	a_{21}	a_{31}	...	a_{i1}
2	a_{12}	a_{22}	a_{32}	...	a_{i2}
3	a_{13}	a_{23}	a_{33}	...	a_{i3}
...
M	a_{1j}	a_{2j}	a_{3j}	...	a_{nm}
Вагомий коефіцієнт (k_i)	k_1	k_2	k_3	...	k_n

Методологія розрахунку інтегрального показника найчастіше заснована на оцінці сумі місць або визначенні середньої геометричної величини. Але ці підходи мають суттєвий недолік, тому що не враховують вагомість певного показника сукупності та ступень коливань окремих значень по економічних

об'єктах. Найбільш перспективним є метод евклідових відстаней, що використовує не тільки абсолютні розміри показників але й встановлює ступень їхнього наближення до еталонних значень.

Основними інструментами комплексної (рейтингової) оцінки є *метод суми місць* та *метод відстані до еталону*.

Метод суми місць.

За *методом суми місць* здійснюється попереднє ранжирування економічних об'єктів по кожному з аналітичних показників (табл. 1.2). При цьому враховується спрямованість дії показника. Найменший ранг (δ_{ij}) присвоюється економічному об'єкту з найліпшим значенням показника, найбільший – з найгіршим значенням. У випадку однакових значень показників по декількох економічних об'єктах ранг кожного визначається як середня арифметична проста від рангів, що залишилися не закріпленими за іншими економічними об'єктами.

Таблиця 1.2. Матриця рейтингових оцінок

Економічний об'єкт, j	Показник, i				
	1	2	3	...	n
1	δ_{11}	δ_{21}	δ_{31}	...	δ_{i1}
2	δ_{12}	δ_{22}	δ_{32}	...	δ_{i2}
3	δ_{13}	δ_{23}	δ_{33}	...	δ_{i3}
...
t	δ_{1j}	δ_{2j}	δ_{3j}	...	δ_{nm}

Визначення комплексної рейтингової оцінки по кожному економічному об'єкту (D_j) здійснюється двома способами.

Спосіб 1. Якщо вагомий коефіцієнт не враховується, то комплексний ранговий показник дорівнює:

$$D_j = \sqrt{\sum_{i=1}^n \delta_{ij}^2}.$$

Спосіб 2. Якщо вагомий коефіцієнт враховується:

$$D_j = \sqrt{\sum_{i=1}^n k_i \cdot \delta_{ij}^2}.$$

Метод відстані до еталону.

Метод відстані до еталону передбачає визначення оптимального елементу по кожній групі показників, прийняття його за одиницю порівняння, розрахунок стандартизованих коефіцієнтів і формування відповідної матриці (табл. 1.3).

Таблиця 1.3. Матриця стандартизованих коефіцієнтів

Економічний об'єкт, j	Показник, i				
	1	2	3	...	n
1	x_{11}	x_{21}	x_{31}	...	x_{i1}
2	x_{12}	x_{22}	x_{32}	...	x_{i2}

3	x_{13}	x_{23}	x_{33}	...	x_{i3}
...
m	x_{1j}	x_{2j}	x_{3j}	...	x_{mj}

Стандартизовані коефіцієнти (x_{ij}) розраховуються шляхом співвідношення значень показників по економічних об'єктах (a_{ij}) з еталонними значеннями показників (a_{ie}):

$$x_{ij} = \frac{a_{ij}}{a_{ie}}$$

Залежно від врахування вагомого коефіцієнту використовується два способи визначення комплексної рейтингової оцінки по кожному економічному об'єкту (D_j).

Спосіб 1. Якщо вагомий коефіцієнт не враховується, то комплексний ранговий показник розраховується як:

$$D_j = \sqrt{\sum_{i=1}^n (1 - x_{ij})^2}$$

Спосіб 2. Якщо вагомий коефіцієнт враховується:

$$D_j = \sqrt{\sum_{i=1}^n k_i \cdot (1 - x_{ij})^2}$$

На підставі значень комплексних рейтингових показників виконується ранжирування і визначається місце кожного економічного об'єкта (табл. 1.4). Перше місце (найвищий ранг) присвоюється економічному об'єкту, що має найменшу рейтингову оцінку, друге – об'єкту з наступним результатом тощо.

Таблиця 1.4. Результати порівняльної рейтингової оцінки економічних об'єктів

Економічний об'єкт, j	Комплексний рейтинговий показник, D_j	Місце
1		
2		
3		
...		
m		

Приклади вирішення задач комплексного порівняльного аналізу

Завдання. За даними табл. 2.1 за допомогою методів комплексної порівняльної оцінки визначити найбільш ефективне підприємство.

Таблиця 2.1. Темпи росту основних показників діяльності підприємств

Підприємство	Темп росту, % до минулого року			
	прибутку	витрат на виробництво	продуктивності праці	фондовіддачі

А	101	100	105	102
Б	105	97	103	103
В	98	105	100	104
Г	100	110	98	105
Д	102	103	100	99

Розв'язок.

1. Метод суми місць.

1.1. Ранжування підприємств.

По кожному показнику підприємствам присвоюються місця (ранги). Найкраще значення показника позначається 1 місцем (рангом). Найгірше, виходячи з кількості підприємств, – 5 місцем (рангом). Ранжування здійснюється в таблиці (табл. 2.2).

Виходячи з вихідних даних підприємства В і Д мають однакові темпи росту продуктивності праці. В такому випадку ранг відповідних підприємств визначається наступним чином. Як свідчать результати розподілу місць за показником продуктивності праці вже присвоєно підприємству А 1 ранг (найліпше значення показника), підприємству Б 2 ранг (наступне значення) і підприємству Г 5 ранг (найгірше значення), то два підприємства (В і Д) з однаковими значеннями показника повинні поділити 3 і 4 місця, тобто ранг кожного дорівнює $3,5 \left(\frac{3+4}{2} \right)$.

1.2. Розрахунок комплексних рангових показників.

За методом суми місць для даної сукупності комплексний ранговий показник кожного (J -го) підприємства визначається за формулою:

$$D_j = \sqrt{\sum_{i=1}^4 \delta_{ij}^2} = \sqrt{\delta_{1j}^2 + \delta_{2j}^2 + \delta_{3j}^2 + \delta_{4j}^2}.$$

де δ_{ij} – ранг (місце) J -го підприємства по i -му показнику.

Отже по підприємствах дорівнює:

$$D_A = \sqrt{3^2 + 2^2 + 1^2 + 4^2} = 5,48,$$

$$D_B = \sqrt{1^2 + 1^2 + 2^2 + 3^2} = 3,87,$$

$$D_C = \sqrt{5^2 + 4^2 + 3,5^2 + 2^2} = 7,57,$$

$$D_D = \sqrt{4^2 + 5^2 + 5^2 + 1^2} = 8,19,$$

$$D_{\bar{A}} = \sqrt{2^2 + 3^2 + 3,5^2 + 5^2} = 7,09.$$

На підставі значень комплексних рангових показників 1 місце отримало підприємство Б, 2 місце – підприємство А, 3 місце – підприємство Д, 4 місце – підприємство В і 5 місце – підприємство Г.

2. Метод відстані до еталону

З метою комплексної порівняльної оцінки методом відстані до еталону будується таблиця (табл. 2.3) аналогічна табл. 2.1 але з додатковим рядком для відображення результатів діяльності еталонного підприємства.

2.1. Визначення значень показників еталонного підприємства.

Показники еталонного підприємства отримують найкращі значення з сукупності показників по групі підприємств, а саме найвищий темп росту

прибутку (105 %), найнижчий темп росту витрат на виробництво (97 %), найбільші темпи росту продуктивності праці (105 %) і фондівіддачі (105 %).

2.2. Розрахунок стандартизованих коефіцієнтів.

Стандартизовані коефіцієнти (x_{ij}) розраховуються шляхом співвідношення значень показників підприємств (a_{ij}) із значеннями показників еталонного підприємства (\hat{a}_{ie}):

$$x_{ij} = \frac{a_{ij}}{a_{i\hat{a}}}$$

Підприємство А:

$$x_{1A} = \frac{101}{105} = 0,96, \quad x_{2A} = \frac{100}{97} = 1,03, \quad x_{3A} = \frac{105}{105} = 1,00, \quad x_{4A} = \frac{102}{105} = 0,97.$$

Підприємство Б:

$$x_{1B} = \frac{105}{105} = 1,00, \quad x_{2B} = \frac{97}{97} = 1,00, \quad x_{3B} = \frac{103}{105} = 0,98, \quad x_{4B} = \frac{103}{105} = 0,98.$$

Підприємство В:

$$x_{1V} = \frac{98}{105} = 0,93, \quad x_{2V} = \frac{105}{97} = 1,08, \quad x_{3V} = \frac{100}{105} = 0,95, \quad x_{4V} = \frac{104}{105} = 0,99.$$

Підприємство Г:

$$x_{1G} = \frac{100}{105} = 0,95, \quad x_{2G} = \frac{110}{97} = 1,13, \quad x_{3G} = \frac{98}{105} = 0,93, \quad x_{4G} = \frac{105}{105} = 1,00.$$

Підприємство Д:

$$x_{1D} = \frac{102}{105} = 0,97, \quad x_{2D} = \frac{103}{97} = 1,06, \quad x_{3D} = \frac{100}{105} = 0,95, \quad x_{4D} = \frac{99}{105} = 0,94.$$

2.3. Розрахунок комплексних рангових показників.

За методом відстані до еталону для даної сукупності значень комплексний ранговий показник кожного (J -го) підприємства визначається за формулою:

$$D_j = \sqrt{\sum_{i=1}^4 (1-x_{ij})^2} = \sqrt{(1-x_{1j})^2 + (1-x_{2j})^2 + (1-x_{3j})^2 + (1-x_{4j})^2}.$$

де x_{ij} – стандартизований коефіцієнт J -го підприємства по i -му показнику.

Отже, по підприємствах дорівнює:

$$D_A = \sqrt{(1-0,96)^2 + (1-1,03)^2 + (1-1,00)^2 + (1-0,97)^2} = 0,058,$$

$$D_B = \sqrt{(1-1,00)^2 + (1-1,00)^2 + (1-0,98)^2 + (1-0,98)^2} = 0,028,$$

$$D_V = \sqrt{(1-0,93)^2 + (1-1,08)^2 + (1-0,95)^2 + (1-0,99)^2} = 0,118,$$

$$D_G = \sqrt{(1-0,95)^2 + (1-1,13)^2 + (1-0,93)^2 + (1-1,00)^2} = 0,156,$$

$$D_D = \sqrt{(1-0,97)^2 + (1-1,06)^2 + (1-0,95)^2 + (1-0,94)^2} = 1,103.$$

На підставі значень комплексних рангових показників 1 місце отримало підприємство Б, 2 місце – підприємство А, 3 місце – підприємство Д, 4 місце – підприємство В і 5 місце – підприємство Г.

Висновок. Підприємство Б має найменшу комплексну рейтингову оцінку, як за методом суми місць (3,87) так і за методом відстані до еталону (0,028), тому його слід вважати найбільш ефективним з представленої сукупності.

Таблиця 2.2. Комплексна порівняльна оцінка підприємств за методом суми

місце

Підприємство	Прибуток		Витрати на виробництво		Продуктивність праці		Фондовіддача		Комплексний ранговий показник, R_j	Місце
	% до минулого року	Ранг	% до минулого року	ранг	% до минулого року	ранг	% до минулого року	ранг		
А	101	3	100	2	105	1	102	4	5,48	2
Б	105	1	97	1	103	2	103	3	3,87	1
В	98	5	105	4	100	3,5	104	2	7,57	4
Г	100	4	110	5	98	5	105	1	8,19	5
Д	102	2	103	3	100	3,5	99	5	7,09	3

Таблиця 5.10. Комплексна порівняльна оцінка підприємств за методом відстані до еталону

Підприємство	Прибуток		Витрати на виробництво		Продуктивність праці		Фондовіддача		Комплексний ранговий показник, R_j	Місце
	% до минулого року	коефіцієнт, x_{1j}	% до минулого року	коефіцієнт, x_{1j}	% до минулого року	коефіцієнт, x_{1j}	% до минулого року	коефіцієнт, x_{1j}		
А	101	0,96	100	1,03	105	1,00	102	0,97	0,058	2
Б	105	1,00	97	1,00	103	0,98	103	0,98	0,028	1
В	98	0,93	105	1,08	100	0,95	104	0,99	0,118	4
Г	100	0,95	110	1,13	98	0,93	105	1,00	0,156	5
Д	102	0,97	103	1,06	100	0,95	99	0,94	1,103	3
Еталонне	105		97		105		105			

Тема 3. Елементарна обробка даних та способи їх представлення в економічному аналізі.

План

1. Організаційні форми та виконавці економічного аналізу.
2. Планування аналітичної роботи.
3. Інформаційне забезпечення економічного аналізу.
4. Підготовка та аналітична обробка вихідних даних.
5. Документальне оформлення результатів аналізу

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. В якому законі в Україні визначені загальні правові основи одержання, використання, поширення та зберігання інформації:
 1. у статуті підприємства;
 2. Конституції України;
 3. Законі України «Про зайнятість»;
 4. бізнес-плані підприємства;
 5. немає правильної відповіді.

2. Одним із принципів інформаційних відносин є:
 1. забезпечення надходження даних;
 2. законність одержання, використання, поширення та збереження інформації;
 3. застосування статистичних методів систематизації та обробки інформації;
 4. забезпечення порівнянності даних у часі та просторі;
 5. інформаційна експертиза.
3. Інформаційна діяльність як складова інформаційних відносин може здійснюватися за такими напрямками:
 1. виробничий;
 2. духовний;
 3. експертний;
 4. науково-технічний;
 5. міжнародний.
4. Інформаційне моделювання полягає:
 1. у розробці конструктивних, параметричних, методологічних моделей можливого вирішення проблем;
 2. оцінці науково-технічної ситуації;
 3. прогнозуванні соціально-економічних явищ і процесів;
 4. побудові рівняння регресії;
 5. виявленні резервів підвищення ефективності виробництва.
5. Перевірка достовірності інформації за допомогою порівняння отриманих результатів з інформаційними даними це:
 1. аудит;
 2. контроль і ревізія;
 3. інформаційна експертиза;
 4. функція бухгалтерського обліку;
 5. немає правильної відповіді.
6. Інформаційне забезпечення економічного аналізу – це:
 1. розробка інструментарію для проведення монографічного обстеження підприємства;
 2. складання стратегічного плану розвитку підприємства;
 3. визначення інформаційних джерел;
 4. формування бази даних, засобів інформації;
 5. визначення методів аналізу, необхідних для дослідження господарської діяльності та прийняття управлінських рішень.
7. Дані в економічному аналізі можуть бути представлені у таких формах:
 1. паперові, числові, накреслені, описові, рисовані;
 2. накреслені, описові, рисовані, схематичні, електронні;
 3. логічні, накреслені, описові, середні, рисовані;
 4. абстрактні, прогнозні, числові, накреслені, описові;
 5. числові, накреслені, описові, рисовані, схематичні;
8. Первісно під інформацією розуміли _____, які передаються людьми усним, письмовим або іншим способом за допомогою технічних засобів та умовних сигналів:

1. засоби праці;
 2. відомості;
 3. інформаційні джерела;
 4. документи;
 5. знання.
9. Процес переробки даних в корисну інформацію включає такі три стадії відбору:
1. фізичну, семантичну, прагматичну;
 2. фізичну, аналітичну, прагматичну;
 3. дослідницьку, семантичну, прагматичну;
 4. творчу, семантичну, прагматичну;
 5. немає правильної відповіді.
10. Прагматична – це стадія, на якій оцінюється:
1. достовірність даних;
 2. повнота та узгодженість інформації;
 3. потреба в аналітиках;
 4. потреба в науково обґрунтованих методиках аналізу;
 5. корисність даних і потреба в них.
11. На рівні підприємства економічна інформація є сукупністю відомостей, даних про:
1. податкову систему країни;
 2. законодавчу базу бухгалтерського обліку і звітності;
 3. результати роботи відділків, бригад, служби постачання і збуту підприємства;
 4. результати роботи бухгалтерії та планового відділу підприємства;
 5. рівень виконання філією підприємства планового завдання з реалізації продукції.
12. Які з перелічених нижче функцій не належать до інформаційної діяльності:
1. оприлюднення інформації на загальних зборах колективу;
 2. висвітлення інформації в засобах масової інформації;
 3. розробка програми аналізу статистичних даних;
 4. одержання необхідних даних в державних статистичних органах;
 5. немає правильної відповіді.
13. Законом України «Про інформацію» до якості інформації висуваються такі вимоги:
1. корисність, доречність, достовірність;
 2. простота, державний підхід, економічність;
 3. надійність, зрозумілість;
 4. порівнянність і стабільність;
 5. ефективність, відповідність міжнародним стандартам, багатоплановість.
14. При прийнятті підприємством рішення про розширення обсягів виробництва і реалізації шкільної форми яка інформація суттєва:
1. попит на цю продукцію на ринку;
 2. кількість студентів у місті, районі;
 3. відповідність форми моді;

4. кількість дітей дошкільного віку в місті, районі;
5. купівельна спроможність населення.
15. За ступенем обробки інформація для економічного аналізу поділяється на:
 1. просту, складну, середню;
 2. факторну, планову, виробничу;
 3. детальну й узагальнену;
 4. первинну, проміжну, результативну;
 5. немає правильної відповіді.
16. Автоматизовані інформаційні системи – це системи для:
 1. обробки, передачі інформації;
 2. пошуку, збирання інформації;
 3. зберігання, накопичення інформації;
 4. всі відповіді правильні;
 5. немає правильної відповіді.
17. При якому методі аналізу факторів розподіл сукупного впливу між ними проводиться пропорційно частці кожного фактора в загальній сумі приросту факторів:
 - 1) способі пропорційного ділення;
 - 2) спосіб часткової (дольової) участі;
 - 3) інтегральний метод;
 - 4) індексний метод.
18. До якого типу детермінованих факторних систем можна віднести залежність між факторами в моделі розрахунку рентабельності виробництва?
 - 1) кратна;
 - 2) адитивна;
 - 3) змішана;
 - 4) мультиплікативна.
19. При якому типі залежності між факторами у детермінованій моделі факторний аналіз можна провести за будь-яким способом елімінування:
 - 1) адитивна;
 - 2) мультиплікативна;
 - 3) кратна;
 - 4) змішана.
20. Який з наведених показників неможливо деталізувати за структурними підрозділами підприємства:
 - 1) фонд заробітної плати;
 - 2) втрати від браку продукції;
 - 3) собівартість товарної продукції підприємства;
 - 4) витрати на експлуатацію та утримання устаткування.
21. Структурні групування первинної інформації використовуються для:
 - 1) встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ознаками явищ, які вивчаються;
 - 2) вивчення внутрішньої побудови вивчаємої сукупності;
 - 3) встановлення факторів, які впливають на формування економічного явища або процесу;

4) розподілу усієї сукупності первинних даних суцільного або вибіркового спостереження на однорідні групи та класи.

22. Які аналітичні завдання вирішуються при застосуванні у процесі порівняння фактичних показників діяльності підприємства з їх плановими значеннями:

- 1) контроль за витратами та формуванням собівартості продукції;
- 2) оцінка виконання плану на підприємстві;
- 3) ранжирування підприємств за результатами їх діяльності;
- 4) встановлення тенденцій розвитку економічних явищ та процесів на підприємстві.

23. Який з методів елімінування дозволяє розподілити результат сукупного впливу факторів на результативний показник діяльності підприємства:

- 1) індексний;
- 2) інтегральний;
- 3) відносних різниць;
- 4) абсолютних різниць.

24. Для досягнення однозначності тлумачення результатів факторного аналізу при застосуванні методу ланцюгових підстановок фактори в факторній моделі розташовуються у наступній послідовності:

- 1) спочатку кількісні, а потім якісні;
- 2) спочатку якісні, а потім кількісні;
- 3) в залежності від їх підпорядкованості;
- 4) не має значення послідовність підстановки факторів.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. За даними, які наведено в табл. 1, та використовуючи метод ланцюгових підстановок, визначте, як впливають на випуск продукції два фактори: середня за списком чисельність робітників та продуктивність праці.

Показники	План	Факт	Відхилення
1. Випуск продукції, тис. грн	325	363	?
2. Середньоспискова чисельність робітників, осіб	1200	1120	?
3. Продуктивність праці одного робітника, грн	?	?	?

Завдання 2. Використовуючи дані попереднього завдання та застосовуючи правила методу абсолютних різниць, визначте зміну узагальнюючого показника — випуску продукції за рахунок зміни кількісного та якісного факторів. Зробіть відповідні висновки.

Завдання 3. За даними, наведеними в таблиці, проаналізувати вплив факторів на результативний показник логарифмічним способом. Порівняти одержані результати з рішенням способом ланцюгових підстановок.

Показники	За планом	Фактично	Абсол. відхилення	% викон. плану	Відхи- лення, %
Чисельність робітників, чол.	35	33	-2	94,3	5,7
Продуктивність праці, тис. грн.	1200	1400	200	116,7	16,7
Випуск продукції(за рік)	42000	46200	4200	110	10

Завдання 4. Зробити розрахунки впливу факторів за допомогою способів абсолютних і відносних різниць на основі даних завдання 3.

Завдання 5. Визначити індексним методом вплив факторів на обсяг реалізації продукції.

Види продукції	Кількість, т		Ціна, грн. /кг		Обсяг реалізації, тис.грн.	
	За планом (g_0)	Фактично (g_1)	За планом (p_0)	Фактично (p_1)	За планом ($g_0 p_0$)	Фактично ($g_1 p_1$)
А	3	4	5	5,5	15	22
В	8	6	4	5	32	30
С	6	7	2	1,5	12	10,5
Д	4	6	1	1	4	6
Разом	x	x	x	x	63	68,5

Змістовий модуль II. Аналіз показників діяльності підприємства

Тема 4. Аналіз виробництва продукції, робіт і послуг.

План

1. Завдання та джерела аналізу виробництва та реалізації продукції.
2. Аналіз виконання плану виробництва та реалізації продукції.
3. Аналіз виконання плану по номенклатурі, асортименту та структурі виробленої продукції.
4. Аналіз якості продукції.
5. Резерви збільшення випуску та реалізації товарної продукції.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Основні завдання аналізу виробництва і реалізації продукції:
 1. визначення впливу факторів на зміну величини виробництва та реалізації продукції;
 2. виявлення внутрішньогосподарських резервів збільшення випуску і реалізації продукції;
 3. оцінка діяльності підприємства, його виробничих підрозділів, окремих

явищ і показників;

4. контроль за роботою підприємств усіх форм власності.
2. Номенклатура випуску продукції характеризує:
 1. співвідношення окремих виробів у загальному обсязі виробництва;
 2. перелік видів продукції, що виробляється;
 3. технологічні властивості продукції;
 4. кількість і різноманітність продукції, що виробляється.
3. Що є об'єктами аналізу виробництва та реалізації продукції, робіт і послуг?
 1. економічні явища, процеси, проблеми;
 2. обсяг виробництва і реалізації продукції в цілому і за асортиментом;
 3. якість і конкурентоспроможність продукції;
 4. ритмічність виробництва і реалізації продукції.
4. Вартість усієї виробленої продукції за мінусом незавершеного виробництва – це:
 1. обсяг виробництва;
 2. товарна продукція;
 3. ритмічність виробництва;
 4. валова продукція.
5. Асортимент – це:
 1. співвідношення окремих виробів у загальному обсязі виробництва;
 2. перелік видів продукції, що виробляється;
 3. технологічні властивості продукції;
 4. кількість і різноманітність продукції, що виробляється.
6. Який з нижче наведених способів є способом розрахунку показників виконання плану асортименту?
 1. спосіб порівняння середньозважених цін;
 2. спосіб «найменшого числа»;
 3. спосіб першосортних одиниць;
 4. спосіб порівняння відсотків виконання плану у вартісному і натуральному вираженні.
7. Структура випуску продукції – це:
 1. співвідношення окремих виробів у загальному обсязі виробництва;
 2. перелік видів продукції, що виробляється;
 3. технологічні властивості продукції;
 4. кількість і різноманітність продукції, що виробляється.
8. Що характеризує якість продукції?
 1. параметричні властивості виробу;
 2. експлуатаційні властивості виробу;
 3. дизайнерські властивості виробу;
 4. обсяг виробництва і реалізації продукції в цілому і за асортиментом.
9. Які властивості мають індивідуальні показники якості продукції:
 1. корисність, надійність, технологічність та естетичність виробів;
 2. структуру, номенклатуру, асортимент продукції;
 3. параметричні властивості виробу;
 2. експлуатаційні властивості виробу.
10. Що входить до групи непрямих показників?

1. штрафи за неякісну продукцію;
 2. обсяг і частка забракованої продукції;
 3. втрати від браку;
 4. обсяг виробництва і реалізації продукції в цілому і за асортиментом.
11. Валова продукція – це:
1. співвідношення окремих виробів у загальному обсязі виробництва;
 2. перелік видів продукції, що виробляється;
 3. технологічні властивості продукції;
 4. вартість усієї виробленої продукції і виконаних робіт включно з незавершеним виробництвом.
12. Який з нижче наведених способів є способом виконання плану за сортністю?
1. спосіб порівняння середньозважених цін;
 2. спосіб «найменшого числа»;
 3. спосіб першосортних одиниць;
 4. спосіб порівняння відсотків виконання плану у вартісному і натуральному вираженні.
13. Що є браком продукції?
1. частина виробів, що псується через порушення технології, низьку кваліфікацію робітників;
 2. вартість усієї виробленої продукції і виконаних робіт включно з незавершеним виробництвом;
 3. недоброякісна продукція;
 4. структура, номенклатура, асортимент продукції.
14. Які з нижче наведених умов запобігають браку?
1. стабільний ритм роботи і постачання;
 2. підвищення кваліфікації персоналу;
 3. впровадження у виробництво сучасних технологій і устаткування;+
 4. технологічні властивості продукції.
15. Ритмічність виробництва – це:
1. чітка, стійка і сбалансована діяльність підприємства;
 2. випуск продукції однаковими частинами за однакові проміжки робочого часу;
 3. показник якості роботи і налагодженості технологічних процесів і організації виробництва;
 4. стабільний ритм роботи і постачання.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Визначити ступінь виконання плану випуску продукції в асортименті за даними, наведеними в таблиці:

Таблиця 1

Найменування виробу	Од. виміру	Оптова ціна, тис. грн.	Випуск, шт.	
			план	звіт
А	шт.	25	37	40
Б	шт.	18	35	32

В	тис. грн.	-	12	14
---	-----------	---	----	----

Завдання 2. Проаналізувати ритмічність випуску продукції (тис. грн), коли відомі планові й фактичні дані

Таблиця 2

Декада місяця	План	Факт
I	250	240
II	350	360
III	400	600
Разом	1000	1200

Завдання 3. Проаналізуйте виконання плану за асортиментом за табл. 4. Зробіть висновки

Таблиця 3

Вид продукції	Випуск продукції			Зараховується в виконання плану
	За планом	Фактично	Виконання плану	
А	80	100		
Б	200	150		
С	150	120		
Д	300	280		

Тема 5. Аналіз використання трудових ресурсів і витрат на оплату праці.

План

1. Форми звітності як джерело інформації для аналізу трудових ресурсів підприємства.
2. Абсолютна та відносна забезпеченість підприємства трудовими ресурсами.
3. Показники руху та ефективності використання робочої сили.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Знайдіть вірне визначення «трудова ресурси»:
 1. показник ефективності промислового підприємства;
 2. населення від 16 до 60 років;
 3. частина населення, що має необхідні фізичні дані, знання та навички праці у відповідній галузі.
2. Які з показників характеризують забезпеченість підприємства кадрами:
 1. продуктивність праці, фотографія робочого часу;
 2. обсяг випуску продукції;
 3. кваліфікаційний рівень робітників, стаж роботи, професійний склад.
3. Перерахувати причини звільнення за власним бажанням:
 5. економічні явища, процеси, проблеми;

6. недостатня кількість вихідних днів;
 7. тяжкі умови праці, низький заробіток, незадовільний психологічний клімат.
4. Які показники пов'язані з питанням закріплення кадрів на підприємстві:
- a. обсяг виробництва;
 - b. товарна продукція;
 - c. прийняття та звільнення працівників, коефіцієнти обороту та плинності кадрів.
5. За якими показниками здійснюється аналіз використання робочого часу:
1. коефіцієнти обороту та плинності кадрів;
 2. перелік видів продукції, що виробляється;
 3. прийняття та звільнення працівників;
 4. середня кількість днів, відпрацьовані за звітний період та середня тривалість робочого дня.
6. Від яких факторів залежить тривалість робочого дня робітника:
1. перелік видів продукції, що виробляється;;
 2. кількість вихідних і святкових;
 3. чергова відпустка;
 4. величина нормативного робочого тижня, час понадурочної роботи та простою упродовж дня.
7. Які фактори визначають середню кількість днів, відпрацьованих робітником за звітний період:
1. час понадурочної роботи;
 2. перелік видів продукції, що виробляється;
 3. нормативний робочий тиждень;
 4. кількість вихідних і святкових, чергова відпустка, неявка на роботу з дозволу адміністрації.
8. За яких обставин виникають непродуктивні втрати робочого часу:
1. прийняття та звільнення працівників;
 2. штрафи за неякісну продукцію;
 3. прогули і простої, неявка на роботу з дозволу адміністрації.
9. Якими недоліками в організації виробництва спричиняються необліковані втрати робочого часу:
1. корисність, надійність та естетичність виробів;
 2. параметричні властивості виробу;
 3. простий устаткування, відсутність сировини і матеріалів та недоліки в управлінні.
10. За допомогою яких способів визначають продуктивність праці:
1. штрафи за неякісну продукцію;
 2. обсяг і частка забракованої продукції;
 3. втрати від браку;
 4. кількість продукції, випущена за одиницю робочого часу та кількість часу, витраченого на виготовлення одного виробу.+

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. Дайте оцінку забезпеченості підприємства трудовими ресурсами. Проаналізуйте відхилення від запланованого підприємством рівня чисельності промислово-виробничого персоналу в цілому та робітників зокрема. Дайте оцінку динаміки чисельності персоналу за два роки.

Таблиця 1

Показник	Минулий рік	Звітний рік
1. Середня за списком чисельність усього персоналу:	1836	1853
• промислово-виробничого персоналу;	1531	1500
• робітників	1336	1331

Завдання 2. Проаналізуйте показники руху промислово-виробничих робітників: обороти з прийому та вибуття, а також рівень плинності порівняно з попереднім роком. Зробіть відповідні висновки.

Таблиця 2

Показники	За попередній рік	За звітний рік	Відхилення (+,-)
1. Середня за списком чисельність промислово-виробничих робітників, осіб	1667	1031	?
2. Прийнято робітників, осіб	73	76	?
3. Вибуло робітників, у т. ч.:			?
за власним бажанням;	100	117	?
за порушення трудової дисципліни	65	112	9
4. Коефіцієнт обороту з прийому	?	?	?
5. Коефіцієнт обороту з вибуття	?	?	?
6. Коефіцієнт плинності	?	?	

Завдання 3. Проаналізуйте вплив середньорічного виробітку одного працівника та середньої за списком чисельності персоналу на зміну обсягу товарного випуску. Зробіть відповідні висновки щодо резервів підвищення випуску продукції.

Таблиця 4

Дані для аналізу випуску продукції за трудовими факторами

Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)
1. Товарна продукція, тис. грн	115676	89716	?
2. Середня за списком чисельність персоналу, тис. грн	1211	983	?
3. Середньорічний виробіток одного працівника	?	?	?

Завдання 4. Зробіть факторний аналіз обсягу товарної продукції за такими чинниками: чисельність робітників, середнє число днів роботи одного робітника, середня тривалість робочого дня та середньогодинний виробіток. Вихідні дані для розрахунку факторів наведено в табл. 7.3 Зробіть висновки з проведеного аналізу.

Таблиця 4

Вихідні дані для розрахунку факторів

Показник	За планом	Фактично	Відхилення від плану	% виконання плану
1. Товарна продукція за місяць, тис. грн	600	537	?	?
2. Середньооблікова чисельність робітників, осіб	370	321	?	?
3. Загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками людино-годин	48000	40989	?	?
4. Загальна кількість відпрацьованих усіма робітниками людино-днів	6000	5255	?	?
5. Середнє число днів роботи одного робітника	?	?	?	?
6. Середня тривалість робочого дня, годин	?	?	?	?
7. Виробіток одного робітника: середньомісячний, грн	?	?	?	?
середньодобовий, грн	?	?	?	?
середньогодинний, грн	?	?	?	?

Тема 6. Аналіз довгострокових активів підприємства.**План**

1. Завдання аналізу ОВЗ та джерела інформації.
2. Аналіз наявності та структури ОВЗ.
3. Аналіз стану та руху ОВЗ.
4. Аналіз озброєності праці основними засобами.
5. Аналіз використання ОВЗ.

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. Вивчіть динаміку фондівіддачі основних фондів підприємства. Визначіть вплив зміни середньорічної вартості основних фондів і фондівіддачі на обсяг товарної продукції. Необхідні дані для аналізу подано в наведеній нижче аналітичній табл. 1.

Таблиця 1. Вихідні дані для аналізу фондівіддачі та обсягу випуску продукції

Показники	Попередній рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)
1. Товарна продукція, тис. грн	77123	81237	?
2. Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн	4531	47516	?
Фондовіддача	?	?	?

Завдання 2. Використовуючи вихідні дані табл.2, що наведена нижче, розрахуйте та проаналізуйте в динаміці зазначені в таблиці показники. Зробіть висновки про інтенсивне та екстенсивне використання основних фондів підприємства.

Таблиця 2. Дані для аналізу використання основних засобів

Показники	За планом	Фактично	Відхилення
1. Обсяг товарної продукції, тис. грн	1420	1423	?
2. Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн	666	669	?
3. Виробничі площі, м ²	14200	14230	?
4. Кількість верстатів, одиниць	77	83	?
5. Кількість годин, відпрацьованих усіма верстатами за рік	177000	133 100	?
6. З них у першу зміну	120 000	97300	?
Розрахункові показники			
7. Фондовіддача	?	?	?
8. Кількість годин, відпрацьованих одним верстатом за рік	?	?	?
9. Випуск продукції на одиницю площі, грн/м ²	?	?	?
10. Середньорічний виробіток одного верстата, грн	?	?	?
11. Середній виробіток за 1 верстато-годину, грн	?	?	?
12. Коефіцієнт змінності	?	?	?

Завдання 3. Використовуючи дані табл. 2, оцініть вплив зміни величини основних виробничих фондів і фондовіддачі на обсяг товарного випуску. Зробіть висновки.

Тема 7. Аналіз матеріальних ресурсів та ефективності їх використання.

План

1. Завдання аналізу використання матеріальних ресурсів підприємства.
2. Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами.
3. Аналіз використання матеріальних ресурсів.
4. Аналіз прибутку на гривну матеріальних витрат

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Знайдіть вірне визначення «матеріальні ресурси»:
 4. показник ефективності промислового підприємства;
 5. співвідношення окремих виробів у загальному обсязі виробництва;
 6. частина населення, що має необхідні фізичні дані, знання та навички праці у відповідній галузі;
 7. сировина та матеріали, комплектуючі вироби і напівфабрикати.
2. Який підрозділ на підприємстві займається питаннями щодо забезпечення його матеріальними ресурсами:
 1. економічний відділ;
 2. бухгалтерія;

3. керівник підприємства;
4. відділ матеріально-технічного постачання.
3. Який показник обчислюється як відношення обсягу витраченої сировини і матеріалів до обсягу випущеної продукції:
 8. рентабельність;
 9. матеріаловіддача;
 10. оборотність;
 11. матеріаломісткість.
4. Який вид матеріальних ресурсів притаманний переважно сільськогосподарським підприємствам:
 - a. паливно-енергетичні ресурси;
 - b. трудові ресурси;
 - c. необоротні ресурси;
 - d. добрива.
5. Основні причини, що зумовлюють поступове зниження норм витрат матеріальних ресурсів:
 1. економічні явища, процеси, проблеми;
 2. недостатня кількість вихідних днів;
 3. незадовільний психологічний клімат;
 4. удосконалення технології виробництва, повторне використання відходів виробництва, зміна якості матеріалів.
6. Який вид матеріальних ресурсів притаманний переважно будівельним підприємствам:
 1. паливно-енергетичні ресурси;
 2. трудові ресурси;
 3. добрива;
 4. будівельні матеріали.
7. Який показник обчислюється як відношення обсягу випущеної продукції обсягу витраченої сировини і матеріалів:
 1. рентабельність;
 2. матеріаломісткість;
 3. оборотність;
 4. матеріаловіддача.
8. Що є метою аналізу використання матеріальних ресурсів:
 1. визначення впливу факторів і виявлення резервів;
 2. розрахунок середніх величин;
 3. забезпечення прийняття обґрунтованих та ефективних управлінських рішень;
 4. показати, як на підприємстві налагоджено контроль за виконанням договірних умов постачальниками.
9. Який вид матеріальних ресурсів притаманний переважно торговельним підприємствам:
 1. необоротні ресурси;
 2. трудові ресурси;
 3. будівельні матеріали;

4. товарні ресурси.
10. Які допоміжні показники використовують в процесі аналізу використання матеріальних ресурсів:
1. продуктивність праці, фотографія робочого часу;
 2. обсяг випуску продукції;
 3. кваліфікаційний рівень робітників;
 4. рівень відходів і браку продукції, норма витрат матеріалів, палива, енергії.

Завдання для самостійного вирішення

Завдання 1. Розрахуйте вплив зміни кількості витрачених матеріалів та вартості одиниці матеріалу на величину матеріальних затрат за даними аналітичної табл. 1. Зробіть висновки з проведеного аналізу.

Таблиця 1. Дані для аналізу матеріальних витрат

Показники	За нормами	Фактично	Відхилення (+;-)
1. Кількість витрачених матеріалів, кг	77	73	?
2. Вартість одиниці матеріалу, грн	10	12,7	?
3. Затрати на матеріали, грн	?	?	?

Завдання 2. Проаналізуйте структуру матеріальних затрат та дайте оцінку змінам, що сталися за звітний період у частині окремих видів матеріальних ресурсів. Зробіть висновки з проведеного аналізу.

Таблиця 2. Аналіз структури матеріальних затрат

Показник	На початок звітного періоду		На кінець звітного періоду		Відхилення (+;-)	
	тис. грн	частка, %	тис. грн	частка, %	тис. грн	%
Матеріальні затрати, у т.ч.	53750	?	53750	?	?	?
Електроенергія	6623	?	10267	?	?	?
Паливо	7732	?	14200	?	?	?
Сировина	14309	?	6754	?	?	?
Матеріали	5800	?	3265	?	?	?
Напівфабрикати	943	?	1900	?	?	?
Допоміжні матеріали	7843	?	4356	?	?	?
Інші	10500	?	13008	?	?	?

Тема 8. Аналіз витрат на виробництво, собівартості і реалізації продукції.

План

1. Завдання та джерела аналізу собівартості продукції.
2. Аналіз витрат на грн. товарної продукції.
3. Аналіз загальної суми витрат на виробництво товарної продукції.
4. Аналіз собівартості найважливіших видів виробів.

5. Аналіз виконання плану собівартості товарної продукції за статтями калькуляції.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Що таке собівартість продукції:
 1. рентабельність продукції;
 2. виробництво продукції;
 3. виражена в грошовій формі сукупність витрат з виробництва.
2. Які є причини відхилень витрат за окремими статтями:
 1. виробництво продукції;
 2. утримання та експлуатація машин та обладнання;
 3. амортизація устаткування, поточний і капітальний ремонт.
3. Що входить до змінних витрат:
 1. змінні витрати;
 2. адміністративні витрати;
 3. витрати на утримання та експлуатацію машин та обладнання.
4. Які з нижче наведених показників використовуються під час аналізу витрат на обслуговування виробництва:
 1. рентабельність продукції;
 2. матеріаловіддача, матеріаломісткість;
 3. виробнича собівартість продукції, собівартість реалізованої продукції, витрати на 1 грн., собівартість окремих видів продукції.
5. З чого складається собівартість реалізованої продукції:
 1. адміністративні витрати;
 2. прямі матеріальні витрати, витрати на оплату праці, інші прямі витрати;
 3. виробничої собівартості продукції, загально-виробничих витрат та наднормативних виробничих витрат.
6. Що входить до виробничої собівартості:
 1. адміністративні витрати;
 2. змінні витрати;
 3. прямі матеріальні витрати, витрати на оплату праці, інші прямі витрати.
7. Що з нижче наведеного є джерелами аналізу собівартості продукції:
 1. рахунок-фактура;
 2. форма №1;
 3. калькуляція виробничої собівартості, форма №2, №5-с.
8. Що входить до прямих матеріальних витрат:
 1. заробітна плата та інші виплати робітнику;
 2. інші виробничі витрати, які можуть бути віднесені до конкретного об'єкту;
 3. вартість матеріалів, які можуть бути віднесені до конкретного об'єкту витрат.
9. З чого складаються прямі витрати на оплату праці:
 1. інші виробничі витрати, які можуть бути віднесені до конкретного об'єкту;
 2. вартість матеріалів, які можуть бути віднесені до конкретного об'єкту витрат;

3. заробітна плата та інші виплати робітнику.
10. Що входить до складу інших прямих витрат:
1. вартість матеріалів, які можуть бути віднесені до конкретного об'єкту витрат;
 2. заробітна плата та інші виплати робітнику;
 3. інші виробничі витрати, які можуть бути віднесені до конкретного об'єкту.
- +

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Визначити показник витрат на 1 грн. товарної продукції і встановити причини зміни цього показника за такими даними:

Собівартість товарної продукції, тис. грн.:

- за планом - 600;
- за планом, переліченим на фактичний випуск і асортимент - 640;
- фактично - 620.

Товарна продукція в оптових цінах, тис. грн.:

- за планом - 800;
- фактично, у цінах, прийнятих у плані - 840;
- фактично, у діючих цінах - 860.

Завдання 2. Проаналізувати структуру витрат підприємства, представлених в табл. 1.

Таблиця 1

Елементи операційних витрат, тис. грн.	Базовий період	Звітний період
1. Матеріальні витрати	100	102
2. Витрати на оплату праці	150	154
3. Відрахування на соціальні заходи	90	85
4. Амортизація	64	65
5. Інші операційні витрати	100	90
Разом	504	496

Завдання 3. Визначити відносне відхилення витрат на утримання та експлуатацію устаткування за такими даними:

Показники	План	Звіт
Товарна продукція, тис. грн.	1280	1315
Витрати на утримання й експлуатацію устаткування, тис.грн.	105	110

Умовно-перемінна частина витрат на утримання і експлуатацію устаткування, %	-	50
---	---	----

Завдання 4. За наведеними нижче даними дайте оцінку виконання плану щодо зниження собівартості товарної продукції за калькуляційними статтями витрат. Дані для аналізу собівартості продукції представлені у вигляді такої таблиці:

Статті витрат	Фактично		За планом звітнього року
	За попередній рік	За звітний рік	
Сировина і матеріали	202 405	219879	214550
Паливо та енергія на технологічні цілі	57705	62245	57880
Основна заробітна плата робітників	44002	58710	53148
Нарахування на заробітну плату	21554	26006	26542
Втрати від браку	31	26	—
Витрати на утримання та експлуатацію устаткування	13343	13246	14968
Загальновиробничі витрати	16880	17331	16327
Загальногосподарські витрати	14673	13456	14763
Позавиробничі витрати	38367	23851	35437

Тема 9. Аналіз фінансового стану підприємства.

План

- 1 Завдання аналізу фінансових результатів діяльності підприємств.
1. Показники аналізу фінансового стану підприємства

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Який показник характеризує платоспроможність підприємства?

- 1) Коефіцієнт автономії;
- 2) коефіцієнт маневреності;
- 3) коефіцієнт поточної ліквідності;
- 4) коефіцієнт економічного росту.

2. Який показник обчислюється як питома вага власного оборотного капіталу у загальній величині власного капіталу підприємства?

- 1) Коефіцієнт автономії;
- 2) коефіцієнт маневреності;
- 3) коефіцієнт реальної вартості основних засобів;
- 4) коефіцієнт абсолютної ліквідності.

3. Які показники можна обчислити, користуючись виключно інформацією, що міститься у балансі підприємства?

- 1) Показники ліквідності;
- 2) показники рентабельності;
- 3) показники інтенсивності використання засобів;
- 4) показники забезпеченості підприємства ресурсами.

4. Який показник визначає фінансову незалежність підприємства?

- 1) Коефіцієнт рентабельності;
- 2) коефіцієнт маневреності;
- 3) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- 4) коефіцієнт автономії.

5. За яким показником оцінюється фінансова стійкість підприємства?

- 1) Коефіцієнт рентабельності;
- 2) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- 3) коефіцієнт маневреності;
- 4) коефіцієнт фондівдачі.

6. До якої групи показників належить коефіцієнт автономії?

- 1) Коефіцієнти фінансової стійкості;
- 2) коефіцієнти платоспроможності;
- 3) коефіцієнти рентабельності;
- 4) коефіцієнти оборотності.

7. До якої групи показників належить коефіцієнт маневрування?

- 1) Коефіцієнти платоспроможності;
- 2) коефіцієнти фінансової стійкості;
- 3) коефіцієнти рентабельності;
- 4) коефіцієнти оборотності.

8. До якої групи показників належить коефіцієнт реальної вартості основних засобів?

- 1) Коефіцієнти оборотності;
- 2) коефіцієнти платоспроможності;
- 3) коефіцієнти рентабельності;
- 4) коефіцієнти фінансової стійкості.

9. До якої групи фінансових коефіцієнтів належить коефіцієнт абсолютної ліквідності?

- 1) Коефіцієнти платоспроможності;
- 2) коефіцієнти фінансової стійкості;
- 3) коефіцієнти рентабельності;
- 4) коефіцієнти оборотності.

10. До необоротних активів підприємства належать:

- 1) виробничі запаси;
- 2) мобільні активи;
- 3) кошти в розрахунках;
- 4) основні засоби.

11. Які активи є найбільш ліквідними?

- 1) Кошти в розрахунках;
- 2) грошові кошти;
- 3) матеріальні ресурси;
- 4) основні засоби.

12. Який показник обчислюється як відношення сукупних активів до капіталу?

- 1) доходність активів;
- 2) рентабельність активів;

- 3) мультиплікатор капіталу;
4) рентабельність капіталу.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Дайте загальну оцінку власним і позиковим джерелам засобів підприємства за даними відповідної форми звітності та використовуючи наведену табл. 1. Зробіть висновки на основі проведеного аналізу.

Таблиця 1. Оцінювання власних і позикових джерел засобів підприємства

Джерела коштів	На початок звітного періоду		На кінець звітного періоду		Зміни за звітний період (+, -)	
	Сума, тис. грн	Частка, %	Сума, тис. грн	Частка, %	У тис. грн	У відсотках
1	2	3	4	5	6	7

Завдання 2. Дайте загальну оцінку забезпеченості підприємства необоротними та оборотними активами за даними відповідної форми звітності та використовуючи табл. 2. Зробіть висновки на основі проведеного аналізу.

Таблиця 2. Оцінювання забезпеченості підприємства активами

Групи активів	На початок звітного періоду		На кінець звітного періоду		Зміни за звітний період (+, -)	
	Сума, тис. грн	Частка, %	Сума, тис. грн	Частка, %	У тис. грн	У відсотках
1	2	3	4	5	6	7

Завдання 3. Проведіть аналіз фінансової стабільності (стійкості) підприємства за абсолютними показниками, використовуючи формулу табл. 3, і дайте детальну характеристику отриманому типу фінансової стійкості. Дані для розрахунку вміщені у відповідних формах звітності. Зробіть висновки з аналізу фінансової стійкості підприємства та дайте рекомендації щодо її підвищення.

Таблиця 3. Аналіз фінансової стабільності підприємства, тис. грн

Показники	На початок року	На кінець року
Джерела власних коштів		
Необоротні активи		
Наявність власних оборотних коштів		
Довгострокові кредити і позикові кошти		
Наявність власних і довгострокових позикових джерел формування запасів і витрат		
Короткострокові кредити та позикові кошти		
Загальна величина основних джерел формування запасів і витрат		
Загальна величина запасів і витрат		
Надлишок (недолік) власних оборотних коштів		

Надлишок (недолік) власних і довгострокових позикових джерел формування запасів і витрат		
Надлишок (недолік) загальної величини основних джерел формування запасів і витрат		
Тривимірний показник типу фінансової стійкості		

Тема 10. Аналіз прибутку і рентабельності.

План

1. Завдання аналізу фінансових результатів діяльності підприємств.
2. Аналіз факторів зміни валового прибутку.
3. Аналіз прибутку від реалізації продукції.
4. Аналіз резервів збільшення прибутку.
5. Аналіз рентабельності продукції.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Як визначити валовий прибуток підприємства?

- 1) Як суму операційного прибутку та прибутку від фінансової діяльності;
- 2) як різницю між валовим доходом і валовими витратами підприємства;
- 3) як різницю між чистим доходом і собівартістю реалізованої продукції;
- 4) як різницю між чистим доходом і сукупними витратами підприємства.

2. Як визначити чистий прибуток підприємства?

- 1) Як різницю між сукупними доходами і сукупними витратами підприємства;
- 2) як різницю між валовим доходом і валовими витратами підприємства;
- 3) як суму операційного прибутку та прибутку від фінансової діяльності;
- 4) як різницю між чистим доходом і операційними витратами підприємства.

3. Які витрати включають до собівартості реалізованої продукції?

- 1) Фінансові витрати;
- 2) витрати на збут;
- 3) адміністративні витрати;
- 4) амортизаційні відрахування.

4. Які чинники впливають на величину доходу від реалізації продукції?

- 1) Собівартість реалізованої продукції;
- 2) операційний прибуток;
- 3) обсяг виробництва;
- 4) рентабельність продукції.

5. Які чинники впливають на величину операційних витрат підприємства?

- 1) обсяг виробництва;
- 2) операційний прибуток;
- 3) собівартість реалізованої продукції;
- 4) рентабельність продукції.

6. Який чинник обумовлює рентабельність капіталу підприємства?

- 1) Чистий прибуток;
- 2) доход від реалізації продукції;

- 3) собівартість реалізованої продукції;
- 4) величина капіталу підприємства.

7. Який показник обчислюється як різниця між чистим доходом від реалізації і собівартістю реалізованої продукції?

- 1) Чистий прибуток;
- 2) операційний прибуток;
- 3) прибуток від звичайної діяльності;
- 4) валовий прибуток.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. За даними аналітичної табл. 1 дайте оцінку виконання завдання з балансового прибутку. Зробіть висновки за результатами проведеного аналізу.

Таблиця 1. Аналіз балансового прибутку, тис. грн

Показники	План	Звіт	Відхилення (+,-)
1. Прибуток від реалізації продукції	710	867	?
2. Фінансовий результат від іншої реалізації	—	37	?
3. Позареалізаційні результати:			
• прибутки (+)	26	38	?
• збитки (-)		-15	?
Балансовий прибуток	?	?	?

Завдання 2. За даними аналітичної табл. 2 дайте оцінку виконанню завдання з прибутку від реалізації продукції. Обчисліть вплив зміни факторів на зміну прибутку від реалізації продукції, а саме: обсягу реалізації продукції, собівартості продукції, цін продажу, структури реалізації продукції.

Таблиця 2. Аналіз прибутку від реалізації продукції, тис. грн

Показники	За звітом попереднього року	За фактичною реалізацією в базисних цінах і собівартості	За фактичною реалізацією
1. Виручка (дохід) від реалізації продукції	22222	23400	26350
2. Затрати на виробництво	19450	20000	21087
3. Прибуток від реалізації	?	?	?

Завдання 3. За даними аналітичної табл. 3 дайте оцінку рентабельності товарної продукції. Обчисліть вплив зміни факторів на зміну рівня рентабельності. Зробіть висновки щодо резервів підвищення рівня рентабельності.

Таблиця 3. Аналіз рентабельності товарної продукції

Показники	План	Фактично	Відхилення (+,-)

1. Обсяг товарної продукції в цінах продажу, тис. грн	1007	1267	?
2. Собівартість товарної продукції, тис. грн	745	887	9
3. Рентабельність, %	?	?	?

Завдання 4. На основі відповідних форм звітності проаналізуйте рентабельність готової продукції підприємства. Оцініть вплив факторів, що входять до функціональної моделі, на зміну рівня рентабельності. Зробіть висновки з проведеного аналізу.

IV. ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З ДИСЦИПЛІНИ

1. Значення економічного аналізу та його роль у системі управління підприємством.
2. Зміст, функції та завдання економічного аналізу.
3. Предмет, об'єкти та суб'єкти економічного аналізу.
4. Принципи економічного аналізу.
5. Метод і методика економічного аналізу.
6. Розрахунково-аналітичні прийоми економічного аналізу.
7. Методика виявлення і підрахунку резервів господарювання.
8. Методика факторного аналізу.
9. Економіко-математичні методи економічного аналізу.
10. Види економічного аналізу.
11. Загальні підходи до організації економічного аналізу.
12. Інформаційно-методичне забезпечення економічного аналізу. оформлення результатів економічного аналізу.
13. Організації аналітичних досліджень в умовах застосування інформаційно-комп'ютерних технологій.
14. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу виробництва і реалізації продукції.
15. Аналіз організаційно-технічного рівня підприємства.
16. Аналіз динаміки і виконання плану виробництва та реалізації продукції.
17. Аналіз асортименту і структури продукції.
18. Аналіз якості продукції.
19. Аналіз ритмічності виробництва.
20. Аналіз виконання договірних зобов'язань і реалізації продукції.
21. Аналіз факторів і резервів збільшення випуску і реалізації продукції.
22. Значення, завдання та інформаційне забезпечення аналізу ефективності використання трудових ресурсів.
23. Методика аналізу забезпеченості підприємства трудовими ресурсами та аналізу ефективності їх використання.
24. Аналіз соціальної захищеності членів трудового колективу. *
25. Аналіз використання фонду робочого часу.
26. Аналіз продуктивності праці.
27. Аналіз трудомісткості продукції.
28. Економічний аналіз мотиваційних систем та витрат на оплату праці. *
29. Значення та інформаційне забезпечення аналізу ефективності використання основних засобів і нематеріальних активів.
30. Аналіз забезпеченості підприємства основними засобами виробництва.
31. Аналіз інтенсивності та ефективності використання основних засобів.
32. Аналіз використання виробничої потужності підприємства.
33. Аналіз використання технологічного обладнання.
34. Методика аналізу лізингових операцій.
35. Аналіз наявності та ефективності використання нематеріальних активів.

- 36.Завдання та інформаційне забезпечення аналізу використання матеріальних ресурсів.
- 37.Аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами.
- 38.Аналіз використання матеріальних ресурсів.
- 39.Аналіз прибутку на гривню матеріальних витрат.
- 40.Значення, завдання та інформаційне забезпечення аналізу витрат підприємства.
- 41.Методика аналізу загальної суми витрат підприємства.
- 42.Методика аналізу структури витрат підприємства.
- 43.Особливості аналізу прямих і непрямих витрат.
- 44.Поняття і методика визначення суми постійних і змінних витрат.
- 45.Аналіз витратомісткості продукції.
- 46.Аналіз собівартості окремих видів продукції.
- 47.Аналіз витрат за центрами відповідальності.
- 48.Оперативний аналіз витрат підприємства.
- 49.Визначення резервів зниження витрат підприємства.
- 50.Значення та завдання аналізу фінансового стану підприємства.
- 51.Аналіз джерел формування капіталу підприємства.
- 52.Аналіз розміщення капіталу та оцінювання майнового стану підприємства.
- 53.Аналіз ефективності використання капіталу підприємства.
- 54.Аналіз фінансової стійкості підприємства.
- 55.Аналіз платоспроможності та ліквідності підприємства.
- 56.Загальне оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства.
- 57.Діагностика ймовірності банкрутства суб'єкта господарювання.
- 58.Завдання аналізу фінансових результатів.
- 59.Аналіз складу і динаміки прибутку підприємства.
- 60.Аналіз фінансових результатів від реалізації продукції, робіт і послуг.
- 61.сортиментна політика підприємства і її вплив на формування прибутку.
- 62.Аналіз рівня середньореалізаційних цін.
- 63.Аналіз інших фінансових доходів і витрат.
- 64.Аналіз показників рентабельності підприємства.
- 65.Методика підрахунку резервів збільшення суми прибутку і рентабельності.

V. Порядок і критерії оцінювання знань студентів

Якість засвоєння дисципліни «Економічний аналіз» оцінюється у балах відповідно до кредитно-трансферної системи, прийнятої в Університеті та шкалою ECTS. Зарахованим має бути заліковий модуль, що отримав позитивну оцінку. Незадовільна оцінка за будь-який заліковий модуль не компенсується оцінками інших модулів. Підсумкова оцінка засвоєння навчального матеріалу виставляється за результатами кредитно-модульних контролів та заліку.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінки:

A – «Відмінно» – 90 – 100. Відповідь побудована на рівні самостійного творчого мислення на основі ґрунтовного знання проблеми, що висвітлюється; основних понять та категорій, що стосуються економічного аналізу, грамотне, логічно-послідовне викладання матеріалу, вміння робити узагальнення та висновки.

B – «Добре» – 82 – 89. Студент твердо знає програмний матеріал, грамотно і по суті, з елементами творчого пошуку, висловлює його, не допускає істотних неточностей, відповідаючи на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і завдань.

C – «Добре» – 74 – 81. Правильна відповідь побудована на рівні самостійного мислення, розуміння студентом основних закономірностей викладання навчального матеріалу. Допускаються окремі незначні помилки та неточності у висвітленні неосновних аспектів проблеми.

D – «Задовільно» – 64 – 73. В цілому правильна відповідь на рівні репродуктивного мислення. Допускаються недостатньо правильні формулювання, окремі незначні помилки у висвітленні основних аспектів проблеми, незнання студентом другорядних понять і категорій.

E – «Задовільно» – 60 – 63. Студент знає тільки основний матеріал, але не засвоїв його деталей, допускає у відповідях неточності, недостатньо правильно формулює основні закони і правила, стикається з труднощами при виконанні практичних завдань.

FX – «Незадовільно з можливістю повторного складання» – 35 – 59. Неправильна відповідь на питання. Допущені значні помилки, що мають принципове значення в оцінці і розумінні явищ та фактів.

F – «Незадовільно з обов'язковим повторним курсом» – 1 – 34. Незнання більшості понять і категорій економіки підприємства. Неспроможність студента аналізувати матеріал, робити узагальнення та висновки, неправильна відповідь на питання.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Аналіз означає розчленовування, розкладання досліджуваного об'єкта на частини, елементи.

Аналіз економічний - його сутністю є інформаційно-аналітичне забезпечення прийнятих управлінських рішень, а його зміст полягає у використанні наукових методів для обґрунтування рішень.

Аналіз економічний у широкому змісті слова охоплює всю економіку - від світового господарства до окремих ланок глобальної економіки, він входить складовою частиною у всі економічні науки.

Аналіз економічний факторний - це поступовий перехід від вихідної факторної моделі (результативний показник) до кінцевої факторної моделі (чи навпаки), розкриття повного набору кількісно вимірних факторів, які певним чином впливають на зміну результативного показника.

Аналіз економічний як наука являє собою систему спеціальних знань про методи і прийоми досліджень, застосовуваних для обробки й аналізу економічної інформації про діяльність організацій (підприємств).

Аналіз економічний як практика є вид управлінської діяльності, що передуює прийняттю управлінських рішень і зводиться до обґрунтування цих рішень на базі наявної інформації.

Аналіз конкретно-економічний - це переважно кількісний аналіз, виражений в конкретних розрахунках, формулах (знову таки в нерозривному зв'язку з якісною характеристикою економічних явищ).

Аналіз оперативний являє собою систему повсякденного вивчення виконання планових завдань з метою швидкого втручання в необхідних випадках у процес виробничо-господарської діяльності для забезпечення постійного й ефективного функціонування господарського комплексу.

Аналіз перспективний – це аналіз результатів господарської діяльності з метою встановлення їхніх можливих значень у майбутньому.

Аналіз порівняльний (просторовий) - це внутрішньогосподарське порівняння за окремими показниками підрозділів, цехів, а також міжгосподарське порівняння показників даного суб'єкта господарювання з показниками конкурентів, зі середньогалузевими і середніми загальноекономічними даними.

Аналіз поточний - це система періодичного, всебічного вивчення результатів господарської діяльності для об'єктивної оцінки виконання бізнес-планів і досягнутої ефективності виробництва, комплексного виявлення внутрівиробничих резервів, мобілізації їх для підвищення ефективності господарювання в подальші періоди.

Аналіз співвідношення витрати – обсяг виробництва – прибуток - метод аналізу, за допомогою якого досліджується характер зміни прибутку і витрат залежно від зміни обсягу виробництва. Він спрямований на вивчення впливу на прибуток змін, що відбуваються в таких факторах, як змінні витрати, постійні витрати, продажні ціни, обсяг виробництва і структура продажів.

Аналіз у вузькому значенні слова - це аналіз господарської діяльності організацій (підприємств), що має свої особливості в методах дослідження та інформаційній базі.

Аналіз факторний - це аналіз впливу окремих факторів (причин) на результативний показник за допомогою детермінованих чи стохастичних прийомів дослідження. Факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), який полягає в роздробленні результативного показника на складові частини, так і зворотним (синтез), коли окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник.

Аналітичне забезпечення прийнятих рішень - одна з функцій, що відрізняє економічний аналіз від інших функціональних економічних наук.

Балансові задачі (методи) - це аналіз структури, пропорцій, співвідношень (наприклад, аналіз фінансового стану за даними бухгалтерського балансу; аналіз грошових потоків, аналіз балансу матеріальних ресурсів).

Головна функція управління - основне методологічне посилення для визначення сутності аналізу господарської діяльності і його відокремлення від інших нефункціональних конкретно-економічних прикладних наук.

Економіко-математичне моделювання роботи підприємства - це процес, заснований на аналізі діяльності підприємства і, в свою чергу, збагачує цей аналіз результатами і висновками, отриманими після вирішення відповідних задач.

Загальний фінансовий кошторис - план господарської діяльності, що включає в себе виражені у вартісних показниках активи, пасиви, доходи і витрати в зв'язку з виконанням намічених планів. Містить ряд прогнозних чи перспективних фінансових звітів.

Інфляція - означає знецінення грошей, єдиним способом збереження реальної величини грошових ресурсів, капіталу і доходів в умовах інфляції є індексація цін.

Інформація економічна - сукупність даних, що характеризують економічну сторону виробництва і є об'єктом збереження, передачі й перетворення.

Коефіцієнти фінансові - це відносні показники фінансового стану організації, що розраховуються у вигляді відносин абсолютних показників фінансового стану чи їхніх лінійних комбінацій.

Комерційна організація (підприємство) - це структура, що здійснює господарську діяльність (бізнес) з метою одержання прибутку.

Ліквідність балансу - ступінь покриття зобов'язань організації її активами, термін перетворення яких у грошову форму відповідає терміну погашення зобов'язань.

Лінійне програмування - метод, застосовуваний для перебування оптимального вирішення задачі розподілу ресурсів в умовах діючих обмежень.

Маржинальний прибуток (МП) - різниця між обсягом продажів і змінних витрат на виробництво товару чи послуг; називається ще маржинальним доходом. Являє собою суму коштів, необхідних для покриття постійних витрат і утворення прибутку.

Метод функціонально-вартісного аналізу - метод системного дослідження об'єкта (виробу, процесу, організаційної структури), спрямований на підвищення ефективності використання матеріальних і трудових ресурсів, що досягається оптимізацією співвідношення між споживчими властивостями об'єкта і витратами на його розробку, виробництво і використання.

Методика економічного аналізу розглядається як сукупність спеціальних прийомів (методів), застосовуваних для обробки економічної інформації про роботу підприємств і їхніх об'єднань.

Моделювання детерміноване факторної системи - це процес, що забезпечує можливість побудови тотожного перетворення для вихідної формули економічного показника за теоретично передбачуваними прямими зв'язками останнього з іншими показниками-факторами.

Моделювання стохастичне - процес, що забезпечує можливість побудови співвідношень функціонування об'єкта аналізу на основі статистичного узагальнення закономірностей зміни значень показників господарської діяльності.

Моделювання факторної системи - процес, заснований на економічних критеріях виділення факторів як елементів системи; причинності, достатньої специфічності, самостійності існування, облікової можливості.

Норма - це максимально припустима величина абсолютної витрати сировини, матеріалів, палива, енергії та інших матеріальних цінностей, витрат праці на одиницю продукції (виріб, вузол, деталь) чи операцію.

Норматив - це відносна величина використання виробничих ресурсів, їхня витрата на одиницю площі, ваги, обсягу.

Об'єкт економічного аналізу - це господарська діяльність підприємств як сукупність виробничих відносин, розглянута у взаємодії з технічною стороною виробництва, з природними умовами.

Платоспроможність - це сигнальний показник, за яким виявляється фінансовий стан організації, її здатність вчасно задовольняти платіжні вимоги постачальників відповідно до господарських договорів, повертати кредити, робити оплату праці персоналу, вносити платежі в бюджет і в позабюджетні фонди.

Потік коштів - 1) прихід коштів мінус витрата коштів по даній операції чи активу за даний період; 2) грошова вартість від очікуваних доходів і витрат по проекту.

Предметом економічного аналізу як науки є одна з основних функцій управління, що відображає технологічний етап процесу прийняття рішень і зводиться до аналітичного забезпечення управлінських рішень.

Прийом ланцюгових підстановок - сутність його полягає в послідовній заміні планової (базисної) величини і фактора величиною фактичною.

Собівартість продукції робіт і послуг (повна) - виражені в грошовій формі витрати усіх видів ресурсів: основних фондів, природної сировини, матеріалів, палива й енергії, праці, використовуваних безпосередньо в процесі виготовлення продукції і виконання робіт, а також для збереження і поліпшення умов виробництва і його удосконалювання.

Угрупованням називають виділення серед досліджуваних явищ характерних груп і підгруп за тими чи іншими ознаками.

Фінансовий стан абсолютної і нормальної стійкості характеризується відсутністю неплатежів і причин їхнього виникнення, тобто робота високо- чи нормальнорентабельна, відсутні порушення внутрішньої і зовнішньої фінансової дисципліни.

Фінансовий стан кризовий характеризується крім хиткого фінансового положення наявністю регулярних неплатежів, коли ступінь кризового стану може класифікуватися в такий спосіб: перший ступінь (наявність прострочених позичок банкам і простроченої заборгованості постачальникам за товари); другий ступінь (наявність, крім того, недоїмок у бюджеті); третій ступінь (наявність, крім того, затримок в оплаті праці та інших неплатежів по виконавчих документах), що межує з банкрутством.

Фінансовий стан організації (підприємства) – найбільш узагальнюючий показник, обумовлений сукупністю факторів господарської діяльності. **Фінансовий стан організації** характеризується розміщенням і використанням засобів (активів) і джерелами їхнього формування (власного капіталу і зобов'язань, тобто пасивів).

Фінансовий стан хиткий характеризується наявністю порушень фінансової дисципліни (затримки в оплаті праці, використання тимчасово вільних власних засобів резервного фонду і фондів економічного стимулювання та ін., перебоями в надходженні грошей на розрахункові рахунки й у платежах, хиткою рентабельністю, невиконанням фінансового плану, в тому числі з прибутку.

Фондовіддача - відношення вартості річного обсягу продажів продукції до середньорічної вартості основних виробничих засобів.

Фондоємність - показник, зворотний фондовіддачі.

Ціль аналізу фінансової звітності - оцінка минулої діяльності за даними звіту і положення на момент аналізу, а також оцінка майбутнього потенціалу підприємства, тобто прогноз подальшого розвитку підприємства. -

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Азаренков Г.Ф. Економічний аналіз: Навч. посіб. — Ч. 2 / Г.Ф. Азаренков, З.Ф. Петряєва, Г.Г. Хмеленко. — Х.: Вид. ХНУ, 2004. — 232 с.
2. Івахненко В.М., Горбатов М.І., Львовичкін В.С. Економічний аналіз: Навч.-метод. посіб. для самост. вивчення дисципліни. — К.: КНЕУ, 1999. — 176 с.
3. Мних Є.В. Економічний аналіз на промисловому підприємстві. — К.: Ін-т змісту і методів навчання, 1996. — 236 с.
4. Мних Є.В. Економічний аналіз: Підручник. — К.: Центр навч. літ., 2003. — 412 с.
5. Мних Є.В., Буряк П.Ю. Економічний аналіз на промисловому підприємстві: Навч. посіб. — Л.: Світ, 1998. — 208 с.
6. Мошенський С.З., Олійник О.В. Економічний аналіз: Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. / За ред. д.е.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутинця. — 2-ге вид., доп. і перероб. — Житомир: ПП „Рута”, 2007. — 704 с.
7. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. — 3-тє вид., випр. і доп. — К.: Знання, 2007. — 668 с.
8. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства. — Л.: ЛБІНБУ, 2000. — 485 с.

Додаткова

9. Абрютіна М.С., Грачев А.В. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб.-практ. пособие. — М.: Дело и Сервис, 1998. — 256 с.
10. Баканов М.И., Шеремет А.Д., Теория экономического анализа. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 288 с.
11. Ефимова О.В. Финансовый анализ. — 2-е изд., доп. — М.: Бухгалтерский учет, 1998. — 320 с.
12. Калина А.В., Конева М.И. Современный экономический анализ и прогнозирование: Учеб. пособие для вузов. — 2-е изд. — К.: КНЕУ, 1998. — 272 с.
13. Карлин Т.П., Макмин А.Р.Ш. Анализ финансовых отчетов (На основе ГААР): Учебник: Пер. 4-го англ. изд. — М.: Изд. дом "ИНФРА-М", 1998. — 447 с.
14. Комаринський Я., Яремчук І. Фінансово-інвестиційний аналіз. — К.: Укр. енциклопедія, 1996. — 350 с.
15. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: Монографія. — К.: КНЕУ, 2001. — 387 с.
16. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 1999. — 132 с.
17. Панков Д.А. Бухгалтерский учет и анализ в зарубежных странах. — Минск: ИП "Экоперспектива", 1998. — 238 с.

18. Практикум по учету и финансовому анализу /Д.А. Панков, Л.В. Пашковская, К.А. Шиманский, А.О. Якубович; Под ред. Д.А. Панкова, К.А. Шиманского. — Минск:ООО "Мисанта", 1999. — 176 с.
19. Ришар Ж. Аудит и анализ хозяйственной деятельности предприятия. — М.: ЮНИТИ, 1997. — 376 с.
20. Стоун Д. Бухгалтерский учет и финансовый анализ. — К.: КНЕУ, 1998.— 300 с.
21. Томас Р. Количественные методы анализа хозяйственной деятельности: Пер. с англ. — М.: Дело и Сервис, 1999.— 432с.
22. Учет и финансовый анализ / Под ред. Д.А. Панкова. — Минск: Технология, 1997. — 250 с.
23. Хелферпг Э. Техника финансового анализа. — М.:Аудит: ЮНИТИ, 1996. — 664 с.
24. Цал-Цалко Ю.С. Бухгалтерський звіт підприємства його аналіз. — Житомир.: ЖІТІ, 1998. — 200 с.
25. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства її аналіз: Навч. посіб. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.:ЦУЛ, 2002. —360 с.